

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та державного управління**

**ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ М'ЯКОЇ СИЛИ (НА
ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти - другий (магістерський)**

Виконала:

Студентка 6 курсу, 605 групи
спеціальність 052 «Політологія»
Глуханюк Тетяна Віталіївна

Науковий керівник:

доктор політ. н., професор
Ротар Наталія Юріївна

Рецензент:

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 6
від «1» грудня 2021 р.

Завідувач кафедри

проф. Круглашов А.М.

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ.....	7
1.1. Еволюція концепції «м'якої сили» в сучасній політичній науці.....	8
1.2. Основні характеристики освітньої політики держави як інструменту м'якої сили в сучасних міжнародних відносинах.....	14
1.3. Аналіз джерельної бази дослідження.....	21
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СМИСЛОВИХ МАРКЕРІВ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС У ВИМІРІ КОНЦЕПТУ М'ЯКОЇ СИЛИ.....	27
2.1. Освітня міграційна політика як механізм формування людського капіталу в ЄС.....	27
2.2. Болонський процес як засіб демократизації вищої освіти.....	36
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОГРАМ АКАДЕМІЧНИХ ТА НАУКОВИХ ОБМІНІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	45
3.1. Нормативно-правове регулювання програм академічних та наукових обмінів.....	45
3.2. Структура та особливості реалізації програм академічних обмінів.....	55
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	60
4.1. Принципи та динаміка процесів інтеграції України в європейський освітній простір.....	60
4.2. Реалізація європейських програм академічних обмінів у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича: стан, перспективи та ризики.....	77
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	109

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку держави серед науковців і практиків значно активізувалася дискусія щодо важливості та впливу м'якої сили на освітню міграцію з України до країн Європейського Союзу, а також з'ясуванню відмінних характеристик освітньої політики різних країн-членів ЄС. Важливість даних досліджень пов'язана з інтенсифікацією інтеграційних та глобалізаційних процесів, як на західному, так і на східному інтеграційних векторах.

Освітній фактор розглядається як база для побудови кращого суспільства, підвищення конкурентоспроможності країни та її процвітання. Сучасна практика європейських країн підтверджує результативність політики освітньої міграції як вагомого інструменту впливу на розвиток людського капіталу, а також як засіб поширення європейської моделі політичних цінностей. В умовах життя в системі навчання впродовж життя саме існування високорозвиненого людського капіталу визначає спроможність держави з більшим результатом використовувати наявні у неї джерела можливостей. А для формування людського капіталу і його нового збільшення у ході освітнього процесу активно використовуються програми академічних та наукових обмінів. Інтеграційні процеси, що нині відбуваються в нашій державі сприяють відкриттю нових можливостей як для розвитку кожної окремої особистості, так і для розвитку та формування ефективного людського капіталу.

Розглядаються також нормативні та конституційні основи співпраці ЄС у сфері освіти, відповідно до цього проаналізували повноваження інституцій, які виконують функцію генерування та виконання освітньої політики Європейського Союзу.

На сьогодні існує широкий спектр дослідження проблематики концепції м'якої сили, однак вони мають здебільшого культурологічний та політологічний вимір (як засіб досягнення бажаного шляхом співробітництва

та привабливості культури, суспільно-політичних цінностей). Натомість, ми дослідили даний феномен в контексті політики освітньої міграції та проаналізували накопичення міжнародного досвіду як перевагу для особистісного розвитку майбутнього фахівця та підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці.

Актуальність дослідження та наявність великої кількості нерозв'язаних теоретичних і практичних проблем стосовно ролі та місця м'якої сили зумовило вибір теми даної магістерської роботи.

Метою даного дослідження є здійснення комплексного політологічного дослідження особливостей європейської політики освітньої міграції як інструменту м'якої сили. Відповідно до визначеної мети, основними дослідницькими завданнями були визначені:

- визначити теоретико-методологічні засади дослідження освітньої міграції в сучасній політичній науці;
- охарактеризувати формування освітньої міграційної політики як механізму формування людського капіталу в ЄС;
- визначити особливості формування та розвитку програм академічних та наукових обмінів в Європейському Союзі;
- дослідити принципи та динаміку процесів інтеграції України в європейський освітній простір;
- охарактеризувати стан, перспективи та ризики процесу реалізації європейських програм академічних обмінів у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Об'єктом дослідження є освітня політика Європейського Союзу.

Предметом дослідження є європейська політика освітньої міграції в структурі інструментів м'якої сили ЄС.

Методи дослідження: Теоретичною та методологічною основою магістерської роботи виступають фундаментальні положення Європейського Союзу та його установ, з приводу прийняття, затвердження та врегулювання

основних законів та декларацій освітньої міграційної політики. Для досягнення визначеної мети та розв'язання поставлених завдань використано сукупність принципів, прийомів наукового пізнання, загальнотеоретичних, спеціальних та міждисциплінарних методів наукових досліджень, а саме: загальнонаукові (термінологічний, структурно-функціональний, історичний, метод аналізу та синтезу, прогностичний). Завдяки термінологічному методу охарактеризовано і визначено основні поняття сфери освітньої міграції, обґрунтовано визначення концепції «м'якої сили». Структурно-функціональний метод допоміг визначити структуру політики освітньої міграції, з'ясувати основні механізми нормативно-правового регулювання програм академічних та наукових обмінів в Європейському Союзі та регламентацію нормативної бази в чинному законодавстві України та в міжнародно-правових договорах, які ратифіковані нашою державою, також використовували даний метод при аналізі вітчизняного й зарубіжного досвіду розвитку людського капіталу. Історичний метод допоміг нам прослідкувати еволюцію змін концепту «м'якої сили» та прослідкувати їхні наслідки у теперішньому, складному, багатовимірному і взаємозалежному світі. Порівняльний метод вказує на взаємозалежності освітньої міграційної політики та формування людського капіталу та політичних цінностей в ЄС, адже порівнювалися їхні особливості та вплив на наявну проблему. Метод аналізу і синтезу – для дослідження платформи нормативної бази для регулювання освітньої міграції. Прогностичний метод показав, що тенденція до навчання за кордоном та розвиток системи обмінів та візитів буде тільки нарощувати свою міць, через те, що накопичення міжнародного досвіду шляхом проходження навчання не в країні свого походження, сприяє набуттю актуальних навичок комунікації та підвищує рівень конкурентоспроможності такого фахівця, як на вітчизняному, так і на світовому рівні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в магістерській роботі:

Уперше: визначено феномен європейської політики освітньої міграції як інструменту м'якої сили ЄС, на основі розкриття сутності, складових елементів, смислових маркерів і важелів впливу «м'яких інструментів», які дозволяють розглядати його як комплекс заходів, що розробляються та здійснюються європейською спільнотою з метою створення умов для розвитку всієї освітньої сфери шляхом розвитку програм академічних та наукових обмінів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні теоретико-методологічні положення магістерської роботи доведені до рівня практичних рекомендацій і можуть бути використані в процесі вдосконалення освітньої політики як інструменту м'якої сили. Матеріали кваліфікаційної роботи можна використовувати як інформаційну базу для підготовки доповідей з питань, що стосуються освітньої міграції та програм академічних обмінів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи було оприлюднено на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» (Чернівці, 2021) та методичному семінарі кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Структура і обсяг роботи. Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 122 найменування та 5 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи складає 131 сторінка.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТ М'ЯКОЇ СИЛИ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

1.1. Еволюція концепції «м'якої сили» в сучасній політичній науці.

Питання впливу м'якої сили на процес освітньої міграції залишається малодослідженим, однак чимало науковців і теоретиків досліджують цю проблематику та констатують її актуальність у зв'язку з сучасними політичними реаліями. Розвиток концепції м'якої сили супроводжується усвідомленням закономірності врахування потенціалу для побудови та просування позитивного впливу освітньої міграції. В цьому сенсі завдання будь-якої країни полягає в тому, щоб знати як зробити м'яку силу стратегічним активом зовнішньої політики [6]. Розуміння важелів «м'якої сили» та процвітання нації загалом може допомогти більш ефективно розподіляти ресурси та покращити загальний вплив та репутацію країни. Як враження про країну не змінюється одразу, так і м'яка сила не може бути досягнута або втрачена одразу, адже вона є результатом титанічних зусиль. Освіта не змінює світ, але вона змінює людей, які можуть змінити цей світ. Тому знати та розуміти ці важелі впливу необхідно для того, щоб розробляти довгострокові стратегії, які відповідають цілям національної суспільної та економічної дипломатії.

В епоху інформаційних технологій сила полягає не в тому, яка армія перемагає, а в тому, яка історія перемагає. Історія, яку хоче розповісти кожна країна і яка слугує основою її глобальної привабливості та матиме вплив на майбутнє [59]. М'яка сила залежить від переконливості інформації. Якщо країна може зробити свою позицію привабливою в очах інших та зміцнити міжнародні інститути, які спонукають інших визначати свої інтереси сумісними способами, їй може не знадобитися витратити стільки традиційних економічних чи військових ресурсів. У цьому виявляється унікальна

чарівність м'якої сили, що проявляється у її привабливості, асимілюючій силі та емоційній привабливості.

Поняття сили та її впливу таке ж старе, як і історія людства. Сила ще з давніх часів трактувалась як один з найважливіших інструментів держави для досягнення омріяних цілей у зовнішній політиці, так і для підтримки порядку у внутрішній політиці. Така ідея існує і нині. Однак, у науковій думці немає загальноприйнятого та єдиного визначення поняття сила, все тому що воно модифікується в залежності від точок зору окремих дослідників і науковців. В широкому розумінні, сила – це могутність, здатність використовувати всі наявні ресурси, які є в державі та впливати на іншу державу для досягнення великих цілей та реалізації власних інтересів. Сила держави тривалий час співвідносилась з поняттями справжнього авторитету, дотриманням законності і порядку, економічного потенціалу та військової могутності. Існує безліч факторів, що впливають на здатність отримувати бажане, і всі вони залежать від контексту відносин [58, с. 16-24]. Люди живуть в мережі успадкованих соціальних сил, одні з яких є видимими, а інші опосередкованими, тобто непрямими, їх ще можна назвати структурними, адже вони завжди несуть в собі більш глибокий зміст, ніж здавалось напочатках. Як наслідок, люди мають хист до того, щоб ідентифікувати та зосереджувати свою увагу на певних обмеженнях в залежності від власних інтересів.

Цивілізації та суспільства не є незмінними. Джерело влади змінює вектор своїх акцентів з військової сили та завоювань (що були характерними для більш ранніх епох) на технології, освіту та економічне зростання, що стають більш важливими, в той час як географія, населення та видобутки сировини відходять на інший план [116]. Все тому, що влада – одна з найбільш поширених явищ у соціальному житті, можна навіть трактувати, що не існує соціальних відносин, в яких не був би присутній в тій чи іншій мірі добровільний вплив індивіда або групи індивідів на поведінку іншої людини чи групи людей.

М'яка сила є одним з найперспективніших напрямів зовнішньої політики. Концепція «м'якої сили» має доволі глибоке коріння, зокрема філософське, адже ідея привабливості як форми сили розглядалась ще стародавнім китайським філософом Лао Цзи: «Вода — найм'якша і найслабша річ у світі, але в подоланні твердого та міцного вона непереможна, і на світі немає їй рівного. Слабкі перемагають сильних, м'яке долає тверде. Це ще один парадокс: те, що м'яке, є сильним» [57].

Сам термін «м'яка сила» (soft power) у науковий обіг був введений американським політологом, професором Гарвардського університету, колишнім заступником міністра оборони США з питань міжнародної безпеки Джозефом С. Наємом-молодшим, вперше представлений у книзі, опублікованій у 1990 році. На думку дослідника, м'яка сила – це здатність країни переконувати інші країни без застосування сили чи примусу, використовуючи більш тонкі засоби, Най стверджує, що країна може досягти бажаних цілей у світовій політиці, якщо інші країни будуть захоплюються її цінностями, наслідуватимуть її приклад і будуть прагнути до її рівня процвітання та відкритості. У її основі закладений стратегічний підхід до вирішення важливих геополітичних питань на засадах розуміння поведінки та людської психології. Тобто, можна сказати, що «м'яка сила» спрямовує свій вплив шляхом використання внутрішньої енергії системи для управління цією ж системою [122]. Варто підкреслити, що «м'яку силу» можна використовувати не лише у політиці, але й в управлінні освітніми процесами. Веслі Кларк генерал американської армії говорив: «М'яка сила дала набагато більший вплив в загальному масштабі, ніж переваги жорсткої сили в традиційній політиці балансу сил». Впродовж останніх років відбувається суттєва трансформація м'якої сили. «М'яка сила» характеризується трьома основними складовими: культурою, політичною ідеологією (цінностями) та зовнішньою політикою, тобто дипломатією [20].

В зв'язку з проблемою, яка порушується в даному дослідженні, хочемо детальніше розглянути кожен складову м'якої сили окремо. Почнемо з першої,

а саме культури, яку також можна розділити на три аспекти. Перший – це проблема, яка стосується людини і об'єкту її підпорядкування та відноситься до матеріального та економічного аспекту, що включає в себе такі основні елементи як: ресурси, економіка, наука і техніка, військова справа та ін; другий – відноситься до політичного та соціального аспекту, а також включає в себе побудову поведінкового режиму і як наслідок побудову механізму поведінкових норм, окрім цього його можна розділити на ідентифікаційні режими: поведінково-ціннісний, поведінкових почуттів та когнітивно-поведінковий; третій – відноситься до духовного та психологічного аспекту [105]. Ідеологія є ціннісним керівництвом для культури і коли вона вливається в життєвий стиль суспільства формується політична цінність, а політична цінність дає поштовх для формування національно згуртованої сили всередині країни та як наслідок формує свій політичний вплив назовні. Культурний дух нації сформований людським духом і включає в себе переконання, ідеї та знання, які служать ґрунтом на якому зростає культура.

По суті, і «жорстка», і «м'яка» сила, висунуті Джозефом Наєм, належать до сфери культури: національна всеосяжна сила насправді є культурною силою і складається з матеріальної культури, поведінкової (модальної) культури та духовної культури [108]. Іншими словами, інтегрована сила, що складається з матеріальної культури, поведінкової (модальної) культури та духовної культури, є культурною силою. Внутрішня еластичність культурної сили – це креативність: жорстка креативність культурної сили скорочено називається жорсткою силою, а м'яка креативність культурної сили скорочено називається м'якою силою. Створення режиму, орієнтованого на поведінку, відбувається на основі духовної культури, а саме, він бере несвідому інтеграцію людини, нації та індивідів як стимул і переконання, ідеї та знання в якості поживи. У свою чергу, коли режим, орієнтований на поведінку, він діятиме на духовну культуру та стане зовнішньою стимулюючою силою для наслідування та інновації духовної культури. Водночас він створить та затвердить стиль життя, який має внутрішні елементи для створення та

затвердження політичної цінності. Культуру потрібно формувати таким чином, щоб з її допомогою можна було залучати людей і вести за собою, а також управляти громадською думкою. Якщо культурні цінності і ідеологія країни викликають довіру та є привабливими, то й інші країни можуть з готовністю піти за ними [67].

Наступна складова м'якої сили – політичні цінності, які також можна розглядати як різновид такого інструменту управління, як культура, оскільки для їх створення застосовуються інститути громадського суспільства та систему освіти (обмінів, візитів). Інститутами громадського суспільства можуть бути неполітичні організації, університети, культурні фонди. Згадані інститути за допомогою своєю «м'якої сили», здатні як посилити політику держави, так і навпаки піти врозріз. Це створює умови, в яких суб'єкту управління необхідно знаходити точки дотику з об'єктом, розуміти його проблеми та спробувати вирішити їх. Один з найважливіших інструментів для трансляції культурних цінностей своєї країни в суспільстві – це система обміну в освіті. Престижні університети доволі тривалий час є уособленням західної культури та переконань. Кожного року в країни Європейського Союзу приїздять тисячі студентів з усього світу і України також, для того, щоб переймати та насичуватись їхньою культурою [33].

Третя складова – зовнішня політика. Публічна дипломатія є ще одним інструментом, що здатний суттєво підвищити результативність «м'якої сили» країни. Основне завдання публічної дипломатії полягає у щоденній комунікації, яка покликана обґрунтувати мотиви зовнішньополітичних та внутрішньополітичних рішень. Але цей інструмент не можна звести до пропаганди або зв'язків з громадськістю. Публічна дипломатія передбачає логічне обґрунтування необхідності впровадження політичної стратегії з метою будівництва довгострокових довірчих відносин. У цьому аспекті важливим пунктом є створення таких відносин з ключовими громадськими фігурами та групами впливу. Можна сказати, що публічна дипломатія - це

інструмент і спосіб донесення та просування своїх культурних цінностей у суспільство.

Основною функцією м'якої сили є здатність виражати креативність, продуктивність та емоційну привабливість культури, яка полягає в тому що, цінність представлена політичною культурою є постійною та стабільною, а також є відображенням ставлення людей до політики. До прикладу академічна сила та її вплив є фундаментальною складовою національної м'якої сили, і рівень академічної сили нації потужно впливає (стимулює або обмежує) на освітню силу (наукову, дослідницьку, творчу, технічно-креативну). Таким чином, освіта, наука і технології є конотацією академічної сили нації. Її функція виражається в креативності та дослідженні освіти в академічній та технологічній галузях, а її результатом є люди зі здібностями у всіх областях технологічних досліджень. Наразі успіх залежить від вміння приваблювати, створювати та мобілізувати мережу учасників для спільної роботи [54].

Глобальна влада зміщується і колишня впевненість швидко зникає. Політична та економічна влада переміщується із Заходу на Схід та від урядів до недержавних суб'єктів. Виклики та можливості рідко обмежуються національними кордонами, вимагаючи співпраці, а не примусу. У цьому більш заплутаному, складному та багатополлярному світі межі жорсткої сили – використання сили, погроз, санкцій чи платежів – стають дедалі очевиднішими [9]. Концепція м'якої сили – використання привабливості та переконання для досягнення цілей – перейшла зі світу академічних кіл на перші шпальти газет та у промови наших політичних лідерів. Проте ширше використання не завжди означає ширше розуміння. М'яку силу дуже часто помилково відносять до всіх способів дій за межами військової сили, через це її часто сприймають як етичну альтернативу. На фоні тотальної глобалізації стратегія «м'якої сили» та її активне використання у зовнішній політиці є одним з найперспективніших способів реалізації, а також утримання впливу країни у світі. В інформаційну епоху роль «м'якої сили» стала більш помітною, адже розкривається унікальний шарм, який відображається в її

привабливості спрямованій на досягнення бажаних результатів внаслідок заохочення до співробітництва [14].

Поняття «м'яка сила» стало надзвичайно актуальним в 21 столітті і спонукає нас до його вивчення та кількісної оцінки. В даному дослідженні хочемо детальніше розглянути деякі авторитетні міжнародні рейтинги, які допоможуть прослідкувати динаміку змін позицій держав за критерієм «м'яка сила» [41].

Індекс «м'якої сили» (Soft power index) – дослідження, що здійснено у 2015 р. центром міжнародних відносин Університету Південної Каліфорнії США та британською аналітичною службою Портленд (Portland), що співпрацює з урядами, фондами та неурядовими організаціями. Глобальний індекс м'якої сили – це комплексне дослідження, в якому опитується понад 55 000 чоловік з більш ніж 100 країн. Серед опитаних як експерти, так і представники широкої громадськості. Індекс ранжує країни за ступенем їх впізнаваності, впливу і репутації, а також по бізнесу і торгівлі, управління, міжнародних відносин, культури і спадщини, засобів масової інформації та комунікацій, освіти і науки. Формується щорічний аналітичний звіт «A global ranking of Soft Power». Рейтинг оцінює рівень використання «м'якої сили» країнами відповідно за такими критеріями: уряд, культура, освіта, ступінь залучення до розв'язання глобальних проблем, бізнес клімат і впровадження цифрових технологій [17].

Індекс глобальної присутності (Global Presence Index), що публікується щорічно з 2010 р. Королівським інститутом стратегічних і міжнародних досліджень Елькано. Цей Індекс – це синтетичний індекс, який упорядковує, кількісно оцінює та агрегує зовнішню проекцію різних країн, оцінює статус держави на основі як традиційних сфер впливу (військової, економічної), так і латентної, непрямой («м'яка» присутність). Глобальна присутність поділяється на три виміри: економіка, оборона та м'яка присутність. Підсумкове ранжування складається з сукупності всіх трьох видів присутності, а вагу кожного з показників визначено на основі опитування авторитетних експертів

у галузі міжнародної економіки та політики з різних країн світу [29]. Попри те, що кожен із зазначених рейтингів розкриває ті чи інші аспекти досягнень держав у реалізації стратегій «м'якої сили», варто визнати, що найвсебічнішим і комплексним є оцінювання за індексом «м'якої сили» (Soft power index), що дає змогу вмістити всі окреслені вище іншими міжнародними рейтингами елементи впливовості держав на основі окремих складових «м'якої сили».

1.2. Основні характеристики освітньої політики держави як інструменту м'якої сили в сучасних міжнародних відносинах

Чому міжнародне співробітництво важливе для вищої освіти? Вищі навчальні заклади визнають необхідність виходу за межі кампусу у широкий світ та за межі кордонів для досягнення своєї мети – розвитку ефективних навичок у завтрашніх спеціалістів-практиків та осіб, які приймають рішення.

Хоча ЄС має довгу історію співпраці у галузі вищої освіти між державами-членами, міжнародне академічне співробітництво все частіше охоплює країни-партнери за межами Європи. Тому ЄС необхідно розвивати цей міжнародний вимір шляхом підтримки співпраці та політичних діалогів.

Від цього виграють усі сторони. Надання міжнародного виміру політиці ЄС у галузі вищої освіти сприяє досягненню цілей внутрішньої політики ЄС у галузі освіти та навчання [117]. Зокрема, співпраця між університетами як усередині Союзу, так і за його межами допомагає залучити в ЄС кращих фахівців у галузі вищої освіти, а також сприяє взаємному навчанню та міжнародним порівнянням. Це, у свою чергу, сприяє розвитку передового досвіду у галузі досліджень та викладання.

Крім того, міжнародне співробітництво у цій галузі сприяє інноваціям та створенню робочих місць у ЄС, забезпечуючи мобільність фахівців між країнами. Період навчання або викладання за кордоном за загальним визнанням підвищує можливості працевлаштування. А в глобальному масштабі така мобільність спонукає майбутні покоління мислити ширше за національні кордони і мати міжнародний світогляд.

Також міжнародне співробітництво у галузі вищої освіти є ефективним інструментом для зміцнення зусиль ЄС у галузі публічної дипломатії у всьому світі. Воно сприяє підтримці політики ЄС за межами Союзу, зокрема, у сфері розширення та сусідства, міжнародного розвитку, міграції та міжкультурного діалогу. Він розвиває та підтримує міцні контакти між вченими та випускниками вузів, які прагнуть вирішувати спільні проблеми [47].

Для країн-партнерів у всьому світі підтримка співробітництва в галузі вищої освіти є ключем до зміцнення набуття та розвитку навичок відповідно до цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй (ООН) – особливо Метою 4: Якісна освіта. Багато проєктів співробітництва у галузі вищої освіти розвивають навички, необхідні для ефективного прогресу у досягненні та інших цілей, наприклад, у підвищенні енергоефективності, захисті морського середовища та забезпеченні продовольчої безпеки.

У 2014 році всі країни світу отримали доступ до програми Erasmus+, яка сьогодні є найважливішою частиною регіонального співробітництва ЄС у всьому світі, спрямованого на сприяння скороченню бідності та інклюзивному зростанню. Erasmus+ підтримує модернізацію навчальних програм, сприяє підвищенню якості викладання та освіти, підтримує більш прозоре управління освітою та співпрацю державного та приватного секторів у цій галузі.

Освітню політику держави можна розглядати в контексті державної політики. Сам термін «державна освітня політика» або «державна політика в сфері освіти» почали використовувати в науковій літературі в 50-70-ті роки 20 століття [49]. Цей період відзначається бурхливим піднесенням фізико-математичних та природничих наук. Освіту почали розглядати як один з найцінніших чинників соціального прогресу і економічного розвитку, як сферу, якій потрібно приділяти особливу увагу на загальнодержавному рівні та враховувати її важливість в напрямках творення державної політики [24]. Структурований погляд на зміст державної політики представлений в роботах зарубіжних вчених Л. А. Пала, К. Паттона, Д. Савіцкі, Н. К. Коулбетча.

Науковці зазначають, що державна політика (public policy) повинна мати три загальні характеристики:

- державна політика має бути *когерентною*, тобто всі складові заходи в рамках однієї політики повинні узгоджуватись між собою, утворюючи одне організаційне ціле, одну систему, розвиток якої і визначає державна політика;
- державна політика повинна мати чітку *ієрархію*, за якою здійснюється весь процес її реалізації зверху донизу (адміністративні органи, що приймають рішення, передають їх «вниз» для виконання за встановленою ієрархією повноважень; крім органів прямого адміністрування політики, до цієї ієрархії мають входити з відповідними повноваженнями і виконавські, експертні та контрольні органи; в ідеалі дії управління різних рівнів повинні бути скоординованими й мати чіткий зворотний зв'язок);
- державна політика повинна мати повноцінний *інструментарій*: систему засобів для передачі рішень, відслідковування їх виконання, коригування планів та заходів, залучення необхідних матеріальних і людських ресурсів, оцінки реалізації політики.

З огляду на зазначені характеристики О. Дем'янчук виділяє наступні атрибути державної політики:

- адміністративні повноваження – легітимність прийняття рішень і їх виконання за ієрархією, яка забезпечується суспільно визнаними органами управління, тобто органами державної влади і громадського самоуправління;
- компетенція у тій сфері, якої стосується публічна політика – освіті, соціальному забезпеченні, екології тощо;
- впорядкованість та наступність – наявність системи розробки та прийняття рішень, відслідковування результатів, оцінки та коригування дій [24].

Виходячи з того, що державна політика охоплює всі сфери суспільного життя, можна виокремити наступні її види: економічну, соціальну, національної безпеки, інформатизації.

Як складова державної політики освітня політика входить до складу внутрішньої політики держави, виступає інструментом забезпечення фундаментальних прав і свобод особистості, підвищення темпів соціально-економічного, науково-технічного розвитку та гуманізації суспільства, підвищення освіченості та культури населення тощо. На формування державної освітньої політики впливають міжнародні процеси та світові тенденції розвитку освітньої сфери. Освітню політику можна представити як прийняті державою правила своєї поведінки щодо системи освіти та її елементів, взаємозв'язків і взаємодії між ними, включаючи і саму державу як елемент системи освіти, і здійснення дій відповідно до цих правил. Як будь-яка діяльність, що здійснюється двома і більше суб'єктами, освітня політика має управлятися. Отже, освітня політика є одночасно дороговказом для розвитку системи освіти та системи державного і державно-громадського управління освітою [54].

В умовах сьогодення освіта є одним з ключових напрямків державної політики, вона слугує основою для виховання свідомих громадян, формує освічених та творчих людей. В розрізі культурного, духовного та соціально-економічного життя освіта відіграє також важливу роль. Підставою для цього виступає «компетенція освіти давати знання, розвивати вміння та навички життєдіяльності в громадянському суспільстві, що створює сприятливі передумови для встановлення та розширення порядку взаємодії людей» [69]. Основним завданням освіти стає виховати свідомих громадян, що будуть спроможні побудувати громадянське суспільство і передати їм необхідний багаж знань для досягнення такої мети та її реалізації. У найбільш широкому сенсі під освітою розуміють спеціальну сферу соціального життя, своєрідний соціокультурний феномен, унікальну систему, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини. Це «процес і

результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості» [71].

Найбільшого визнання набули такі підходи до розгляду освіти за такими аспектами:

1) як «процесу, тобто цілісної єдності навчання, виховання та розвитку, а також створення умов для повноцінної реалізації внутрішнього потенціалу індивіда та його становлення як інтегрованого члена суспільства, що буде виконувати функцію наступності поколінь» [54];

2) як «соціокультурного інституту, який сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню й удосконаленню суспільства за допомогою спеціально організованої цілеспрямованої соціалізації та інкультурації окремих індивідів, вираженому в системі, що містить освітні установи, органи управління ними, освітні стандарти, які забезпечують їхнє функціонування і розвиток. Політика у сфері освіти, пояснюється як сфера взаємовідносин індивідів, різних соціальних груп з метою використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб» [46]. У такому випадку суб'єктами освітньої політики є – індивіди, соціальні спільноти та соціальні інститути, а її об'єктами – освіта як суспільне благо, як інтелектуальний і матеріальний ресурс суспільства, як система освітніх інституцій. За характером соціально-економічних та політичних відносин у суспільстві, домінуючою політичною культурою та національними освітніми традиціями визначається тип освітньої політики держави. А підготовка державної освітньої політики ґрунтується на розгорнутому аналізі, метою якого виступає виявлення та порівняння можливих варіантів, встановлення пріоритетних напрямів для фінансування, управління, планування системи освіти та контролю за нею, насамперед в умовах інформаційного суспільства. Ключовим суб'єктом освітньої політики в суспільстві є держава. У процесі

взаємодії з громадянським суспільством держава забезпечує суспільний вибір у сфері освіти. Державна освітня політика – це «відповідь на суспільні потреби, вимоги, дії/бездіяльність інших суб'єктів освітньої політики, цілеспрямований, відносно стабільний офіційний курс уряду та підпорядкованих йому установ, спрямований на забезпечення функціонування системи освіти» [24, 46]. Аналіз розвитку державної освітньої політики дає можливість визначити кілька її важливих закономірностей. По-перше, структура системи освіти має стійку тенденцію до ускладнення, що зумовлюється поступовим розвитком соціальної структури суспільства, зростанням його економічних, соціальних, духовних потреб і, як наслідок, урізноманітнення взаємодії багатьох процесів і явищ. Безумовно, це не відбувається по прямій, висхідній лінії, але домінуючим підсумком є зростання значущості освіти в розвитку суспільства. По-друге, для освітньої політики завжди характерною є множинність суб'єктів її здійснення. Протягом історичного розвитку співвідношення ролі тих чи інших суб'єктів у формуванні та реалізації освітньої політики не було сталим, воно постійно змінювалось. Але від моменту свого утворення держава перетворюється на провідного суб'єкта освітньої політики. Властивими їй методами (правовими, адміністративними, економічними) вона активно залучається до управління освітніми процесами [99]. Державна освітня функція простежується протягом усього періоду існування держави, більше того, вплив держави на освітні процеси постійно посилюється. Це зумовлюється серйозним ускладненням життя суспільства й підвищенням унаслідок цього питомої ваги державної влади в механізмах суспільної регуляції. Саме держава в ході реалізації освітньої функції пов'язує між собою інтереси різних груп і спонукає їх до прояву активності з метою досягнення єдиних визначених цілей. По-третє, як справедливо відзначає О. Оболенський, держава функціонує в певному соціальному оточенні, залежить від економіки та культури суспільства, його структури, психології і духовних цінностей громадян, їхнього менталітету, історичної пам'яті поколінь тощо. У зв'язку з цим процеси формування й

здійснення освітньої політики на кожному етапі розвитку суспільства мають певні особливості, які детермінуються співвідношенням соціально-економічних умов та суспільно-політичних відносин, що, власне, і впливає на визначення змісту, пріоритетних цілей освітньої політики, вибір методів і засобів їх досягнення [79]. Сукупність цілей та завдань держави, що практично реалізуються нею в освітній сфері, відтворюють сутність держави та її соціальне призначення. Для успішності реалізації освітньої політики слід зважати на загальний контекст її творення: історичний, соціальний, економічний, етнічний, релігійний та ін. Термін «державна освітня політика» інтегрує в собі внутрішні характеристики таких понять, як «політика» (організаційна, регулятивна і контролююча сфера суспільства, орієнтована на досягнення певних цілей, утримання досягнутого та адекватну його реалізацію), «державна політика» (офіційні дії держави), «освіта» (процес і результат оволодіння індивідом певної системи наук, знань, практичних умінь; соціокультурний інститут, завдяки діяльності якого забезпечується соціальне, культурне функціонування й удосконалення суспільства). Державна освітня політика – це офіційно визначена, організована й цілеспрямована діяльність держави та підпорядкованих їй установ, спрямована на функціонування і подальший розвиток системи освіти як провідного інституту демократичного суспільства [24].

Наступним питанням, що потребує уваги є наслідки освітньої міграційної політики як механізму формування людського капіталу в Європейському Союзі

1.3. Аналіз джерельної бази дослідження

Враховуючи всі аспекти даної теми дослідження, необхідно здійснити аналіз джерельної бази у відповідності до проблемних питань. В даній роботі ми розглянемо погляди науковців щодо сутності концепції «м'якої сили», зокрема присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних науковців: З. Бжезинського, С. Гуцала, А. Гукасова, Д. Галларотті, Ч. Дейта, А. Іванова, О.

Коппель, М. Капітоненка, Ю. Константинової, Є. Кочневої, Л. Козлова, Д. Курлянчика, О. Левченка, О. Леонової, Я. Лексютиної, А. Манжолі, С. Мішиної, В. Неласа, Д. Ная, Н. Піпченко, К. Підберезного, О. Сидорова, Т. Стародуб, В. Цимбалістого, В. Ціватого, А. Цветкової, К. Шинкарук, Г. Філімонова. Інша група дослідників, О. Зернецька, О. Скаленко, Д. Дубов, О. Литвиненко, В. Коломієць, Є. Макаренко, Н. Піпченко, Н. Марецька, А. Луценко, Г. Піскорська, О. Ваганова, М. Ожеван та ін., розглядають «м'яку силу» як ефективний інструмент реалізації національних інтересів у глобальному інформаційному середовищі

На думку американського дослідника Джуліо М. Галларотті «м'яка сила» містить в собі два елементи – це міжнародні джерела (до них Галларотті включає зовнішню політику, дотримання принципів та норм міжнародного права, дотримання зобов'язань за міжнародними договорами) та внутрішні джерела (внутрішня політика, культура та дотримання законів всередині країни). Всі ці фактори приваблюють, підсилюють вплив та сприяють створенню позитивного іміджу країни [110].

Сучасні глобалізаційні процеси активно впливають на культуру й засоби масової комунікації, що в свою чергу стимулює уряди використовувати «культурні інструменти» у міжнародному спілкуванні. Ю. Константинова, вважає, що за допомогою іміджу країни та репутації можна впливати на міжнародні події використовуючи інструменти «м'якої сили» у сфері культурної дипломатії [48].

Наступною проблемою, що розглядається в даній дипломній роботі є освітня міграційна політика як механізм формування людського капіталу в Європейському Союзі та поширення європейської моделі політичних цінностей. Е.М. Разнодзьжина відзначала: «людський капітал можна розглядати як сукупність людських ресурсів, робочої сили, людського потенціалу, підприємницьких здібностей, які постають людським фактором виробництва, поруч з речовинними факторами, до яких можна віднести ресурси землі, фінансового і виробничого капіталу» [77]. Концепція

людського капіталу розглядає людей не тільки як носіїв, що здатні здійснювати процеси життєдіяльності, важливим є характер участі людини як носія суспільних цінностей та збагачення власної країни. Процес перетворення сфери науки і освіти на інструмент м'якої сили збільшив активізацію інтелектуальної та навчальної міграції. Цьому служить Болонський процес, що є основним інструментом інтеграції у сфері освіти в Європі, покликаний створити єдиний простір, на якому діятимуть спільні підходи до змісту та організації навчання, визнаватимуться документи про освіту. Програми академічних обмінів – важливий канал транслювання культури. Найбільш цінними здобутками, що дає навчання за кордоном є культурний розвиток, особистий розвиток та покращення рівня володіння іноземною мовою.

Нині освіта та знання стали не лише загальнодоступним, але й транскордонним та транснаціональним явищем, адже відбувається формування єдиного світового освітнього простору [64]. Освіта в сучасному світі є багатофункціональним суспільним явищем, що допомагає особистості розвивати свої здібності та скеровує правильно використовувати таланти. І світове визнання документів про вищу освіту інших країн та імплементація іншими країнами угод про співпрацю у сфері освіти та науки – роблять це явище ще більш масовим та затребуваним. Формування спільного освітнього простору відбувається за умови зростання мобільності студентів та академічної мобільності.

Одним із завдань магістерської роботи було дослідити формування та розвиток програм академічних та наукових обмінів в Європейському Союзі. Згідно із цією проблемою було розглянуто структуру та особливості реалізації програм академічних обмінів, а також відповідні документи, що регламентують дану діяльність, а саме: європейські освітні програми

В Україні є низка нормативно-правових актів, що регламентують освітню діяльність та забезпечують право на академічну мобільність, а також які розглядались в ході написання дипломної роботи, зокрема це:

- Закон України «Про освіту» [35];

- Закон України «Про вищу освіту» [36];
- Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (зі змінами) [37];
- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (зі змінами) [38];
- постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579 «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [72];
- постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [73];
- постанова Кабінету Міністрів від 12.07.2004 р. № 882 «Про порядок призначення і виплати стипендій» (зі змінами) [74];
- постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 411 «Положення про навчання студентів та стажування (наукове стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» (зі змінами) [75];
- інших нормативно-правових документів, що регламентують діяльність закладів вищої освіти України.

Відповідно до цього академічна мобільність може бути зовнішньою (навчання та стажування у міжнародних університетах та інших навчальних закладах) та внутрішньою. Академічна мобільність – є одним з ключових напрямків діяльності університетів, що являє собою «можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи за її межами» [94]. Вона здійснюється з метою підвищення якості вищої освіти, здійснення та поширення нових форм і технологій навчання, участі у міжнародній «системі освіти, опанування додаткових професійних

компетентностей, створення умов для послідовного розширення горизонтів працевлаштування» [82] випускників та забезпечення їхньої конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці. В залежності від мети розрізняють кредитну або горизонтальну (на певний строк під час навчання) та ступеневу або вертикальну мобільність (з метою отримання наступного академічного чи наукового ступеня). Також академічна мобільність за способом організації може бути організована (регламентується в рамках академічного партнерства економічного, політичного або міжуніверситетського) та індивідуальна (відповідно до власних бажань та ініціативи).

Формами академічної мобільності для здобувачів вищої освіти освітніх ступенів бакалавра, магістра та освітньо-наукового ступеня доктора філософії є:

- навчання згідно із програмами академічної мобільності;
- мовне стажування;
- наукове стажування.

Основними цілями академічної мобільності здобувачів «вищої освіти Університету є:

- підвищення якості вищої освіти;
- підвищення ефективності наукових досліджень;
- підвищення конкурентоздатності випускників Університету на міжнародному та українському ринках праці та освітніх послуг;
- нагромадження та поповнення індивідуального досвіду здобувачів вищої освіти щодо інших моделей, створення та поширення знань;
- звключення світового інтелектуального потенціалу до вітчизняного освітнього процесу на основі двосторонніх та багатосторонніх угод між ЗВО-партнерами;
- встановлення внутрішніх та зовнішніх інтеграційних зв'язків;
- гармонізація освітніх стандартів ЗВО-партнерів» [73].

Основними завданнями академічної мобільності здобувачів вищої освіти є:

- Підвищення рівня «теоретичної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти, проведення авторських досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, оволодіння новітніх методів дослідження, набуття досвіду провадження науково-дослідної діяльності, забезпечення інформаційного обміну та розширення наукових контактів» [42].
- Підвищення рівня комунікативних компетентностей учасників академічної мобільності.
- Посилення інтеграції освіти і науки, розвиток подальших наукових досліджень, поглиблення знання національних культур інших країн, а також поширення знань про мову, культуру, освіту і науку України.
- Налагодження та підтримка культурних, економічних, соціальних, взаємин та зв'язків з іншими країнами (Додаток Д).

В липні 2021 року Міністерство освіти і науки України запропонувало до громадського обговорення проект постанови Уряду щодо визначення процедури реалізації права на академічну мобільність [69]. Метою проекту акту є визначення процедури реалізації права на академічну мобільність (у тому числі і питання стипендіального забезпечення здобувачів освіти під час їх участі у програмах академічної мобільності), порядок проходження, визнання та зарахування результатів академічної мобільності відповідно до розширених для українських учасників можливостей у рамках міжнародних договорів України про співробітництво в галузі освіти, науки, інновацій, міжнародних програм та спільних проектів, договорів про співробітництво між українськими закладами освіти або їхніми структурними підрозділами, між українськими та іноземними закладами або їхніми структурними підрозділами.

Проект акту розроблено на виконання кроку 599 пріоритету 13.5 «Розвиток науки та інновацій» Плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 року № 276-р, та зобов'язань української сторони, передбачених у пункті f статті 431 Глави 23 «Освіта, навчання та молодь» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [35].

Проаналізовано динаміку росту українських учасників академічних обмінів за останні роки. Так, станом на вересень 2020 року, лише у рамках програми Європейського Союзу Еразмус+ (напряом КА1. Академічна мобільність. Міжнародна кредитна мобільність) з 2015 року понад 190 українських закладів вищої освіти беруть участь в академічних обмінах з європейськими освітніми інституціями. Понад 9 тисяч українських студентів (бакалаврів, магістрів, аспірантів) отримали можливість навчатися, а педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники викладати та підвищувати кваліфікацію в рамках двосторонніх міжінституційних угод [45].

РОЗДІЛ 2

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЄС У ВИМІРІ КОНЦЕПТУ М'ЯКОЇ СИЛИ

2.1. Освітня міграційна політика як механізми формування людського капіталу в ЄС

Освіта відіграє важливу роль у формуванні людського капіталу, сприяє збільшенню науково-технічного потенціалу, служить фактором успіху на ринку та запорукою економічного зростання країни. Формування людського капіталу в будь-якій країні відбувається за рахунок трьох основних факторів: доступна робоча сила, кваліфікація робочої сили та якість освітніх інститутів. Національна економіка та успішне зростання країни в цілому не може розвиватись без стабільно високих інвестицій в освітні установи та без формування у людей необхідності безперервного пожиттєвого навчання (life-long learning). Ядром людського капіталу є освіта, знання і вміння, і саме в процесі навчання, як формального, так і не формального створюється людський капітал [1].

Процес інформатизації суспільства відіграє чи не малу роль для інтеграційних утворень, так як з його допомогою можна вирішити одну із найважливіших проблем – прозорості діяльності інституційних наддержавних структур, що відкриває нові горизонти для підвищення рівня життя та розвитку особистості. Усвідомлення цих можливостей поклало початок формуванню Європейського інформаційного суспільства, що знайшло відображення у доповіді «Європа та глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (1994 р.) [89]. В документі, зокрема, наголошувалось, що застосування нових інструментів та сервісів у сфері обміну інформацією значно підвищує шанси країн ЄС на досягнення збалансованого й гармонійного суспільного розвитку, а саме інформаційне суспільство, як концепція покладена в основу політичних заходів, містить суттєвий потенціал для покращення якості життя європейських громадян, ефективності соціально-економічної структури та посилення соціальної

згуртованості. При цьому успішність включення європейської спільноти у процеси формування інформаційного суспільства визначається передусім наявністю відповідного людського капіталу (особливо його інтелектуальної складової), здатного адекватно сприймати та реалізовувати правові, соціально-економічні, організаційні, техніко-технологічні перетворення. В іншому випадку, існує великий ризик психологічного відторгнення самої ідеї інформаційного суспільства та втрати переваг, які вона в собі містить. В умовах інформаційного суспільства виробництво диктує якісно нові вимоги до рівня освіти, знань, культури, професійної майстерності, вміння поводитися зі складною технікою [4]. На перший план висувається не вміння людини використовувати накопичені знання, рутинно відтворюючи набуті навички та вправність, а здатність постійно сприймати нову інформацію, узагальнювати, аналізувати її з метою створення інновацій у формі передових наукових ідей, інформаційних технологій, послуг та продуктів. Зростання інтелектуального й культурного рівня працівників за умов відповідного рівня психологічної готовності виступає необхідною передумовою їх адаптації до динамічних змін в умовах систематичного оновлення науки й техніки, необхідності приймати ініціативні, нестандартні, творчі рішення, а також приймати відповідальність за їх практичне втілення.

Водночас в умовах стрімкого розвитку економіки знань та інформаційного суспільства зростає дефіцит висококваліфікованих працівників, який окремі країни схильні покривати своєю політикою залучення мігрантів з метою економії коштів та часу формування необхідного людського потенціалу [56]. У цьому контексті очевидним є об'єктивний двосторонній вплив демографічного аспекту глобалізації та переходу до економіки знань на поточний хід міграції, перерозподіл людського потенціалу між країнами світу, що набуває неконтрольованого характеру. Поступовий перехід всіх країн світу до режиму відтворення населення, що передбачає просте заміщення поколінь, сприяє потенційній втраті впливу демографічного чинника формування обсягів і напрямів міграційних потоків. При цьому

принципового значення набуває розвиток освітньо-кваліфікаційної складової людського потенціалу як ключового ресурсу нової економіки та основного чинника його трансформації у людський капітал. У науковій літературі немає єдиного підходу до вивчення взаємозв'язку між міграцією та людським розвитком, відсутнє визначення перерозподілу людського потенціалу за рахунок міграції, недостатньо уваги приділяється розробці механізмів ефективної реалізації людського потенціалу та його трансформації у форму людського капіталу. Однак деякі дослідження виділяють міграцію як інструмент створення горизонтальних соціальних структур (мереж), що ґрунтуються на взаємності, постійному обміні інформацією та створенні довіри між їх членами [95]. Існує також думка про «циркулярну міграцію» як про довгострокову, гнучку модель міжнародної мобільності людей, що виникає з загального економічного простору в результаті глобалізації та забезпечує найглибшу реалізацію людського потенціалу. Деякі дослідження доводять загальні економічні вигоди цього переважного типу міграції між країнами походження та призначення. Попри це населення іноді негативно ставиться до міграції через її вартість, тобто додаткового навантаження на систему соціальної допомоги, якою часто користуються мігранти, збільшуючи навантаження на освіту, транспорт і житло. Однак у результаті мігранти відпрацьовують ці витрати і створюють додатковий дохід для країни, що приймає, а також для країни призначення за рахунок грошових переказів. Група світових лідерів, що входять до Римського клубу, вважає, що саме міжнародна міграція дозволяє людям зробити вибір на користь реалізації свого потенціалу перед глибокою соціальною нерівністю, руйнування держав, військових та громадянських конфліктів, економічних криз та безробіття [100].

Даний термін «людський капітал» трактується у Робочому документі Європейської комісії від 10.06.2003 № 10181/03 під людським капіталом розуміється сукупність знань, кваліфікацій, професійних навичок, досвіду та

інших якостей особистості, необхідних для досягнення соціально-економічного добробуту (як індивідуального, так і суспільного) [49].

В сучасних умовах основними складовими людського капіталу є:

- капітал здоров'я – фізична сила, витривалість, працездатність, імунітет до захворювань, психічна рівновага, які втілюються у певному способі життя, спрямованому на підтримку стабільного психосоматичного й фізіологічного стану людини;
- інтелектуально-трудова капітал, який включає освіту, професійний досвід, трудові навички, вміння, які накопичуються протягом всього життя та відображають рівень кваліфікації особистості, яка відноситься до економічно активного населення, а також творчі здібності, винахідливість, кмітливість, здатність до самоосвіти протягом життя, рівень знань зі сфер не суміжних з основною професійною діяльністю. Дана складова людського капіталу визначає соціальний статус, що може бути досягнутий людиною, і створює об'єктивно-суб'єктивні передумови до кар'єрного зростання. Об'єктивними передумовами до функціонування людського капіталу є вимоги для певного виду діяльності і посади, пов'язані з кваліфікаційними характеристиками, а суб'єктивними – здатність індивіда використати у виробничій діяльності отримані у процесі навчання навички й уміння, які збільшують його здатність до креативності та інноваційної діяльності;
- організаційно-підприємницький капітал – підприємливість, діловий спосіб мислення, схильність до прийняття розумних ризикованих рішень та здатність відповідати за них, відчуття ощадливості й економії, здатність знаходити оптимальні пропорції економічних ресурсів, вміння управляти, організовувати та вести успішний бізнес;
- культурний капітал – моральні якості (совість, чесність, порядність, відповідальність, толерантність, гуманність і т.п.), імідж та стиль

поведінки, які задають стереотипні моделі поведінки і систему цінностей особистості [49].

Продовжуючи тематику першого розділу, зокрема вираження концепції м'якої сили через призму привабливості та культуру як інструмент управління, даний аспект актуальний і для формування людського капіталу, адже культурну та моральну складові людських ресурсів, можна розглядати як складові, що відображають вищий рівень всієї державної політики та економіки (сенса, цінності та цілі життя в певній країні, віра в свою країну, надія на її успіх, любов до своїх співгромадян, відчуття обов'язку, які визнаються її громадянами та є обов'язковими для збереження, зміцнення і продовження життя свого народу на своїй території всупереч протидії конкурентів та викликам часу, котрі відтворюються інструментами літератури, мистецтва, архітектури, системою освіти, підтримкою сім'ї і т.д.) [86]. Людський капітал є найціннішим ресурсом сучасного суспільства, без якого наявні, навіть найбагатші, природні ресурси, або матеріальний чи фінансовий капітал втрачають свій сенс.

Занадто багато молодих людей передчасно залишають школу, підпадаючи під високий ризик безробіття та соціальної ізоляції. Боротьба із зростанням рівня безробіття – особливо серед молодих людей – стала одним з першочергових завдань для європейських урядів. Такий самий ризик загрожує і багатьом дорослим працівникам з низькою кваліфікацією. Технології змінюють спосіб функціонування суспільства, і є необхідність забезпечити їхнє максимально ефективне використання. Підприємствам ЄС необхідно стати більш конкурентоспроможними за рахунок молодих талантів та інновацій. Надання належним чином освіти і професійної підготовки та правильна молодіжна політика можуть допомогти вирішити ці завдання, надаючи людям можливість здобувати навички, що відповідають вимогам ринку праці та економіки, дозволяючи їм відігравати активну роль у суспільстві та самореалізуватися як особистість [65]. Реформи в сфері освіти, підготовки та молоді можуть посилити прогрес у досягненні цих цілей, на

основі спільного бачення між політиками та зацікавленими сторонами, достовірних фактичних даних і співпраці у різноманітних сферах та на різних рівнях. Ще одна проблема пов'язана з розвитком соціального капіталу серед молоді, нарощування потенціалу молодих людей і їх здатність брати активну участь у житті суспільства, відповідно до положень Лісабонського договору «заохочувати участь молодих людей в демократичне життя Європи». Це завдання також можна поставити ціллю неформальних навчальних заходів, які спрямовані на вдосконалення навичок і компетенції молодих людей, водночас і їх активної громадянської позиції [38]. Стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання «Європа 2020» визначила заходи, за допомогою яких країни ЄС зможуть досягти міцного та довгострокового покращення якості життя через формування стійких співтовариств, здатних підвищити соціальний та інноваційний потенціал економіки. Інтеграція міграційних мереж та інвестування в людський капітал мігрантів є неминучими етапами цього процесу.

Всі вищенаведені фактори дають змогу аргументувати, що в сучасних умовах освітня міграція як фактор формування людського капіталу є механізмом для зрушення освітніх бар'єрів, розвитку інформаційного суспільства та отримання кращої, більш кваліфікованої освіти. На сучасному етапі в інформаційному суспільстві реалізація людського потенціалу передбачає необхідність постійного набуття та оновлення знань [97]. Це стає можливим завдяки освітній міграції, тому що людський потенціал мігранта є частиною загальнонаціонального людського потенціалу. Слід наголосити, що в результаті міграції людський потенціал мігранта перерозподіляється між країною походження та країною призначення. З одного боку, частка людського потенціалу може бути втрачена обох країн, з іншого боку, міграційний перерозподіл створює можливості його збільшення. У цьому випадку людський потенціал мігранта може бути реалізований в обох країнах незалежно від місця проживання людини, створюючи переваги для обох сторін.

Таким чином, міграційний перерозподіл людського потенціалу передбачає міграцію населення як носія здібностей, таланту, знань, певного рівня освіти та кваліфікації, фізичного та психічного здоров'я, інтелектуального розвитку у рамках світової економіки у пошуках кращих умов життя та зайнятості відповідно до економічних законів [29]. В основі міграційного перерозподілу людського потенціалу лежить розподіл його компонентів за допомогою різних видів міграції. Кожен із компонентів може змінювати умови своєї реалізації у часі шляхом постійної, тимчасової, сезонної або маятникової міграції та місце реалізації у напрямку еміграції, імміграції, рееміграції або кругової міграції, набувати добровільних та примусових, легальних та нелегальних форм переміщення. Якісний склад людського потенціалу, а саме його освітня та кваліфікаційна складова, забезпечує його перерозподіл у вигляді міжнародного руху висококваліфікованих, низькокваліфікованих та напівкваліфікованих працівників і тим самим вносить постійні зміни до міжнародного ринку праці [90]. Функціонування глобального ринку праці сприяє реалізації людського потенціалу у тих національних економіках, де є відповідні можливості для оплати праці, набуття та оновлення знань, професійного зростання, рівня соціального захисту та якості життя. Розподіл кожного компонента людського потенціалу у формі того або іншого виду міграції призводить до конкретних наслідків, які можуть набувати позитивного або негативного значення для країн походження та призначення. Наприклад, перерозподіл освітньо-кваліфікаційної складової людського потенціалу через тимчасову добровільну легальну еміграцію кваліфікованих працівників проявляється у збільшенні економічного, інтелектуального та трудового потенціалу та одночасно зростанні напруженості на внутрішньому ринку праці, необхідності додаткових фінансових витрат на адаптацію та інтеграцію в країнах призначення; втрати трудового, інтелектуального, освітнього та кваліфікаційного потенціалу та, одночасно, покращення соціально-економічних, інноваційних та освітніх умов для розвитку людини в країнах

походження. Надання освітніх можливостей для молоді є важливим чинником формування позитивного ставлення до ЄС.

Європейські цінності слугують засадами для створення ліберально-демократичних інститутів в західноєвропейському просторі. Джерелом культури кожного народу є цінності, які виступають особливим відображенням багаторічної та складної роботи над власними бажаннями та загальнолюдськими аспектами діяльності та прийняття рішень. Наприклад, Герт Хофштеде, нідерландський соціолог, дослідник цінностей, переконаний, що цінності знаходяться на найглибшому рівні серед важелів прийняття рішень, бо саме вони визначають ідеологічні переконання індивідів та мотивацію їх вчинків [69]. Саме до цінностей, на думку відомого американського соціолога Т. Парсонса, звертаються люди для остаточного обґрунтування своїх дій. Цінності виходять за межі конкретних ситуацій (що можуть вирішуватися індивідом під впливом інтересів і переконань), бо визначають головні цілі й сенс життя, тому вони найяскравіше проявляються в кризові моменти для індивіда або соціуму [42]. Кожна країна сильно відрізняється за рівнем економічного розвитку, політичним устроєм, культурою, історичним досвідом, об'єднані європейською спільнотою ці всі фактори відображаються на поведінці людини та особливостях культурних організацій.

Доволі часто для виховання та впровадження європейських цінностей в сучасному суспільстві використовують освіту. Розробляються різні заходи, які в подальшому будуть сприяти формуванню демократичної громадянськості та толерантності, також впроваджуються освітні проєкти для вироблення єдиних стандартів європейської освіти. Європейський Союз заснований на таких цінностях [122]]:

- Верховенство закону. Основа ЄС ґрунтується на верховенстві закону. Все, що робить ЄС, ґрунтується на договорах, добровільно та демократично узгоджених країнами ЄС. Закон та справедливість підтримуються незалежною судовою системою. Країни ЄС передали

остаточну юрисдикцію Європейському суду – його рішення повинні дотримуватися всі.

- Рівність – це рівні права для всіх громадян перед законом. Принцип рівності чоловіків і жінок є основою всієї європейської політики і є основою європейської інтеграції. Він застосовується у всіх областях. Принцип рівної оплати за рівну працю став частиною Римського договору 1957 року.
- Повага до людської гідності. Людська гідність є недоторканною. Її потрібно поважати та захищати, а ще вона становить реальну основу фундаментальних прав.
- Повага до прав людини. Права людини захищені Хартією ЄС щодо основних прав. Вони включають право на свободу від дискримінації за ознакою статі, расового чи етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, право на захист персональних даних та право на доступ до правосуддя.
- Свобода пересування дає громадянам право вільно переміщатися та проживати у межах Союзу. Індивідуальні свободи, такі як повага до приватного життя, свобода думки, релігії, зборів, висловлювання думок та інформації, захищені Хартією ЄС про основні права.
- Демократія. Функціонування ЄС ґрунтується на представницькій демократії. Громадянин Європи автоматично користується політичними правами. Кожен повнолітній громадянин ЄС має право висувати свою кандидатуру та голосувати на виборах до Європейського парламенту. Громадяни ЄС мають право бути кандидатом та голосувати у країні свого проживання або в країні свого походження.

Активно сприяє розвитку та поширенню європейських політичних цінностей політика освітньої міграції [4]. Накопичення міжнародного досвіду шляхом проведення обмеженого періоду навчання за кордоном у ході програми навчання стало досить нормальною та частою подією для

європейських студентів. Передбачається, що академічна мобільність служить принаймні двом основним цілям вищої освіти, які вважаються важливими: (1) міжнародний досвід допомагає розвивати особистість, розширюючи кругозір окремого студента та забезпечуючи його достатньою гнучкістю, культурними та соціальними знаннями, щоб він міг адаптуватися до незнайомих ситуацій та діяти відповідним чином; (2) міжнародний досвід також допомагає отримати низку кваліфікацій – окрім покращення знання іноземної мови – які сприяють подальшому працевлаштуванню та, можливо, кар'єрі у міжнародному контексті. Стимулами до міграції можуть бути такі фактори [3]:

- Економічні (вища заробітна плата, кращі умови життя, більші підприємницькі можливості та сприятливий економічний клімат);
- Політичні (адміністративні обмеження ведення бізнесу/проектів, політичний тиск, бюрократія);
- Культурні (нівеляція цінностей, культурна дезінтеграція);
- Сімейні (кращі освітні та життєві можливості для життя, дітей)
- Кар'єрні (можливість розвитку кар'єри, професійне навчання та визнання).

2.2. Болонський процес як засіб демократизації вищої освіти

Формування єдиного європейського освітнього простору почалось із спільної заяви міністрів освіти чотирьох країн Західної Європи, а «нині охоплює десятки країн, сотні університетів, тисячі викладачів та мільйони студентів» [11]. Утворення ЄПВО мало на меті не лише бажання інтегрувати національні освітні сфери в межах країн європейського простору, але й покращення в економічному та фінансовому секторі. Завдяки цьому проекту хотіли вирішити потребу забезпечення якісної освіти та можливість обирати траєкторію навчання: «Болонський процес знаменує собою перехід від жорстко контрольованої державою системи підготовки фахівців з вищої освітою до надання вищим навчальним закладам автономності, що

забезпечуватиме постійну адаптацію систем вищої освіти і наукових досліджень до нових потреб суспільства та господарства» [64].

Для України приєднання до Болонського процесу є не лише прагненням інтегруватись до європейського освітнього простору, природного в контексті задекларованого євроінтеграційного зовнішньополітичного вектору країни. Реалізація засадничих положень нової освітньої моделі дозволить Україні модернізувати національну систему вищої освіти, зробивши її адекватною як потребам сьогодення, так і викликам майбутнього. Засади та напрями формування єдиного європейського освітнього простору зафіксовані у низці документів, що відбивають стратегічні цілі та завдання у сфері формування та вдосконалення європейського освітнього простору. Офіційними документами Болонського процесу є [117]: Велика хартія університетів (*Magna Charta Universitatum*; Болонья, 18 вересня 1988 року); Лісабонська конвенція (Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні; Лісабон, 11 квітня 1997 року); Сорбоннська декларація (Спільна Декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» чотирьох міністрів, що представляють Велику Британію, Німеччину, Францію і Італію; Париж, Сорбонна, 25 травня 1998 року) (Додаток В); Болонська декларація (Спільна декларація міністрів освіти Європи; Болонья, 19 червня 1999 року) (Додаток Б); Празьке комюніке («До зони європейської Вищої освіти»: Комюніке зустрічі європейських міністрів освіти; Прага, 19 травня 2001 року); Саламанське звернення (Послання Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти «Формування європейського простору вищої освіти»; 29–30 березня 2001 року); Берлінське комюніке («Створення зони вищої освіти Європи»: Комюніке конференції міністрів освіти; Берлін, 19 вересня 2003 року); Бергенське комюніке («Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети»: Комюніке Конференції європейських міністрів освіти; Берген, 19–20 Травня 2005 року); Лондонське комюніке («На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації»: Комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу

вищої освіти; Лондон, 16–19 травня 2007 року); Декларація Глазго, 2005 («Сильні університети для сильної Європи»: Декларація Європейської асоціації університетів; Брюсель, 15 квітня 2005 року); Лісабонська декларація, 2007 («Університети Європи після 2010 року: різноманіття за єдності мети» Брюсель, 13 квітня 2007 року); Лювенське комюніке («Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті»: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти, Лювен та Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009 року); Болонська робоча програма 2007-2009 («В напрямку до Європейського простору вищої освіти – інтегрована програма на 2007-2009 роки»); Будапештсько-Віденська Декларація («Про створення Європейського простору вищої освіти», 12 березня 2010 року); Бухарестське комюніке («Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти», 27 квітня 2012 року); Єреванське комюніке (Прийняття нового «Довідника користувача ECTS», 2015); Парижське комюніке (2018); Римське комюніке (23-25 червня 2020).

Інтенсивні інтеграційні процеси в Європі розпочалися по Другій світовій війні. Вже у 1951 р. 6 європейських країн створили Європейську спільноту виробників вугілля і сталі, яка в процесі розвитку зумовила створення Європейського Союзу – політичного утворення, що об'єднує нині сьогодні 27 країн: «в основу політичної інтеграції було покладено інтереси економічної співпраці, які мали результатом створення спільного ринку, що забезпечив вільний рух людей, товарів, послуг та капіталів» [25]. 16 країн ЄС використовують спільну валюту – євро. Європейського виміру набувала наукова кооперація, співпраця в галузях спорту та культури. Лише освіта тривалий час залишалася поза сферою європейської інтеграції через свою здорову консервативність та реальну автономність навчальних закладів. До певного часу це не пошкодило іншим, передусім економічним, інтересам. Однак, коли міграція трудових ресурсів і зростаючий дефіцит кваліфікованих фахівців посилювалися, до певної міри проявилася нова проблема.

Різноманітність освітніх систем, що завжди було перевагою Європи, створило здорове конкурентне середовище, проявила й зворотній бік – працедавцям дедалі ставало складніше зрозуміти суть, рівень і якість кваліфікацій, що демонстрували іноземні пошукувачі місця праці. Приміром, до працедавця звертаються два претенденти з дипломами ліценціату – один з Польщі, інший з Швеції. При цьому перший має за плечима три роки навчання після гімназії під час 1 циклу, а другий – два роки докторських студій після успішного завершення 2 циклу навчання в університеті [112].

Першим дієвим кроком до інтернаціоналізації європейської освіти стало запровадження в 1987 р. програми ERASMUS, метою якої було розвиток багатосторонньої міжуніверситетської кооперації, вдосконалення й збільшення масштабів мобільності студентів і викладачів у країнах ЄС, розповсюдження інноваційних технологій навчання, поглиблення співпраці між університетами та підприємствами. У рамках ERASMUS також було створено «інструмент перезарахування навчальних досягнень, отриманих студентом в іншому університеті за програмами мобільності – Європейську кредитно-трансферну систему. Упродовж наступних років сотні тисяч студентів з країн ЄС відбули одно- та двосеместрове навчання закордоном на прикладі довівши доцільність та ефективність обраного шляху» [21].

Однак економічна та політична інтеграція в Європі поглиблювалася, на порядок денний було винесено значно масштабніше й більш складне завдання гармонізації освітніх систем в європейських країнах на основі розроблення й впровадження рамкових структурних змін навчальних програм «з метою створення єдиного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО, англ. ENEA –European Higher Education Area), ініційоване Сорбоннською декларацією та докладніше сформульовано у Болонській декларації, яке сьогодні відоме під назвою Болонський процес: Мета створення ЄПВО – підвищення якості та конкурентоспроможності європейської освіти за допомогою збереження національних освітніх надбань та їх взаємозбагачення шляхом подальшої інтенсифікації студентської та викладацької мобільності» [13]. Створення та

збільшення міжнародної кооперації шляхом розвитку загальноєвропейської системи забезпечення якості освіти. Отже, Болонський процес спочатку мав дві основні цілі – забезпечення зрозумілості освітянських кваліфікацій та підвищення якості. Все інше було інструментарієм для досягнення цих цілей.

Болонський процес (Bologna process): Структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти [12]. Реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (деклараций) конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, що проводяться не рідше, ніж раз на два роки: 2001 (Прага), 2003 (Берлін), 2005 (Берген), 2007 (Лондон), 2009 (Левен / Лювен-ля-Ньов), 2010 (Будапешт / Відень), 2012 (Бухарест), 2015 (Єреван), 2018 (Париж), 2020 (Рим).

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) – єдина міждержавна структура співробітництва, яку офіційно заснували в 2010 році на конференції в якій беруть участь країни-учасниці Болонського процесу в Будапешті і Відні. Сам Болонський процес був започаткований на конференції у Болоньї в червні 1999 році на Конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту у Франції, Німеччині, Італії та Сполученому Королівстві.

Метою ЄПВО є розвиток вищої освіти, який «полягає в наступному:

- ґрунтується на академічній свободі, інституційній автономії та участі студентів і викладачів в управлінні вищою освітою;
- сприяє якості, економічній привабливості та соціальній згуртованості;
- заохочує студентів і викладачів вільно переміщатися (бути мобільними);
- розвивається соціальний вимір вищої освіти;
- сприяє працевлаштуванню випускників і навчанню впродовж життя;
- вбачає в студентах і співробітників активних членів академічної спільноти;

- є відкритим і співпрацює з вищою освітою в інших частинах світу. Функції ЄПВО полягають у координуванні структурних реформ між урядами, це зокрема:
- запровадження системи зрозумілих і порівнянних ступенів (трициклова система бакалавра, магістра та доктора філософії (PhD));
- забезпечення прозорості щодо змісту навчання за допомогою кредитів Європейської системи трансферу і накопичення кредитів (ЄКТС) і Додатка до диплому;
- визнання кваліфікацій (ступенів і періодів навчання);
- створення загального європейського розуміння забезпечення якості;
- запровадження Рамки кваліфікацій вищої освіти ЄПВО» [12].

ЄПВО нині налічує 49 держав-членів, які приєдналися до Болонського процесу. Європейська Комісія є також повним членом. ЄПВО також має вісім консультативних членів: Бізнес Європа (Business Europe); Рада Європи (Council of Europe (CoE)); Освітній Інтернаціонал (Education International (EI)); Європейська Асоціація забезпечення якості вищої освіти (The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)); Європейський Союз Студентів (European Students Union (ESU)), Європейська Асоціація Університетів (European University Association (EUA)); Європейська Асоціація закладів вищої освіти (The European Association of Institutions in Higher Education (EURASHE)); ЮНЕСКО (UNESCO) [20].

Розвиток вищої освіти сучасної Європи та інших регіонів світу значною мірою обумовлено Болонським процесом, метою якого було створення до 2010 року Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та його подальше вдосконалення впродовж десятиріччя – до 2020 року. Пріоритетами болонського процесу в Україні до 2030 року мають стати збалансована академічна мобільність та посилена роль вищої освіти у досягненні цілей сталого розвитку. «Приєднавшись до Болонського процесу ще в 2005 році, Україна взяла на себе зобов'язання реформувати систему вищої освіти

відповідно до європейських стандартів та цінностей. Було поставлено за мету створити справжню «Європу знань», яка забезпечує своїх громадян якісною освітою, створює рівні умови для її отримання, заохочує до взаємовигідної співпраці і, що не менш важливо, визнає роль освіти у розвитку сучасної демократії та збереженні миру. За ці роки Болонський процес досяг вагомих результатів завдяки сумлінній роботі кожного з його учасників. І Україна готова надалі бути надійним партнером та брати активну участь у реформуванні систем вищої освіти Європейського простору вищої освіти», – зазначив заступник Міністра освіти та науки Єгор Стадний.

Під час заходу учасники обговорили впровадження та прогрес реформ вищої освіти в країнах Болонського процесу, а також подальшу співпрацю до 2030 року. Серед найважливіших завдань [98]:

- забезпечення взаємодії між країнами-учасницями Болонського процесу для досягнення Цілей сталого розвитку;
- забезпечення верховенства міжнародного права та запобігання будь-яким формам обмеження академічної автономії та інституційного врядування закладів вищої освіти;
- рівномірне виконання Болонських зобов'язань всіма країнами-учасниками;
- рівні можливості для розвитку національних систем вищої освіти в країнах Болонського процесу;
- збалансований розвиток академічної мобільності держав-учасниць;
- впровадження сучасних цифрових рішень в Європейському просторі вищої освіти.

Римське Міністерське Комюніке містить орієнтири для країн ЄПВО щодо досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року. Зокрема, для подальшого розвитку Європейського простору вищої освіти сторони зобов'язуються дотримуватися наступних принципів, здатних підтримати стійку, згуртовану та мирну Європу:

- інклюзивність – кожен здобувач освіти має рівний доступ до вищої освіти і повну підтримку під час навчання;
- інноваційність – запровадження нових методик навчання, викладання та оцінювання, тісно пов'язаних із дослідженнями;
- взаємозв'язаність – спільні ініціативи та інструменти сприяють та посилюють міжнародну співпрацю та реформи, обмін знаннями та мобільність персоналу й студентів.

Підводячи підсумки, можна з упевненістю констатувати, що в умовах інформатизації освіти важливо сформувати культуру навчання, яка базується на ціннісних орієнтирах та мотивах діяльності людей. Такими мотивами можуть виступати: потреба людини у самоосвіті; розвиток комунікативних здібностей та культури комунікації; потреба у пізнанні нових знань та навичок для отримання змоги вільно орієнтуватись в сучасному освітньому просторі [98].

В епоху глобалізаційних процесів взаємозв'язки соціального та людського капіталу дедалі більше підсилюються та взаємодіють. Наведемо деякі характеристики людського капіталу для кращого розуміння цього терміну. Людський капітал формується за рахунок інвестицій в якість життя, освіти, здоров'я, науку, безпеку та економічну свободу. Людський капітал включає в себе освічену частину людських ресурсів, знання, інструменти інтелектуальної та управлінської праці [44]. Фактором розвитку слугує: світова економіка, національна економіка, суспільство, родина та кожна окрема особистість. Розвиток людського капіталу також впливає на рівень життя населення та на економічний розвиток країни. Якість людського капіталу залежить від таких важливих ознак як: здоров'я, рівня освіти та грамотності, навколишнього середовища, економічної ситуації в країні його проживання, можливості реалізації політичних цінностей.

Привабливість іноземних вишів не є ключовим чинником освітньої міграції, серед причин можливості академічної мобільності, створення міжнародних програм з інформаційного обміну для підвищення кваліфікації,

потреба в самореалізації через кар'єрне зростання. Академічна мобільність підвищує якість людських ресурсів та збільшує шанси людини на професійну самореалізацію [28]. Академічна мобільність сприяє отриманню доступу до навчання за кордоном, що в подальшому дозволить студентам повернутися до України з набутим багажем знань, який вони зможуть використовувати для покращення економічного та освітнього становища в країні. Підвищити конкурентоспроможність майбутніх працівників можна за допомогою академічної мобільності, так як вона покликана забезпечити умови короткотермінового навчання із обов'язковим подальшим поверненням до своєї країни. Якщо студенти виявляють бажання залишитись в країнах де навчалися, це перетворює академічна мобільність на освітню міграцію.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОГРАМ АКАДЕМІЧНИХ ТА НАУКОВИХ ОБМІНІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

3.1. Нормативно-правове регулювання програм академічних та наукових обмінів

В рамках даної магістерської роботи нас цікавлять політико-правові особливості та інституційні механізми формування освітньої політики Європейського Союзу. Становлення сучасної освітньої політики ЄС розпочалося ще після Другої світової війни із вкоріненням ідеї серед європейських лідерів у необхідності єднання та просування співробітництва заради збереження миру та стабільності в Європі. Саме із такою метою було розпочато євроінтеграційні процеси, які привели до формування ЄС із виділенням однієї із політик діяльності – сфери освіти [40]. Водночас неоднорідність та поступовість інтеграції, переосмислення формату співпраці прямо впливали на формування концепції освітньої політики ЄС та засобів її правового регулювання, що, своєю чергою, зумовило появу різноманітних наукових позицій із приводу етапів становлення освітньої політики Союзу із застосуванням різних критеріїв.

Льюс Пепін (Lucie Peřin) поділяє процес становлення освітньої політики ЄС на чотири етапи: 1957–1971 рр. – «передісторія», професійне навчання визначено в якості сфери співробітництва на відміну від сфери освіти, яка окремо не не згадується; 1971–1992 рр. – період формування співробітництва щодо освіти, до визнання її окремою сферою політики ЄС у Маастрихтському договорі; 1992–2000 рр. – поява концепції безперервної освіти і заснованого на знаннях суспільства; 2000–2006 рр. – Лісабонська стратегія на 2010 рік та навчання протягом життя – від риторики до дій [48].

Грамотне спрямування освітньої політики є не лише відправною точкою для розвитку Європейського Союзу, але й разом з цим є однією з найважливіших сфер на шляху інтеграції до ЄС. За реалізацію даної сфери та

інших сфер суспільного життя відповідають інститути (органи, установи) Об'єднаної Європи, саме вони забезпечують досягнення поставленої мети. При цьому перед інститутами ЄС стоїть завдання поширювати цінності Союзу, реалізовувати цілі, служити інтересам Союзу, його громадян і держав-членів та гарантувати узгодженість, ефективність та послідовність політики та дій Союзу (ст. 13 ДЄС) [27]. Установами Союзу є: Європейський Парламент, Європейська Рада, Рада міністрів, Європейська Комісія, Суд ЄС, Європейський центральний банк та Рахункова Палата (ст. 13 ДЄС). Без існування цих установ було б неможливим здійснення успішної європейської інтеграції. Усі органи ЄС утворюють цілісну систему, яку іменують «інституційним механізмом» (англ. institutional framework), де кожен орган є окремим елементом, який однак тісно пов'язаний із рештою, і спільно вони функціонують як єдиний механізм. Інституційний механізм ЄС має складну конструкцію, яка відображає поступовий характер розвитку європейської інтеграції [29].

Надзвичайно важливу роль у становленні та виокремленні освітньої політики в рамках ЄС відіграє Європейська Рада, адже саме під її егідою було переосмислено євроінтеграційні процеси та визнано беззаперечний вплив на них процесів глобалізації, що було відображено у прийнятій Лісабонській стратегії розвитку Союзу до 2010 року, де, відповідно, освіту та професійне навчання обрано одними із першочергових сфер кооперації із постановкою чітких завдань для держав-членів у цьому секторі. Додатково ЄР навіть було ініційовано розробку відповідної програми, адаптованої до сфери освіти із визначенням стратегічних і тактичних цілей і індикаторів, що відображатимуть їх досягнення. Функцію нагляду забезпечують такі інституції ЄС, як Рада ЄС та ЄК [32].

Рада ЄС є інститутом, який наділений правотворчими функціями (ст. 16 ДЄС) та формується із профільних міністрів держав-членів залежно від питань порядку денного. Відповідно, виділяють декілька конфігурацій Ради, де за сектор освіти відповідає Рада з питань освіти, молоді, культури та спорту

(англ. Education, Youth, Culture and Sport Council configuration). У рамках її діяльності три або чотири рази на рік збираються міністри освіти, культури, молоді, медіа, комунікацій та спорту, які фокусують свою діяльність на таких пріоритетних напрямках, як: сприяння розвитку високого рівня кваліфікаційних навиків через пропагування освіти протягом життя; поширення інклюзивної освіти на умовах якості та недискримінації; поліпшення інноваційних підходів до освіти із використанням усіх можливостей ери цифрових технологій; забезпечення постійної підтримки вчителів та викладачів; підвищення прозорості здобутих навичок та кваліфікацій, що сприятиме розвитку особистості та конкурентоспроможності і спонукатиме інтернаціональну мобільність працівників та студентів; забезпечення стабільного інвестування у підвищення якості та ефективності систем освіти та професійного навчання [14].

Для досягнення вищевказаних цілей Рада формує відповідну основу для співпраці між державами-членами, обміну досвідом, інформацією у питаннях, що становлять спільний інтерес, і водночас зберігає відповідальність держав-членів у визначенні національного змісту навчання і професійної підготовки, організації системи освіти та професійної підготовки задля збереження їх національного, регіонального та культурного розмаїття

Основними правовими інструментами, що використовує Рада з питань освіти, молоді, культури та спорту для регулювання освітньої політики виступають вже згадані нами заохочувальні заходи та рекомендації. Проте такі погоджені Радою ініціативи, як програма Erasmus+, можуть мати безпосередній вплив і на громадян ЄС. У деяких випадках, коли установчі договори ЄС дозволяють, Рада також може приймати законодавчі акти, наприклад, в межах згаданого вище питання взаємного визнання дипломів тощо [29].

Безумовним є той факт, що освіта розглядається Радою як засіб економічного зростання ЄС та підвищення рівня зайнятості населення. Більше того, в освіті вбачається здатність запобігання бідності, соціальної ізоляції,

забезпеченні людських і громадянських цінностей, що базується на недопустимості будь-яких проявів дискримінації. У зв'язку із цим Рада паралельно виконує функції моніторингу прогресу за ходом виконання стратегії «Європа-2020», а саме її освітніх аспектів [15].

Наступною важливою інституцією ЄС є Європейський Парламент, основна ідея формування якого була пов'язана із бажанням наділити інституційний механізм ЄС рисами демократичності, адже це єдиний орган у системі Союзу, що формується через безпосереднє волевиявлення громадян ЄС – вибори. Із прийняттям Лісабонського договору повноваження ЄП значно розширилися і сьогодні зводяться не лише до консультативних, а і законодавчих, що поділяються із Радою міністрів (ст. 14 ДЄС). Уся діяльність ЄП здійснюється у комітетах та під час пленарних засідань. Кожен комітет відповідає за певний сектор політики ЄС (на сьогодні нараховується 21 комітет та 2 підкомітети), які вивчають проекти законодавчих актів ЄС та можуть вносити в них зміни чи взагалі відхиляти їх. Зважаючи на те, що ЄП є єдиним прямо обраним транснаціональним Парламентом – інституцією «*sui generis*», його комітети теж є унікальними за своєю природою, мають характерні риси та стиль роботи, на які впливають їх функції, активність членів та безпосередньо голова. З-поміж такої кількості комітетів є і відповідальний за сектор освіти – Комітет із питань культури та освіти (англ. *European Parliament Committee on Culture and Education*).

Оскільки ЄП розділяє законодавчу функцію в рамках ЄС, Комітет відіграє рівнозначну роль поряд із урядами держав-членів під час прийняття правових актів у сфері освіти [32]. Однак тут необхідно враховувати обмеженість компетенції ЄС у досліджуваній сфері та те, що хоча сфера освіти та професійного навчання є одним із тих напрямів, в яких прийняття рішень здійснюється відповідно до принципу субсидіарності, освітня політика більше перебуває під контролем держав-членів та є предметом їхньої відповідальності. Водночас, незважаючи на обмеженість повноважень у цій сфері, ЄП завжди підтримував та закликав до посиленої кооперації держав-

членів у сфері освіти, оскільки інститут вбачає в освіті можливість забезпечення конкурентоспроможності ЄС. Тому він сприяє підвищенню ролі та значення освітньої політики поміж інших спільних політик ЄС. Зокрема, він намагається пропагувати поширення безперервної освіти на теренах ЄС, бере участь у побудові Єдиного простору вищої освіти в Європі (далі – ЄПВО), який зможе конкурувати із найбільш авторитетними системами вищої освіти таких країн, як США, шляхом заохочення співробітництва із третіми країнами та міжнародними організаціями, в тому числі й через освітні програми нового покоління [29]. Беручи до уваги це, ЄП неодноразово ставав ініціатором збільшення фінансування освітніх програм та закликав держави провадити послідовну національну політику у сфері освіти.

Варто наголосити, що, відповідно до положень Лісабонської угоди, для більшості заходів із досягнення цілей освітньої політики ЄП та Рада міністрів діють колективно в рамках «звичайної законодавчої процедури» (ст. 165 ДФЄС) із обов'язковим консультуванням із Економічним та соціальним комітетом та Комітетом регіонів, які виступають допоміжними органами ЄС та представляють інтереси на місцях. Для повноти та ефективності підготовленого висновку на законопроект у сфері освіти в рамках Комітету регіонів навіть створено окрему Комісію із соціальної політики, освіти, зайнятості, наукових досліджень та культури (англ. Commission for Social Policy, Education, Employment, Research and Culture), яка після широких обговорень готує проєкт позиції Комітету регіонів із питань освіти, який надалі затверджується [26]. Таким чином, забезпечується винесення на загал проблем у сфері освіти місцевого та регіонального рівнів із подальшим їх обговоренням вже в рамках всесоюзного рівня інститутами ЄС. Водночас пріоритетні напрями роботи Комісії із питань освіти тісно переплітаються із пріоритетами визначеними ЄК, Радою та ЄП, що сприяє єдиній узгодженій політиці у сфері освіти.

Втілювати таку політику в життя буде Європейська Комісія, яка є політично незалежною інституцією ЄС, створеною із метою представлення та

відстоювання інтересів ЄС в цілому. Роль ЄК відображає її неформальна назва – «двигун європейської інтеграції». Інституція, яка не має аналогів у світі серед національних систем урядування, виконує роль охоронця положень договорів та правового надбання Союзу (англ. EU's *acquis*) й забезпечує належне застосування державами-членами права ЄС.

Основне призначення ЄК полягає у здійсненні функції координації, виконання та управління в рамках ЄС (ст. 17 ДЄС), тобто ведення його поточної політики. Однак суто виконавчими повноваженнями ЄК не обмежується, адже вона забезпечує просування загальних інтересів Союзу через відповідні ініціативи [28]. Не є винятком і сфера освіти, де ЄК має безпосередній вплив на прийняття правових та політичних рішень у цій сфері. Освіту та Комісію пов'язує тривала історія, яка розпочалася задовго до появи відповідної правової норми про сферу освіти як напрям спільної політики ЄС. Ще на початку 1960-х рр. ЄК обстоювала створення європейських університетів та європейських шкіл. Водночас вона налагоджувала зв'язки із міжнародними організаціями, компетентними у сфері освіти, зокрема ЮНЕСКО та Радою Європи, так само, як із відповідними національними освітніми організаціями. Поряд із цим Комісія пропагувала необхідність поширення знань про європейські інституції та Європейське Співтовариство через ЗВО, зокрема і за допомогою освітніх програм обміну для студентів. Із метою втілення їх в життя, інституція також закликала держави створювати сприятливі умови для підготовки студентів до обмінів, до прикладу, наполягала на організації підготовчих курсів із вивчення іноземної мови країни-призначення [92]. Для подолання соціальних бар'єрів Комісія з 1960 року розпочала надавати гранти для студентів із метою навчання у іншій державі-члені ЄС, що згодом було передбачено і у перших освітніх програмах обміну.

У зв'язку із поширенням мобільності виникала проблема визнання ступенів та періодів навчання в інших державах-членах. Про це також попіклувалась ЄК, яка здійснила відповідний заклик держав до запровадження

системи ECTS. Паралельно Комісія не забувала здійснювати постійний нагляд за ставленням до іноземних студентів (громадян Союзу) в країнах ЄС, тим самим засуджуючи будь-яку дискримінацію за ознакою національності особи. Існують також інші приклади, що свідчать про беззаперечну роль ЄК у становленні освітньої політики ЄС [27]. Однак на цьому її діяльність не припинилась, Комісія є активним актором у формуванні концептуальних та правових основ цієї політики і сьогодні з єдиною різницею: виклики, що стоять перед Співтовариством, вже інші. Із урахуванням повноважень, якими наділена ЄК, її присутність в освітній політиці ЄС реалізується через: розробку та висування відповідних ініціатив у сфері освіти як політичного, так і правового характерів; нагляд за успішністю впровадження та виконання цих ініціатив державами-членами; координацію та керівництво ініціативами у сфері освіти, до прикладу, освітніми програмами, в тому числі виконання їх фінансування відповідно до бюджету ЄС; представництво ЄС у відносинах із іншими суб'єктами міжнародного права із питань співробітництва у сфері освіти.

Так, ЄК бере участь у прийнятті політичних рішень щодо освіти шляхом ініціації обговорення на європейському рівні проблем цієї сфери, із прийняттям відповідних висновків та рекомендацій. Як правило, такі ініціативи втілюються у Зелених та Білих книгах, підготовлених ЄК із питань освіти [33]. Поряд із цим, у своїх доповідях та повідомленнях Комісія також може виносити на загальні конкретні проблеми освітньої галузі та визначати для держав завдання щодо їх вирішення із постановкою відповідних індикаторів. Впровадження ВМК значно сприяє ЄК налагоджувати контакти між державами, стимулювати проведення широких дискусій із питань освіти, встановлювати цільові показники та здійснювати процес моніторингу за їх досягненням. ЄК наголошує на необхідності систематичного звітування державами щодо виконання завдань у сфері освіти та обміну досвідом, що надає можливість застосовувати найкращі практики. Система звітування дозволяє знаходити «слабкі» місця у освітніх системах держав-членів та

спонукати їх заповнювати, в тому числі змінюючи законодавство. Також Комісія займається публікацією програмних документів, спрямованих на заохочення держав-членів ЄС краще вивчати конкретні напрями освіти і професійного навчання [47]. Одночасно ЄК виступає ініціатором прийняття правових та законодавчих актів у сфері освіти, якщо це можливо відповідно до положень Лісабонської угоди. За загальним правилом, ЄК належить виключне право на представлення проєкту акту, який далі будуть приймати інститути ЄС із законодавчими функціями. Однак, як слушно зазначають Найл Наджент (Neill Nugent) та Марк Рхінард (Mark Rhinard), необхідно зауважити, що в інститутів ЄС існує своєрідне «право на прохання», що передбачає можливість звернення до Комісії із проханням підготувати відповідний законопроект, при цьому на позитивній відповіді вони наполягати не можуть. Із прийняттям Лісабонського договору аналогічне право отримали і громадяни ЄС, яким необхідно назбирати один мільйон підписів для звернення із клопотанням до ЄК.

Таким чином, фактично єдиним органом ЄС, який може виступити із законодавчою ініціативою, є ЄК [21]. Однак потрібно наголосити, що під час підготовки відповідних проєктів ЄК оперує не лише власними ідеями та пропозиціями, вона враховує інтереси Союзу, його громадян та інститутів. Для цього задіюються процеси консультування, які можуть проводитись із національними та міжнародними експертами, міжурядовими та неурядовими організаціями тощо. Окрему групу консультування становлять обов'язкові консультації (у визначених засновницькими договорами випадках) із допоміжними органами ЄС – Комітетом регіонів та Економічним і соціальним комітетом. Найчастіше законодавчі пропозиції з боку Комісії висуваються не тому, що вона сама визначила проблеми та потреби, які вимагають вирішення, а тому, що вона шанує установчі договори ЄС, міжнародні зобов'язання Союзу, або, вже існуючі політичні зобов'язання потребують коригування або розвитку. Ще однією важливою функцією Комісії є здійснення поточної освітньої політики ЄС, тобто забезпечення її координації, виконання та

управління, як це передбачено засновницькими договорами. Після прийняття відповідних актів ЄС у сфері освіти саме ЄК буде слідкувати за їх втіленням в життя, виконуватиме бюджет ЄС, здійснюватиме безпосереднє керівництво програмами у сфері освіти та щорічно звітуватиме про це до ЄП [22]. Поряд із цим Комісія стає своєрідним наглядачем за застосуванням права ЄС, в тому числі й у сфері освіти, що здійснюється під безпосереднім контролем Суду ЄС. Також саме ЄК забезпечує представництво Союзу на міжнародній арені. Володіючи такою важливою прерогативою в управлінській діяльності, як представництво у зовнішніх зносинах, ЄК від імені ЄС підтримує дипломатичні відносини із іншими міжнародними організаціями та державами у питаннях освіти. Особливо відчутна участь ЄК у побудові ЄПВО. Так, хоча і передбачено повну відповідальність держав за їх освітні процеси, включаючи вищу освіту, усі прекрасно усвідомлюють, що без згуртування не можливо вирішити ті проблеми, що виникають у сфері освіти і тим самим вивести її на передові позиції [33].

Європейська Комісія та її присутність в освітній політиці ЄС реалізується через:

- розробку та висування відповідних ініціатив у сфері освіти як політичного, так і правового характерів;
- нагляд за успішністю впровадження та виконання цих ініціатив державами-членами;
- координацію та керівництво ініціативами у сфері освіти, до прикладу, освітніми програмами, в тому числі виконання їх фінансування відповідно до бюджету ЄС;
- представництво ЄС у відносинах із іншими суб'єктами міжнародного права із питань співробітництва у сфері освіти.

Ще однією важливою функцією Комісії є здійснення поточної освітньої політики ЄС, тобто забезпечення її координації, виконання та управління, як це передбачено засновницькими договорами [32]. Після прийняття

відповідних актів ЄС у сфері освіти саме ЄК буде слідкувати за їх втіленням в життя, виконуватиме бюджет ЄС, здійснюватиме безпосереднє керівництво програмами у сфері освіти та щорічно звітуватиме про це до ЄП. Поряд із цим Комісія стає своєрідним наглядачем за застосуванням права ЄС, в тому числі й у сфері освіти, що здійснюється під безпосереднім контролем Суду ЄС.

Освітньою політикою займається ціла низка як децентралізованих, так і виконавчих агенцій ЄС. Однією із найпотужніших є Виконавча агенція ЄК з питань освіти, аудіовізуальних засобів та культури (англ. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency – EACEA) – публічна установа ЄС, що розпочала свою діяльність із 2006 року та здійснює безпосереднє управління європейськими програмами фінансування таких секторів, як освіта, професійна підготовка, молодь та спорт, аудіовізуальні засоби, культура, громадянство й гуманітарна допомога [31]. Основна мета діяльності цього агентства зводиться до постійної підтримки політики ЄК щодо реалізації програм фінансування різноманітних проєктів ЄС, в тому числі й у сфері освіти, та ефективне і прозоре управління повним життєвим циклом цих проєктів.

Водночас необхідно наголосити, що більшість програм, якими опікується ця агенція, мають міжнародний вимір і спрямовуються на Європу та інші країни світу. Програми дають учасникам можливість працювати над спільними проєктами, розширювати їх професійні і персональні мережі за кордоном, отримати уявлення про системи освіти, культуру і практику інших країн і розвивати навички та досвід. Крім того, агенція також підтримує діяльність платформ із обміну досвідом для педагогів та із питань освіти дорослих, що дозволяє учасникам надалі розвивати свої навички і знання. До прикладу, EACEA спільно із DG EAC надає підтримку та слідкує за процесом імплементації і управлінням під час реалізації освітньої програми обміну Erasmus+.

3.2. Структура та особливості реалізації програм академічних обмінів

Успішна реалізація Erasmus+ забезпечується шляхом активного використання Європейської освітньої інформаційної мережі (англ. Eurydice), яка функціонує на теренах Європи вже понад 36 років із метою поширення інформації про освітні системи країн-членів та партнерів ЄС для їх порівняння та виявлення спільних проблем, що допоможе національним та європейським структурам відповідальним за сферу освіти коригувати освітню політику залежно до потреб та приймати відповідну правову основу [59].

Загалом Eurydice є інформаційною освітньою мережею, що складається із національних підрозділів (наразі 42), створених міністерствами освіти у 38 країнах Європи, що беруть участь у програмі Erasmus+, яка забезпечує країни інформацією про структурування та організацію освіти у Європі на всіх її рівнях із детальним описом та аналізом національних систем освіти; готує тематичні доповіді порівняльного характеру із питань, що становлять інтерес для Союзу; презентує звіти щодо змін в освіті, зокрема шкільних календарів, розміру заробітніх плат для вчителів та викладачів, рівнів освіти та часу для їх здобуття тощо [69].

Для об'єктивності та повноти інформації Eurydice тісно співпрацює з кількома європейськими та міжнародними організаціями та агенціями. Так, спільні звіти із питань освіти Eurydice готує із іншими установами ЄС, зокрема Статистичним бюро Європейських співтовариств (англ. Statistical Office of the European Communities – Eurostat) і Європейським центром розвитку професійної освіти (англ. Cedefop). Cedefop є одним з децентралізованих агентств ЄС, заснованих в 1975 році, що підтримує розвиток європейської політики професійної освіти й підготовки і сприяє їх реалізації [46]. Агентство допомагає ЄК, державам-членам ЄС і соціальним партнерам розробити правильну політику у визначеному секторі та є відомим високоякісно проведеними порівняльними дослідженнями, які використовуються у наданні технічних консультацій та рекомендації із питань професійної освіти;

заповнюють прогалини в знаннях та генерують нові ідеї, що визначають нові тенденції та проблеми у питаннях професійної освіти і навчання; підвищують обізнаність щодо цього напрямку освітньої політики та його принципового значення у перетворенні ЄС на найбільш конкурентоздатну засновану на знаннях економіку світу; пропагують підтримку і заохочення спільних європейських підходів, принципів та інструментів поліпшення політики освіти із питань професійної освіти та навчання.

Окрім того, Eurydice співпрацює з Європейським агентством спеціальних потреб та інклюзивної освіти (англ. European Agency for Special Needs and Inclusive Education), що було засноване за підтримки ЄК із метою забезпечення співробітництва держав у формуванні сприятливих умов для здобуття інклюзивної освіти без ізоляції від соціуму. Ця агенція закликає держави до прийняття відповідної нормативно-правової бази із закріпленням права кожного на інклюзивні та справедливі можливості у сфері освіти, відповідно до стратегії Європа-2020, а також Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про права інвалідів 2006 року [48].

Одним із важливих законодавчих актів ЄС є Рішення ЄП та Ради 1720/2006, прийняте із метою впровадження концепції навчання протягом життя та відповідної програми. ЄС наголошує на важливості безперервної освіти для розвитку Союзу в просунутому, заснованому на знаннях суспільстві. Для ефективнішого застосування програми безперервної освіти ЄП було прийнято відповідні рекомендації: 2006/962/ЄС, якими визначено основні компетенції для навчання протягом життя та 2008/C111/01 про встановлення відповідної Європейської кваліфікаційної структури.

Надалі програма безперервної освіти була трансформована в оновлену освітню програму Erasmus+, яка була запроваджена відповідним Регламентом ЄП 114 та Ради. Поряд із нею було запроваджено ще одну програму Horizon 2020 [54]. Обидві програми є програмами нового покоління, що стосуються сфери вищої освіти і які поширюють свою участь як на держав-членів ЄС, так і державпартнерів (які співпрацюють із ЄС у сфері освіти). Запровадження цих

програм ще на крок наблизило ЄС до розумного, стійкого та всеосяжного зростання, що передбачено Стратегією «Європа-2020». Також із метою досягнення цієї мети у 2016 році ЄП та Радою було прийнято Директиву 2016/801 про умови в'їзду та постійного проживання громадян третіх країн із метою дослідницької роботи, навчання, підвищення кваліфікації, волонтерства, програм обміну студентами (учнями) або навчальних проєктів та культурних обмінів. У рамках цього документа ЄС наголошує на важливості імміграції як джерела висококваліфікованих фахівців, студентів та дослідників і створює відповідну правову основу для цього. Постійний моніторинг за досягненням цілей ЄС здійснюється шляхом статистичного збору інформації з питань освіти, в тому числі безперервної, що передбачено відповідним Регламентом. ЄК для забезпечення єдиних умов втілення в життя положень цього акту було прийнято імплементаційний Регламент 912/2013, який роз'яснює використані показники під час збору статистичних даних. Варто зазначити, що освітня програма Erasmus+ зорієнтована на підтримку та заохочення проведення реформ у сфері освіти шляхом внесення змін у діюче законодавство, що забезпечуватиме повноцінну участь держави та її громадян в реалізації програми та досягнення основних орієнтирів у освітній сфері [64]. Окрім того, ЄС спонукає держави до зростання обсягу інвестицій та впровадження інновацій у сферу освіти та розширення кордонів міжнародної мобільності.

Найбільш цікавим для дослідження є досвід Польщі, адже це країна-сусідка України до якої виїжджає велика частина українських студентів для здобуття вищої освіти. Навіть у період пандемії Covid-19 попит на освіту у польських вузах не зменшився. Як повідомляє центральне статистичне управління – майже половина всіх іноземців, що приїхали на навчання до Польщі – родом з України. Так, аналітики центру CEDOS зазначають, що за період із 2009 по 2016 р. чисельність вітчизняних студентів зросла в понад 10 разів (із 2 831 до 30 041 особи) [58].

Кількість українок та українців, які навчаються на програмах бакалаврату чи магістратури (або еквівалентах), відображена у даних таких країн: Австрія, Азербайджан, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Грузія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Південна Корея, Польща, Португалія, Росія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, США, Угорщина, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Швейцарія, Швеція. Кількість українок та українців, які навчаються на програмах бакалаврату чи магістратури, чи на програмах PhD, відображена у даних таких країн: Греція, Латвія, Норвегія, Франція.

Окреме зауваження щодо Франції. Кількість українок та українців подана без врахування осіб, які навчаються у так званих вищих школах (*grandes écoles*). Вищі школи зазвичай спеціалізуються на якійсь одній галузі, навчання в них платне та вважається більш престижним. У них навчаються приблизно 18% від усіх студенток та студентів Франції [67].

Окреме зауваження щодо Нідерландів. Кількість українок та українців подана без врахування осіб, які навчаються у професійних університетах (*universities of applied sciences*). Подана цифра стосується лише академічних університетів (*research universities*).

В чому феномен польської освіти та чому українці так до неї прагнуть? Основними причинами можна вважати:

- невелика порівняно з іншими країнами ЄС плата за навчання,
- можливість отримання стипендії, яка дозволяє оплатити певну частину вартості навчання,
- отримання по завершенню навчання диплому міжнародного зразка, що визнається в Європі,
- територіальна, мовна, соціокультурна близькість з Україною,
- збільшення кількості українських трудових мігрантів та зростання української діаспори в Польщі
- спрощена міграційна політика,

- розширення асортименту професій та можливостей подальшого працевлаштування на польському ринку праці,
- імідж та конкурентоспроможність польської вищої освіти в світі порівняно з українською.

Окрім цього затребуваність польської вищої освіти зосереджено на наявності міждержавних угод про співпрацю на ринку освітніх та професійних послуг [68]. Польській уряд разом із Міністерством науки та освіти Польщі проводять активну державну освітню політику щодо збільшення кількості іноземних студентів у вишах країни. Зокрема, дуже ефективною та якісною є робота польських освітніх рекрутерів. Її результативність вражає: лише за 2019–2020 рр. приріст чисельності української молоді у ЗВО Польщі становив 38 545 осіб [Додаток Б].

Підсумовуючи, варто зазначити, що Польща не має всеохопної та сучасної міграційної стратегії, що б поєднувалася з політикою інтернаціоналізації вищої освіти, однак кількість українських студентів постійно зростає. Молоді люди з України їдуть до Польщі завдяки низькій вартості життя та навчання і через кращі перспективи пошуку роботи в цій країні. Заклади вищої освіти, особливо приватні, проводять власні кампанії з приваблення українських студентів до Польщі.

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

4.1. Принципи та динаміка процесів інтеграції України в європейський освітній простір

Сфера освіти, і вищої освіти зокрема, завжди була однією з найбільш проблематичних серед різних напрямків реформування, і до такої міри, що в один момент перейшла в перманентну фазу «постійного реформування» без відчутного результату [39]. На сьогоднішній день в Україні здійснюється небачена раніше за роки незалежності інтенсивна політика, спрямована на зміну системи вищої освіти, і має під собою нормативну базу у вигляді Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», Угоди про асоціацію України з ЄС, а також законів «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про освіту» та «Про вищу освіту». Як і в багатьох інших сферах реформування, у сфері вищої освіти впровадження європейських практик стикається з глибоко вкоріненими і довго існуючими українськими реаліями [34]. Щоб розібратися в проблемі, необхідно проаналізувати, що вже було зроблено, і яким європейським стандартам відповідає. Проблема вищої освіти полягає в наступному:

- ринок праці переповнений випускниками вищих навчальних закладів, що знижує статус і якість вищої освіти;
- відсутня впевненість тих, хто здобуває освіту, в тому, що надалі вони зможуть знайти роботу за фахом і взагалі отримати професійні навички високого рівня;
- повільні і проблемні зміни великої кількості застарілих практик, які не відповідають європейським (наприклад, сильне навантаження на студентів і викладачів);

- застаріла багато в чому матеріально-технічна база, відсутність фінансових ресурсів, або нераціональне їх використання;
- небажання змін і реформування у багатьох суб'єктів освітнього процесу на низових ланках.

Переходячи від загальних проблем вищої освіти до конкретних проблем реформування вищої освіти, необхідно почати з того, що 16 вересня 2014 року Верховна Рада ратифікувала угоду про асоціацію України з ЄС. У статті 431, 23-й глави цієї угоди сторони взяли на себе зобов'язання розвивати співробітництво в сфері вищої освіти з метою його реформування і модернізації. У зв'язку з цим Україна взяла на себе зобов'язання підвищувати якість і важливість вищої освіти в рамках Болонського процесу, учасником якого Україна стала ще в 2005 році [12]. У липні 2014 року був прийнятий новий Закон «Про вищу освіту», який до цих пір зазнає змін, і за три роки в нього було внесена чимала кількість поправок. З моменту прийняття закону почалася його імплементація, яка не закінчилась і до сьогодні. Хоч його і можна вважати проривним у плані підведення вищої освіти України під європейські стандарти, все ж таки удосконалення він потребує. Про це свідчить недавнє рішення створити робочу групу про напрацювання комплексних змін до закону «Про вищу освіту» в комітеті Верховної Ради з питань науки і освіти. Ще одним важливим документом вважається Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», що здійснюється указом президента України від 12 січня 2015 року. У ній прописаний момент, що стосується реформування системи вищої освіти: до 2020-го року Україна повинна увійти в топ-50 країн учасниць дослідження якості освіти PISA.

Ще в 2014-му році Міністерством освіти і науки України було підготовлено проєкт Стратегії реформування вищої освіти до 2020 року, але, чомусь, він так і залишився на рівні проєкту, не маючи правового втілення і застосування. Тут напрошується висновок про те, що МОН задовольняється лише освітніми законами і планом заходів щодо виконання угоди про асоціацію України і ЄС, але не має політичної волі для створення та

імплементатії власного стратегічного бачення системи вищої освіти України в майбутньому.

Європейське прагнення України будується на повторенні шляху успішних реформ, прийнятті багатьох позитивних практик в сфері вищої освіти та підведенні української системи під єдині загальноєвропейські освітні стандарти, декларовані Європейським простором вищої освіти та його «Стандартами та посібниками для забезпечення якості вищої освіти в ЄПВО». Починаючи з 2005 року в Україні тривають зміни вищої освіти, але тільки в останні три роки їх можна вважати такими, які дійсно в якійсь мірі відповідають Болонському процесу [11]. Одним з головних завдань на шляху інтеграції України до європейського співтовариства стає вдосконалення системи освіти та науки для активного формування спільної зони розповсюдження стандартів європейської вищої та спеціалізованої освіти, що отримала назву Болонського процесу, і яка будується всіма країнами – членами європейської спільноти з метою реалізації вимог Стратегії ЄС «Європа 2020». Відповідно до цього акту, який був підписаний ще 2011 року, передбачається системна інноваційна модернізація сфери освіти країн учасниць, поступове збільшення інвестицій у цей напрямок діяльності суспільства, розширення можливостей міждержавних зв'язків між закладами освіти, розвитку та інтелектуалізації ринків праці, та зростання рівня зайнятості передусім серед молоді [43]. Цілями болонського процесу визначено перебудову освітніх систем Європейських країн таким чином, щоб учасникам освітнього процесу було легко переміщатися з однієї країни до іншої в обрисах спільного європейського середовища з метою подальшого навчання чи працевлаштування, а привабливість європейської вищої освіти зростала настільки, щоб мешканці неєвропейських країн охоче навчалися та працювали у країнах спільного європейського освітнього простору. І як загальна синергетична ціль – щоб зона європейської вищої освіти сприяла активному розширенню європейських цінностей, при цьому висока якість і значна база знань, які накопичили країни, що входять до складу ЄС,

забезпечували подальший його розвиток як стабільного, мирного та толерантного мультикультурного суспільства і розповсюджувалися на інші країни світу.

Прискіплива увага країн європейської спільноти до розвитку об'єднаної на загальних принципах системи освіти визначається передусім тим, що це стратегічно особлива царина життєдіяльності, від стану якої залежить не тільки функціонування соціуму на даний час, але й розвиток його в майбутньому. Крім цього завдяки освіті у суспільстві створюються необхідні інтелектуальні та духовні продукти – знання, навички, досвід, практика дій, характер, менталітет, філософія а також формується історична та соціокультурна самосвідомість населення.

В рамках стратегії Болонського процесу Україна має забезпечити необхідну кількість законодавчих, методологічних, інституційних, організаційних та технологічних перетворень, щоб стати рівноцінною частиною середовища загальноєвропейської системи освітніх послуг. Такі перетворення стають можливими завдяки системі взаємодії суб'єктів внутрішньодержавного впливу, зокрема міністерств, відомств, що реалізують політику держави у сфері освіти, громадських організацій, що опікуються відповідною сферою діяльності, закладів вищої, середньої та спеціалізованої освіти так і суб'єктів міжнародного рівня впливу [119].

На даний момент 26 українських університетів є членами Європейської асоціації університетів, і це число повинно ставати ще більшим. Україна також є членом Європейського студентського союзу, що займається процесами освітньої децентралізації та повноцінної участі студентських рад, об'єднань в житті університетів. Крім вищесказаного Україна повинна прагнути стати членом Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти [96].

Робота українського уряду з реформування системи вищої освіти чітко прописана в щорічних звітах про виконання угоди про асоціацію України з Європейським союзом. На жаль, на момент написання матеріалу, ще не вийшов офіційний звіт за 2017 рік. Так що основна інформація міститься на

даний момент в звітах за 2015 і 2016 роки. Останній був випущений 2 березня 2017 року. У ньому Кабінет Міністрів України, крім описаного вище, вказує на те, що Україна зробила великий прорив у розвитку системи неформальної освіти українських громадян, і в першу чергу українських студентів. В офіційному звіті зазначено, що Україна зберегла лідерські позиції за цим показником серед країн Східного партнерства – 48% фінансування ЄС йде в нашу країну. У період з 2015 до 2018 року 3355 студентів і співробітників ВНЗ отримали можливість поїхати на навчання, стажування або викладання в одну з країн ЄС за найвідомішою європейською програмою Erasmus+. За 2015-2016 рік було здійснено 245 двосторонніх проєктів між українськими та європейськими ВНЗ з розвитку індивідуальної мобільності [29].

Із 147 проєктів Європейської комісії в рамках програми Erasmus+ щодо розвитку вищої освіти 7 будуть втілюватися в життя за участю українських університетів. Загальна вартість цих проєктів становить 5,9 млн євро. Кількість проєктних заявок українських ВНЗ підвищується – з 91 в 2015 році до 130 в 2016.

Також можна повідомити про деякі здобутки в тому, щоб підвести систему вищої освіти до європейських стандартів. Про це може свідчити наближення до Міжнародної стандартної класифікації освіти переліку сфер знань і спеціальностей, за якими повинна проводитися підготовка одержувача освіти вищої школи [85]. Про впровадження принципів Болонського процесу в українських навчальних закладах вже було сказано вище. Спрощено процедуру (і приведено у відповідність до Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні) визнання документів про вищу освіту іноземного зразка. І те ж саме відбулося зі зворотного боку – українські дипломи тепер повністю відповідають західним стандартам, що значно спрощує процедуру визнання дипломів про вищу освіту випускників українських ВНЗ за кордоном.

Взявши до уваги всі пункти угоди про асоціацію України з ЄС в статті 431, можна сказати про наступні моменти реформування системи вищої освіти України, передбачені, перш за все, Законом «Про вищу освіту»:

а) Реформування і модернізація системи вищої освіти:

- створення органу НАЗЯВО (Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти);
- обмеження перебування на посаді керівництва структур вищої школи
- створення у ВНЗ електронних баз даних з інформацією про дипломи

б) Сприяння зближення у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу:

- скасування рівнів акредитації ВНЗ
- закріплення Болонської кредитно-модульної системи та полегшення навантаження на студентів і викладачів в рамках неї
- створення системи кінцевих компетенцій для випускників - наближення до Міжнародної стандартної класифікації освіти переліку сфер знань і спеціальностей
- приведені у відповідність з «Конвенцією про визнання кваліфікацій вищої освіти в Європейському регіоні» українські дипломи та спрощені умови визнання західних дипломів, які свідчать про наявність вищої освіти

в) Підвищення якості та важливості вищої освіти:

- зміна критеріїв отримання вченого звання
- створення Національного сховища академічних текстів

г) Поглиблення співпраці між вищими навчальними закладами:

- створення умов для підвищення співробітництва українських і зарубіжних (насамперед, європейських) вищих навчальних закладів за різними проєктами Європейського союзу (наприклад, напрямок «Кредитна мобільність» програми Erasmus+)

д) Розширення можливостей вищих навчальних закладів:

- впровадження управлінської та фінансової децентралізації системи вищої освіти та надання більших повноважень вищим навчальним закладам

f) Активізація мобільності студентів і викладачів:

- зміна системи освітньо-кваліфікаційних рівнів
- збільшення кількості проєктів за програмою Східного партнерства ЄС
- збільшення кількості проєктів Erasmus+

g) Співробітництво у сфері освіти з метою спрощення доступу до здобуття вищої освіти:

- створення системи бюджетного фінансування студента без прив'язки до вищого навчального закладу і, відповідно, скасування системи державного замовлення для університетів
- реформування системи стипендіального забезпечення студентів та встановлення стипендій в університетах на рівні прожиткового мінімуму.

Результати українських освітніх реформ все ще знаходяться на стадії імплементації після формального встановлення в законодавстві, актах і постановах.

Основним принципом європейської освітньої політики є міжнародне співробітництво: співпраця на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування, участь у міжнародних проєктах, конференціях та круглих столах, академічна мобільність студентів та викладачів тощо [28]. Озвучений принцип є не лише реалізацією Болонських домовленостей – він виступає каталізатором процесів модернізації і реформування української вищої освіти, забезпечує її органічне входження в міжнародний освітній простір.

ЄС та Україна почали вибудовувати стратегічні відносини одразу по набутті Україною незалежності [90]. Європейський Союз визнає той факт, що освіта та навчання за професійним спрямуванням є необхідними та беззаперечними умовами для розвитку сучасного суспільства, усіх його сфер.

У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було ухвалено Лісабонську конвенцію, яку підписали 43 країни (у їх числі й Україна). Конвенція декларує цінність та здобутки різноманітних освітніх систем, котрі забезпечать мобільність на європейському ринку праці. Процеси та принципи, визначені Лісабонською конвенцією, стали поштовхом до підписання Болонської декларації, що започаткувала «Болонський процес», стратегічною метою якого є створення Європейського простору вищої освіти. Україна також долучилася до Болонського процесу і на сьогоднішній день є учасницею багатьох міжнародних програм та проєктів, які втілюють у життя постулати євроінтеграційної освітньої політики. На даний момент наша держава бере участь у таких глобальних програмах Європейської Комісії як:

Темпус – розроблена для підтримки соціальних та економічних перетворень в країнах-партнерах.

Еразмус Мундус – програма співпраці та мобільності у сфері вищої освіти, спрямована на розвиток Європейського Союзу як всесвітнього центру досконалості освітнього процесу, розвиток партнерства між вищими навчальними закладами Європи і третіх країн та зміцнення міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти через підтримку високоякісних європейських магістерських і докторських програм [69];

Жан Моне – освітня програма, мета якої полягає у підвищенні рівня знань і поінформованості суспільства в ЄС і за його межами в питаннях європейської інтеграції через стимулювання викладання, дослідницької діяльності та дискусій на теми, що стосуються Європейського Союзу.

Відповідно до умов проєкту викладачі та адміністративні працівники мають можливість пройти стажування в європейському виші. Як бачимо, виконується ключова позиція Болонського процесу – розширення мобільності як студентів, так і викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення і доступу до освітніх і культурних надбань різних країн [79]. Саме програма «Erasmus +» ставить за мету сприяти взаєморозумінню між людьми та активізувати міжкультурний діалог.

Українські ВНЗ мають можливість створювати партнерства з вищими навчальними закладами держав-членів ЄС та інших країн, запроваджувати міжнародний обмін студентами і викладачами, модернізувати навчальні програми, зміцнювати зв'язки між університетами і суспільством, поширювати ідеї об'єднаної Європи [44].

Участь України в програмі «Erasmus +» буде виправданою тоді, якщо економіка виявиться готовою сприймати інноваційні ідеї, у разі усвідомлення зацікавленими сторонами, як учасниками, так і державою, переваг для досягнення кінцевих результатів: від їх впровадження, успішного використання досвіду європейських партнерів і раціонального використання людського потенціалу. Також участь України в програмі в якості партнера є можливою сьогодні без будь-яких обмежень та умов. Українські заявники можуть залучатися до процесу підготовки проєктів та брати участь в інших заходах, якщо це передбачено регламентом Ради ЄС. Відповідні анонси регулярно публікуються на порталі Європейської Комісії

Освітні програми, що профінансовані із бюджету Європейської Комісії, мають на меті надання підтримки країнам-партнерам у реформуванні систем вищої освіти відповідно до положень Болонського процесу, основними принципами якого є: європейський простір повинен забезпечити доступ до якісної вищої освіти; активізувати мобільність студентів та науково-педагогічних кадрів; підготувати молодь до активного життя в демократичному суспільстві; закласти підвалини для професійної кар'єри й особистого розвитку. Такі ж принципи присутні і в Національній доктрині розвитку освіти (Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002): освіта повинна готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків – від контактів із найближчим оточенням до глобальних зв'язків. Відтак стає зрозуміло, що держава буде успішною тоді, коли її громадяни будуть мати можливість до спілкування зі світом [29].

Важливою складовою освітньої євроінтеграційної політики є співпраця Міністерства освіти і науки України із Європейським фондом освіти з питань

удосконалення національної системи професійної освіти відповідно до європейських стандартів. Німецький дослідник із проблем професійної підготовки кадрів К. Шобер стверджує, що політика професійної освіти повинна розвиватись у рамках гнучких умов і структур для професійної першої освіти та підвищення кваліфікації в усіх сферах професійного життя [23]. Для вирішення даного завдання необхідно досить стрімко змінити кваліфікаційні вимоги, і, що є актуальним і для нашої держави, важливо впровадити нові технічні засоби навчання та технічне оснащення навчальних закладів у цілому.

Завданням ЄФО є сприяння країнам з перехідною економікою в ефективному використанні людського потенціалу шляхом реформування професійної освіти, ринку праці в контексті зовнішньої політики ЄС.

Не останньою із переліку проблем є якість вищої освіти в Україні. Очевидно, щоб контролювати та інтенсифікувати даний процес, закладам вищої освіти необхідно, по-перше, розробити та втілювати політику, скеровану на досягнення якісних показників, враховуючи публічність та національний і інституційний контекст; по-друге, вдосконалювати навчальні засоби й проводити моніторинг освітніх програм, аби гарантувати досягнення встановлених для них цілей і відповідність потребам студентів й соціуму. Наступним кроком – не забувати про стандарти забезпечення якості освіти (внутрішнє забезпечення якості, зовнішнє забезпечення якості, агентства забезпечення якості), які формують основу Європейської рамки забезпечення якості вищої освіти [96].

Ще одним стандартом європейської освіти, який декларується і в рамках вітчизняних освітніх практик, є студентоцентроване навчання та викладання. Вони відіграють важливу роль у стимулюванні мотивації студентів, їх самоаналізі та залученні до освітнього процесу.

Запровадження студентоцентрованого навчання і викладання є таким, що: поважає і враховує різноманітність студентів та їх потреби, уможливорюючи гнучкі навчальні траєкторії; враховує та використовує різні

способи надання освітніх послуг; гнучко використовує різноманітні педагогічні методи; регулярно оцінює та коригує способи надання освітніх послуг і педагогічні методи; підтримує відчуття автономності у того, хто навчається, водночас забезпечуючи йому відповідний супровід і підтримку з боку викладача; сприяє взаємній повазі у стосунках «студент-викладач»; має належні процедури для розгляду скарг студентів [119].

Втілення принципів студентоцентрованого навчання та викладання дає змогу студентській молоді долучатися до європейських програм академічної мобільності. Ці процеси дають можливість розвивати у молоді почуття європейської єдності, вказувати на переваги економічної та соціальної політики ЄС, поглиблювати знання з історичного, культурного, економічного та соціального аспектів розвитку європейської співдружності.

19 травня 2005 р. Україна, «підписавши Болонську декларацію, стала офіційним учасником Болонського процесу, що мав на меті створення єдиного європейського, зрозумілого та сучасного освітнього простору. Разом з тим, наша держава мала дотримуватися основних принципів та загальних європейських освітніх стандартів, передбачених Болонською декларацією. Основними принциповими позиціями створення зони європейської вищої освіти (цілі Болонського процесу)» [111] є:

- 1) запровадження двоступеневого навчання, освітніх й кваліфікаційних ступенів бакалавр-магістр;
- 2) впровадження кредитної системи обліку трудомісткості навчальної роботи студентів. За основу береться European Credit Transfer Sistem – європейська кредитно-трансферна система (ECTS), яка має накопичувальний характер;
- 3) формування системи контролю за якістю освіти;
- 4) покращення академічної мобільності студентів і викладачів;
- 5) підтримка привабливості європейської системи освіти з одночасним збереженням кращих традицій та надбань національної системи вищої освіти України.

Від часу приєднання до Болонського процесу, в Україні було проведено низку заходів з імплементації європейських освітніх стандартів у систему вищої освіти країни. До таких відносять: «впровадження ступеневої системи, стандартів і рекомендацій забезпечення якості вищої освіти відповідно до вимог міжнародної організації «Європейська мережа забезпечення якості», набуття урядового членства в Європейському реєстрі із забезпечення якості, введення європейської кредитно-трансферної системи, додатку до диплома європейського зразка, розробку національної системи кваліфікацій» [29]. Українські вищі навчальні заклади (ВНЗ) стали учасниками програм та проєктів з покращення міжнародної академічної мобільності та академічних обмінів.

У процесі переходу на нові стандарти в системі вищої освіти, відповідно до європейських норм, Міністерство освіти та науки України видало ряд постанов та наказів, що стосувалися переходу українських вищих навчальних закладів на європейські стандарти освіти, зокрема, запровадження кредитно-модульної системи (ЄКТС) та впровадження «Додатку до диплома» європейського зразка. Перехід українських вищих навчальних закладів на європейські стандарти та їх адаптацію за європейськими зразками забезпечили такі накази Міністерства освіти і науки: «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [94], «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [94], «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [94], «Про запровадження у вищих навчальних закладах України кредитно-трансферної системи» [94], «Щодо запровадження Додатка до диплома Європейського зразка» [94]. Однак в процесі експериментів, в результаті запровадження та реалізації європейської кредитної трансферної системи в системі вищої освіти виникли проблеми і викривлення. Справа в тому, що на початковому етапі запровадження європейської кредитної трансферної системи 2003–2005 рр., в першому варіанті ця система мала назву КМСОНП – кредитно-модульна

система організації навчального процесу і була гібридом європейських норм та вітчизняної модульно-рейтингової системи. Таким чином, українські виші отримали інструмент, що при зовнішній подібності до ЄКТС не мав функціональних можливостей і дозволяв вирішувати лише певні завдання формальної порівнянності освіти. Лише у вересні 2014 р. КМСОНП була скасована. З ухваленням нової редакції Закону України «Про вищу освіту» у 2014 р. ЄКТС нарешті набула належної легітимності в Україні:

1) ЄКТС визначена як «система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження, необхідного для досягнення визначених результатів та обліковується у кредитах» [89];

2) кредит означає «одиницю вимірювання обсягу навчального навантаження. Обсяг одного кредиту становить 30 годин. Навантаження за навчальний рік відповідно має становити 60 кредитів ЄКТС, що відповідає європейським показникам» [98];

3) для здобуття відповідного ступеня вищої освіти чи перехід на вищу ступінь «за період навчання потрібно набрати відповідну кількість кредитів ЄКТС» [89].

Імплементация положень Закону України «Про вищу освіту» створила умови для реалізації трансферного потенціалу ЄКТС у міжнародній і внутрішній академічній мобільності. Інструментом спільного розуміння кваліфікацій і компетенцій в межах європейського освітнього простору став документ, за назвою Додаток до диплома (Diploma Supplement) – Додаток до диплома європейського зразка [83]. У 2006 р. Міністр освіти і науки України проголосив про видачу Diploma Supplement, які оформлювалися англійською мовою, безоплатно і для всіх випускників з 2008–2009 н. р. Рішення про його видачу було ухвалено у 2009 р., а початок реалізації відбувся у 2010 р., згідно з відповідним наказом МОН України. Впродовж 2010-2013 рр. цей процес не

набув масового характеру і випускникам українських вишів було видано 17 тис. таких документів у Києві, Харкові, Одесі. Стримуючим фактором впровадження Додатку до диплома європейського зразка була відсутність спільного розуміння та застосування в українській системі вищої освіти ключових понять освітнього тезаурусу компетентнісного підходу: *competence* (компетенції), *learning outcomes* (результати навчання), *applying knowledge and understanding* (застосування знань та розумінь), *making judgments* (формування суджень). Подальша еволюція впровадження Додатку до диплома європейського зразка в Україні стала об'єктом інтриги наприкінці 2013 р.: «Відповідно до рішень Кабінету Міністрів та Міністерства освіти і науки України було запроваджено обов'язкову видачу випускникам ВНЗ освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра Додатків до диплому європейського зразка, які при цьому стали вважатись національними, а з їх назви було виключено слова європейського зразка» [31]. Зазначимо, що ухвалення такого рішення не було належно організовано і технічно забезпечено, а висока вартість централізованого виготовлення спричинила корупційні дії. Відтак вже на початку 2014 р. виготовлення Додатків до диплому європейського зразка було припинено та тисячі студентів були вимушені чекати на документи про освіту. У травні 2014 р. було поновлено добровільний порядок їх видачі. Однак, можливість замовляти такі Додатки до дипломів з'явилася у вишів лише у вересні 2014 р. [65].

Нова редакція Закону України «Про вищу освіту» передбачає «обов'язковість видачі Додатку до диплому європейського зразка бакалаврам, магістрам та докторам філософії, врегульовує проблеми тезаурусу, а також дозволяє виготовлення цих документів безпосередньо вищими навчальними закладами, що відповідає міжнародній практиці» [12]. В Україні створено відповідну законодавчу базу для видачі Додатку до диплому європейського зразка. Нова фаза реформування вищої освіти в Україні розпочалася з прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), метою якого є забезпечення автономії і якості вищої освіти в контексті запровадження

ключових принципів та інструментів Болонського процесу зі створенням привабливого й конкурентоспроможного Європейського простору вищої освіти, його інтеграції з Європейським дослідницьким простором. Цей Закон запроваджує основні принципи і ключові інструменти Болонського процесу в українській системі вищої освіти. Одним з «найважливіших, ключових пріоритетів Болонського процесу є покращення умов та можливостей участі у міжнародній академічній мобільності, обміну досвідом, співпраці у сфері освіти і науки» [12]. У Законі України «Про вищу освіту» 2014 року дано визначення академічної мобільності: «академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами». Кабінет Міністрів України постановою від 12 серпня 2015 р. № 579 затвердив Положення про порядок реалізації прав на академічну мобільність. Це положення встановлює порядок організації програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу українських вишів на території України чи поза її межами та учасників освітнього процесу іноземних вишів. Згідно з цим Положенням право на академічну мобільність може бути реалізоване на підставі міжнародних договорів про співробітництво в галузі освіти, науки, міжнародних програм та проєктів, договорів про співробітництво між вітчизняними вишами та закордонними: «право на академічну мобільність може бути реалізоване вітчизняними учасниками освітнього процесу з власної ініціативи та за підтримки адміністрації вишів в якому навчається чи працює громадянин» [61].

Право на академічну мобільність «повинно відповідати усім принципам Болонської декларації. Джерелами фінансування міжнародної академічної мобільності являються міжнародні програми, такі Темпус, Еразмус Мундус, Еразмус +, ДААД (Німеччина), Жан Моне, Марія Кюрі» [39]. Таким чином, участь України у Болонському процесі є важливим елементом європейської інтеграції у сфері освіти та науки. Болонський процес є інструментом, який

має забезпечити модернізацію освітньої системи, приведення її у відповідність до європейських норм та стандартів, покращити академічну мобільність і співпрацю у освітній та науковій сферах, вийти на новий технологічний рівень, забезпечити високу конкурентно-спроможність вітчизняної освіти.

У процесі реформування системи вищої освіти Україна поступово переходить на європейські стандарти освіти. Це, в першу чергу, стосується переходу на багатоступеневу систему та відмову від освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», відсутнього у країнах Європи, реалізацією європейської кредитно модульної системи у навчальному процесі, участю українських студентів та викладачів у різноманітних проєктах академічного обміну, отриманням міжнародних грантів та стипендій. Все більше українських студентів навчаються та працюють у Європейських вищих навчальних закладах, переймати досвід у застосуванні передових технологій, розкривати свій науковий потенціал. Основоположним документом, що має стати ефективним та дієвим інструментом переходу української системи вищої освіти на європейські освітні стандарти є новий Закон України «Про вищу освіту»: «дещо вже вдалося зробити, зусиллями Уряду, Міністерства освіти і науки, української дипломатії – з одного боку, та зусиллями керівництва і адміністрації безпосередньо українських вищих навчальних закладів, окремих, викладачів, співробітників, аспірантів і простих студентів. На сьогодні можемо констатувати той факт, що реформа системи освіти в нашій країні триває і вона неухильно рухається шляхом європейської інтеграції» [36].

Будучи учасником Болонського процесу, держава Україна повинна врахувати й ту обставину, що надто сильна автономізація окремих ВНЗ, розвиток самостійних зв'язків із закордонними науково-освітніми центрами, нерідко суперечать діючим в Україні державним стандартам вищої освіти. Як зауважує Л. Пшенична, адаптація системи вищої освіти до умов європейського освітнього простору – це її пристосування до змісту і вимог, що диктуються Болонською декларацією про європейський простір вищої освіти. Отож, ВНЗ

в Україні, повинні засвоїти цю специфіку, одночасно успадковуючи ті вміння і навички, той історичний досвід виробництва освітнього продукту, який накопичувався в Європі і передавався в провідних університетах з покоління в покоління [85].

У реформуванні освіти в Україні значною мірою враховується вплив загальних для сучасної цивілізації тенденцій розвитку. Основними з них у формуванні системи освіти в Україні є:

- посилення процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку і взаємозалежності держав світу. Ця тенденція зумовлена розвитком науки, технологій, виробництва, що призводить до формування загального світового економічного простору і планетарного інформаційного поля та інтенсивному обміну результатами матеріальної та духовної діяльності;
- формування позитивних умов для індивідуального розвитку особистості, її самореалізації у світі.

Відтак пріоритетними задачами для України на шляху входження до європростору вищої освіти є запровадження широкомасштабної довгострокової стратегії системної модернізації всієї системи освіти; удосконалення системи якості освіти, яка відповідає стандартам ЄС, внутрішнього розвитку держави та суспільства [99]. Окрім цього, необхідно на законодавчому рівні створити умови для міжнародної конкурентоспроможності системи вищої освіти України. Отже, одним з напрямів реформування вищої освіти є інтеграція у світовий освітній і науковий простір. Це має забезпечити реальне входження національної системи вищої освіти у світовий освітній і науковий простір шляхом її інтернаціоналізації.

Слушно акцентує увагу на проблемі трансформації державного управління освітою, визначенні рівня автономізації управлінських структур С. Опрятний. Як свідчить досвід вищих освітніх закладів Європи, ці невирішеності можуть стати проблемою при забезпеченні конструктивної

взаємодії освіти й суспільства [13]. Без сумніву, децентралізація управління дає змогу ВНЗ акцентувати увагу на вирішенні внутрішніх питань, але управління європейською політикою розглядається як умова їх більшої відповідальності перед суспільством.

Сучасна система вищої освіти є одним з найголовніших каталізаторів зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства. Для ефективного функціонування вітчизняної системи освіти у розрізі євроінтеграційних процесів, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти та науки. Курс на інтеграцію до Європейського Союзу ініціює зміну парадигми вищої школи, що вимагає використання таких механізмів, засобів та інструментарію державного управління вищою освітою, які забезпечать ефективність процесу реформування за стандартами європейської освіти. Відтак система державного управління реформуванням вищої освіти України в процесі євроінтеграції потребує удосконалення організаційно-правового механізму з урахуванням тенденцій та особливостей регіонального освітнього простору [71].

Вітчизняна вища освіта набула характеру масовості, а це зобов'язує менше говорити про власні досягнення, а все більше аналізувати світові та європейські тенденції реформування освіти.

4.2. Реалізація Європейських програм академічних обмінів у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича: стан, перспективи та ризики.

Для студентів освітня міграція, як правило, визначається як позитивне явище, адже вона несе в собі кращий рівень освіти, здобуття практики завдяки більш широкому вибору курсів та дисциплін, отримання досвіду побудови соціальних контактів в новому, незнайомому середовищі, а також сприяє покращенню навиків володіння і вдосконалення іноземної мови. Однак, молодь, зокрема студенти розглядають освітню міграцію, як можливий шлях

подальшої еміграції. Як змогу подальшого працевлаштування та перспективу вийти на ринок праці країн ЄС. Це носить негативний характер для країни походження студентів, відбувається процес під назвою «відтік мізків», що в подальшому може мати негативні наслідки і для економіки, і для демографічної складової населення [21]. Популяризація навчання за кордоном активно проводиться закордонними ЗВО та фірмами-посередниками на території України у школах, громадському транспорті, виставках освіти. Неабияким плюсом, який наводять в приклад є поширення переконаності в кращому житті в країнах-членах Європейського Союзу [89]. Як наслідок, іноземна освіта стає бажаною, незважаючи на всі можливі переваги та недоліки, які з цим пов'язані. Освітня міграція приносить набагато більше переваг країнам-реципієнтам, ніж країнам-донорам [70]. По-перше, ринок надання освітніх послуг є швидко зростаючим та прибутковим. По-друге, країни-сусіди України, приймаючи іноземних студентів, підтримують власну систему освіти, яка потерпає через брак абітурієнтів внаслідок відпливу молоді до більш розвинутих країн та загального скорочення чисельності молоді в країні через тривалу консервацію народжуваності на низькому рівні. По-третє, освітня міграція використовується для залучення молодих, висококваліфікованих та вже достатньо інтегрованих працівників до місцевих ринків праці. З цією метою, випускникам надаються широкі можливості шукати роботу за фахом після отримання диплому у країні навчання.

Розвиток людського потенціалу та його інтелектуального аспекту – це не інструмент для самозбагачення, самореалізації, задоволення своїх амбіцій, а професійна сфера людини, яка обумовлює успішність будь-якої діяльності. Окреслена проблематика є достатньо актуальною і важливою.

Сьогодні наукова і освітня діяльність ведеться у тісній співпраці з колегами за кордоном. Вона включає спілкування на конференціях, через публікації, а також участь в освітній діяльності для підготовки наступних поколінь дослідників, викладачів, професійних фахівців. ЄС визнає важливість освіти. А тому доступність та ефективний обмін викладачами і

студентами є провідними для того, щоб стверджувати: країна має сучасну науку і освіту, потенціал для їх розвитку [73].

У травні 2009 року Рада Європи затвердила Стратегію Європейського співробітництва у сфері освіти і навчання, головними цілями якої стали:

- навчання впродовж життя, мобільність студентів і викладачів;
- якість та ефективність;
- рівність і соціальні інновації.

Стратегія розвитку національної системи освіти повинна формуватися адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить стійкий рух та розвиток України в першій чверті XXI століття, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір [17].

Стратегічними напрямками державної політики у сфері освіти повинні стати:

- реформування системи освіти, в основу якої покладатиметься принцип пріоритетності людини;
- оновлення згідно з вимогами часу нормативної бази системи освіти;
- модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу;
- створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності;
- побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді;
- забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя;
- формування безпечного освітнього середовища, екологізації освіти;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі;

- інформатизація освіти, вдосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки;
- забезпечення проведення національного моніторингу системи освіти;
- підвищення соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти.

Одним з практичних інструментів реалізації цього напрямку став спів європейський проєкт – програма «Еразмус+», до якої Україна, як країна-партнер, долучилася ще у 2014 році [29]. Змістом проєкту «Еразмус+» є загальне підвищення якості освіти, розвиток культурно-економічних та соціально-освітніх зв'язків студентів європейських країн та країн-сусідів, обмін досвідом та заохочення до прямої співпраці закладів освіти країн-учасників проєкту. Головним здобутком цієї програми стало те, що завдяки їй у студентів країн-учасниць є реальна можливість пройти курс навчання у інших закладах освіти закордоном. Така можливість для багатьох студентів, особливо з України, враховуючи поточну економічну ситуацію, стає чи не єдиною можливістю отримати досвід навчання та проживання, досвід міжнародного спілкування у іншій країні Європи. Також участь у програмі надає можливість працевлаштування у закордонних компаніях і репутація учасників системи «Еразмус+» кожен рік зростає [30].

Отже, незважаючи на деякі її недоліки, зокрема, обсяг фінансування, оскільки оплата за перебування студентів у інших країнах покривається за рахунок відповідних програм ЄС та окремих ЗВО результати програми активно забезпечують поставлені перед програмою цілі. Як програма «Еразмус+», так і низка інших програм ЄС забезпечують реалізацію міжвишівського співробітництва зокрема шляхом створення і реалізації окремих освітніх проєктів як теоретико-методологічного, так і цілком прикладного характеру в рамках яких здійснюється інтенсивний обмін особистими напрацюваннями, науковими і практичними здобутками,

збагачується науково-пізнавальний та освітньо-викладацький досвід як окремих викладачів та педагогів, так і власне, творчих і наукових груп, лабораторій, інших наукових колективів закладів освіти та науки. Такий підхід найпродуктивнішим чином забезпечує інтенсивне зростання наукового рейтингу і репутації закладів освіти, міцні та цікаві наукові зв'язки, плідний крос культурний діалог та інтеграцію наукових еліт країн ЄС [16].

Програма імені Жана Моне є однією з освітніх програм ЄС, мета якої полягає у підвищенні рівня знань і поінформованості суспільства країн-членів Європейського Союзу та за його межами з питань європейської інтеграції, шляхом стимулювання викладання, дослідницької діяльності у сфері європейської інтеграції, зокрема відносин ЄС з іншими країнами, міжлюдського та міжкультурного діалогу.

Європейський Союз у рамках програми Жана Моне виділяє університетам кошти на започаткування викладання дисциплін, які пов'язані з тематикою європейської інтеграції і розвитку наукової діяльності в цій сфері. Дисципліни стосуються розвитку європейської спільноти, європейської економіки, європейської політики, європейського права, історії європейської інтеграції тощо [21].

Започаткована у 1990 р., програма імені Жана Моне з метою пропагування європейської інтеграції має 3 основні завдання:

- «поширення знань про євроінтеграційні процеси, підвищення рівня поінформованості суспільства через заохочення університетів, кафедр, викладачів до викладання дисциплін з європейської інтеграції та проведення досліджень» [21];
- «активізація науково-теоретичних дискусій та громадських обговорень актуальних тем і проблем, осмислення сучасних феноменів європейської інтеграції, інтерпретація її минулого та пошук майбутнього шляхом організації науково-практичних конференцій, публічних дискусій і дебатів» [21];

- «підтримка навчальних та науково–дослідних закладів, асоціацій, мереж, що спеціалізуються на європейських студіях» [21].

Програму Жана Моне названо на честь Жана Моне одного з батьків-засновників Європейського Союзу, першого президента Вищого органу Європейської спільноти з вугілля та сталі [30].

Європейські модулі Жана Моне – це короткотермінові курси з питань європейської інтеграції (обсягом не менше 40 навчальних годин на рік), включаючи питання відносин ЄС з іншими країнами світу. Фінансується розробка і викладання короткотермінових курсів, які спеціально розроблені для окремих категорій громадян: «студентів, університетська навчальна програма яких не включає європейських студій; учителів загальноосвітніх шкіл, які відчувають брак знань про ЄС, його устрій, систему управління, історію тощо; дорослого населення, представників громадянського суспільства, які не мали можливості дізнатися про європейську інтеграцію більше. Курси можуть бути багато дисциплінарними» [54].

Програма імені Жана Моне адресована, насамперед, університетам, асоціаціям і об'єднанням науковців та викладачів, які спеціалізуються на проблемах європейської інтеграції, державним чи приватним установам, що надають освітні і тренінгові послуги у сфері європейської інтеграції на місцевому та регіональному рівнях. До участі запрошуються представники держав-членів ЄС та країн-партнерів; умови участі для яких однакові. Сьогодні «серед учасників програми – 61 країна з 5 континентів світу; квот чи обмежень на участь певних груп країн не передбачено. Для того, щоб взяти участь у програмі, вищий навчальний заклад повинен мати офіційне визнання та акредитацію у своїй країні. Починаючи з 2001 р. в проєктах програми Жана Моне можуть брати участь університети з усіх країн світу» [40]. Крім того, залежно від типу гранту у програмі можуть брати участь асоціації викладачів та дослідників з питань європейської інтеграції. Заявник має бути юридичною особою.

Конкурси з відбору проєктів для участі в програмі оголошуються щорічно, у січні-лютому. Вони проводяться та координуються Виконавчим агентством з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (ЕАСЕА) за мандатом Європейської Комісії: «Заявки на участь в конкурсах подаються вищими навчальними закладами країн партнерів безпосередньо до Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури шляхом заповнення стандартної аплікаційної форми. Форму заявки можна завантажити на Інтернет-сайті Виконавчого агентства, де публікуються офіційні повідомлення про оголошений конкурс» [57].

Відбір університетів для участі в програмі здійснюється централізовано в Брюсселі, що дозволяє застосовувати однакові критерії до відбору кандидатів з усіх країн [66]. При відборі проєктів академічне журі, до складу якого входять професори з різних університетів, здійснює оцінку академічної якості кожної поданої заявки, при цьому ключову роль відіграє саме якість поданих заявок. З огляду на це, Європейська Комісія не може гарантувати позитивний результат відбору тої чи іншої заявки, але при цьому заохочує вищі навчальні заклади подавати проєкти найвищої академічної якості [59].

Обсяг фінансової підтримки з боку Європейського Союзу для викладацьких проєктів Жана Моне є здебільшого символічним та складає 75 %. В першу чергу важливими є престиж та визнання того, що університет є учасником програми Жана Моне, а також можливість створення академічної мережі та приєднання до спільноти програми Жана Моне. Починаючи з 2007 р. програму Жана Моне інтегровано в більш загальну Lifelong Learning Programme (Програму навчання впродовж життя) нарівні з такими освітніми програмами як, наприклад, Еразмус Мундус. З 2014 р. конкурси Жана Моне оголошено в рамках нової програми Еразмус+.

Чернівецький національний університет, один із провідних вищих навчальних закладів України, було засновано у 1875 р.. У 2008 р. Чернівецький університет отримав найвищу акредитацію IV рівня. З 15 січня 2009 р. ЧНУ набув повного індивідуального членства в Європейській асоціації

університетів. Наразі в університеті 16 коледжів, 71 факультет, 16 000 студентів за 67 спеціальностями. Навчальну та наукову роботу забезпечують понад 900 професорів, а також 6 спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій [54]. У 2010 р. було створено Науково-дослідний інститут європейської інтеграції та регіональних досліджень, який став першим науково-дослідним інститутом у структурі університету. У бібліотеці університету працює Центр європейської інформації, який підтримує представництво ЄС в Україні. У 2011 році ЧНУ отримав 7 міжнародних грантів, у тому числі вступив до міжнародних консорціумів у рамках TEMPUS та Erasmus Mundus.

Університет активно бере участь в міжнародних грантових програмах, чимало проєктів отримали фінансову підтримку й успішно реалізуються разом із партнерами: Еразмус Мундус, Темпус, Програма Жана Моне.

У конкурсі 2011 р. за програмою Жана Моне перемогли 7 українських університетів, серед яких був і Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, за напрямом кафедра/професор імені Жана Моне проєкт «Всебічне вивчення європейської інтеграції» (відповідальний А. Круглашов, бюджет 30.096,00 €).

З вересня 2011 р. по серпень 2014 р. кафедра політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича реалізовувала проєкт «Наближаючись до всебічних знань про європейську інтеграцію в Україні», за підтримкою Програми Жана Моне «Кафедра європейських студій», профінансований Європейським Союзом. Завідувачем кафедри в рамках цього проєкту є доктор політичних наук, професор А. Круглашов.

Проєкт мав на меті підготовку кваліфікованих фахівців (експертів) у сфері європейської інтеграції з середовища студентів і аспірантів кафедри політології та державного управління, факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Основними заходами проєкту були [54]:

- 1) Викладання трьох курсів із циклу європейських студій, а саме:
 - «Теорія та історія європейської інтеграції» – для студентів 3 курсу спеціальності «Політологія» (спеціалізація «Європейська та регіональна інтеграція»);
 - «Інституції та політичні процеси ЄС» – для студентів 3 курсу спеціальності «Політологія» (спеціалізація «Європейська та регіональна інтеграція»);
 - «Політика європейської інтеграції України» – для студентів магістратури за спеціальністю «Державна служба».
 - 2) Видання навчальних посібників до згаданих вище курсів.
 - 3) Проведення Регіонального науково-методичного семінару «Нові методи викладання курсів з європейських студій».
 - 4) Проведення Всеукраїнського науково-методичного семінару «Підготовка та видання навчальної літератури з європейських студій в Україні: оцінка якості та перспективи».
 - 5) Проведення Регіональної науково-практичної конференції «Вивчення сучасних процесів європейської інтеграції в системи підготовки державних службовців».
 - 6) Періодичне проведення засідань Євроклубу за участю студентів, аспірантів та фахівців з питань європейських студій.
 - 7) Проведення спеціальних панелей, присвячених обговоренню процесів європейської інтеграції та відносин України з ЄС, в рамках щорічної міжнародної конференції студентів та аспірантів [52].
- Усі заходи проекту були публічними, і будь-хто мав можливість відвідати їх у ролі слухача або ж взяти безпосередню участь у їх організації чи проведенні.
- 29 квітня 1993 р. Україна приєдналася до програми Темпус. У той період, програма Темпус спрямовувалась на удосконалення управління закладами освіти, оновлення або розробку нових навчальних програм і

підвищення кваліфікації викладачів, особливо у таких дисциплінах, як економіка, іноземні мови, суспільні науки, європейські студії та право.

Програма «Темпус» розвиває вільне зближення розробок ЄС у сфері вищої освіти, здійснюваних на основі Лісабонської стратегії з метою створення більшої кількості робочих місць і на основі Болонського процесу з метою формування європейської зони вищої освіти. «Темпус» фінансує два типи заходів шляхом регулярного оголошення пропозицій, які публікуються на веб-сайті програми [45]. Спільні проекти ґрунтуються на багатосторонньому партнерстві між вищими учбовими закладами ЄС і країнах партнерів. За допомогою цієї програми партнери можуть розробляти, модернізувати і поширювати нові учбові плани, педагогічні методи або матеріали, покращувати культуру контролю якості та оновлювати принципи керівництва і управління структурними заходами вищих учбових закладів, сприяючи їх розвитку і реформуванню в країнах партнерів, підвищувати їх якість і значущість, а також прискорювати їх зближення з європейськими проєктами [65].

Загальними цілями проєкту INOTLES є:

1. Здійснити внесок у реформу навчальних програм та модернізацію вищої освіти в Україні, Молдові та Грузії (ПК) відповідно до Болонських принципів
2. Зміцнити потенціал вищих навчальних закладів ПК для підтримки національного переходу до відкритого суспільства та економіки, що базується на знаннях, а також для задоволення сучасних вимог ринку праці

Проєкт Інновації у вивченні та викладанні Європейських студій (The Innovating Teaching and Learning of European Studies project, 2014–2017 pp.) є спільною академічною ініціативою університетів країн ЄС, «які спеціалізуються у викладанні Європейських студій та східноєвропейських університетів, спрямованою на реформування навчальної підготовки у галузі Європейських студій через інноваційні підходи, наближення навчальних

програм та планів, розбудови інших форм співпраці поміж ЄС та Східними партнерами» [28].

Проект має на меті зробити внесок у реформування методичних засад та модернізацію вищої освіти в Україні, Грузії і Молдові у сфері викладання курсів з Європейських студій. Засновуючись на систематичному перегляді педагогічної діяльності в Європейських студіях проект об'єднав зусилля університетів із країн – східних партнерів ЄС з Центрами досконалості в університетах ЄС, а саме – в Нідерландах, Бельгії та Великобританії. Основою педагогічних «інновацій виступають методи проблемного навчання, змішані методи, дистанційне навчання та симуляції» [32]. Вони застосовуються у 6 університетах трьох країн Східного партнерства, які беруть участь у виконанні цього проекту.

Партнерами Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича у реалізації проекту були: «Маастрихтський університет (Нідерланди), Врас Університет Брюсселя (Бельгія), Університет Соррея (Велика Британія), Вільний міжнародний університет Молдови (Молдова), Кагульський державний університет «Богдан-Петричейку Хашдеу» (Молдова), Тбіліський державний університет (Грузія), Державний університет імені Шота Руставелі (Грузія), Національний університет «Києво-Могилянська Академія», (Україна). Координацію проектом здійснювала Др. Наталія Тітус із Маастрихтської школи урядування Маастрихтського університету (Maastricht Graduate School of Governance (MGSOG), Maastricht University)» [54].

Важливим напрямом навчальної діяльності кафедри став розвиток спеціалізацій, пов'язаних із напрямком «Європейські студії». Перша така спеціалізація з'явилась на кафедрі у зв'язку з відкриттям магістратури «Державна служба» (з 2006 р.). Успіх цієї спеціалізації дозволив, починаючи з 2010 р., обрати дві нові спеціалізації – «політичні процеси та менеджмент» і «європейська та регіональна інтеграція» для підготовки бакалаврів політології. З 2015 р. практика спеціалізації з Європейських студій поширена

на магістратуру з політології, чому сприяло виконання кафедрою проекту ТЕМПУС «ІНОТЛЕС» [52].

Особливості міжнародної академічної мобільності регламентуються «Положенням про порядок реалізації на академічну мобільність здобувачів вищої освіти ЧНУ». В університеті діє відділ міжнародної діяльності, який допомагає аспірантам долучатись до різного роду міжнародних проєктів та грантів, та сприяє їх залученню до міжнародної академічної спільноти.

Положення регламентує «порядок реалізації права на академічну мобільність здобувачів вищої освіти Університету освітніх ступенів бакалавра, магістра, освітньо-наукового ступеня доктора філософії, наукового ступеня доктора наук та встановлює загальний порядок організації різних програм академічної мобільності здобувачів вищої освіти Університету на території України і за кордоном» [44].

Право на академічну мобільність здобувачів вищої освіти ЧНУ реалізується на основі міжнародних актів про співробітництво в галузі освіти і науки, міжнародних програм та проєктів, договорів про співробітництво між Університетом й іноземними чи вітчизняними закладами вищої освіти, воно може бути реалізоване здобувачами вищої освіти з власної ініціативи, на основі індивідуальних запрошень та інших механізмів [45].

Всі вищенаведені фактори дають змогу констатувати, що Україна робить активні та головне результативні кроки на шляху до єдиного європейського освітнього простору. Участь студентів в програмах обміну ще раз підтверджує важливість комунікації та накопичення навчального досвіду для подальшого підвищення рівня конкурентоспроможності майбутніх спеціалістів.

ВИСНОВКИ

На підставі отриманих результатів магістерської роботи можна сформулювати наступні висновки:

1. Освіта є одним з інструментів м'якої сили, яким доволі вдало користується європейська спільнота. І це не дивно, адже освітня міграція добровільний, соціокультурний, короткостроковий та масовий характер; термін перебування за кордоном чітко окреслений періодом здобуття освіти. Зазвичай метою є такі фактори як: отримання професійної освіти, проходження практики або стажування, участь у міжнародних наукових дослідженнях та конференціях. Питанню освітньої міграції приділяють чи не малу увагу, зважаючи на низку причин соціального та економічного характеру, адже найбільш активна частина населення – молодь, яка швидко адаптується до нового мультикультурного середовища та схильна до саморозвитку. Для максимального збільшення позитивного ефекту освітньої міграції потрібно формувати дієвий механізм регулювання, який спроможний швидко адаптуватися до потреб розвитку на національному рівні та до змін глобального економічного середовища.

2. Передумовою особистого розвитку населення є не лише отримання високого рівня знань і професійної кваліфікації, а й детермінанти конкурентоспроможності та якості людських ресурсів, які створюють можливість для економічного зростання держави у цілому. У формуванні людського капіталу ключова позиція належить освіті, адже саме є одним з факторів успіху на ринку праці, що в свою чергу сприяє зростанню економіки країни та кращому життю. Освіта є одним з найкращих засобів підтримки та покращення людського капіталу в Європейському Союзі. Для економіки, і для життя загалом необхідно розвиватись і концепція безперервного пожиттєвого навчання повинна сприяти бажанням постійно вдосконалювати та відточувати свої знання та навички для збільшення професійної самореалізації. В умовах глобалізації хороші перспективи розвитку має країна, яка володіє якіснішим

людським капіталом. Створити умови для збереження та розширеного відтворення висококваліфікованої робочої сили, до якої належать й освітні мігранти, – одне з головних завдань освітньої і міграційної політики. Співпраця у сфері освіти є необхідним елементом для розвитку України та її подальшої інтеграції до європейського співтовариства, а також для визнання українських дипломів про вищу освіту та забезпечення академічної мобільності і можливості освітньої міграції. Інтеграційні процеси, що нині відбуваються в нашій державі сприяють відкриттю нових можливостей як для розвитку кожної окремої особистості, так і для розвитку та формування ефективного людського капіталу.

3. Для українських випускників характерна найбільша освітня міграція до країни-сусідки – Польщі, тому що вона приваблює абітурієнтів низкою важливих факторів, серед яких: невелика порівняно з іншими країнами ЄС плата за навчання, можливість отримання стипендії, яка дозволяє оплатити певну частину вартості навчання, отримання по завершенню навчання диплому міжнародного зразка, що визнається в Європі, територіальна, мовна, соціокультурна близькість з Україною, збільшення кількості українських трудових мігрантів та зростання української діаспори в Польщі, спрощена міграційна політика, розширення асортименту професій та можливостей подальшого працевлаштування на польському ринку праці, імідж та конкурентоспроможність польської вищої освіти в світі порівняно з українською. Чисельність українських студентів в Польщі щороку збільшується, навіть, незважаючи на пандемію та карантинні обмеження

4. Нині освіта та знання стали не лише загальнодоступним, але й транскордонним та транснаціональним явищем, адже відбувається формування єдиного світового освітнього простору. Освіта в сучасному світі є багатофункціональним суспільним явищем, що допомагає особистості розвивати свої здібності та скеровує правильно використовувати таланти. І світове визнання документів про вищу освіту інших країн та імплементація іншими країнами угод про співпрацю у сфері освіти та науки – роблять це

явище ще більш масовим та затребуваним. Формування спільного освітнього простору відбувається за умови зростання мобільності студентів та академічної мобільності.

5. Освітня міграція, транскордонна освіта, академічна мобільність, міжнародна студентська мобільність, система візитів та обмінів як би ми не називали ці процеси та головний результат від цього залишиться незмінним, адже вони несуть позитивний вплив на країну (звичайно ж важливою умовою для цих процесів є повернення студентів після закінчення навчання до країни їх походження та подальший розвиток, працевлаштування, і звичайно ж використання міжнародного набутого інтелектуального потенціалу). Освітня міграція – багатогранний і складний процес, доволі неоднозначний за своїми наслідками у майбутньому, він чинить певною мірою віддалений вплив на країну та навчальні заклади, які приймають студентів, так і на свою країну в майбутньому. Для вдалого проходження періоду адаптації у закордонних вишах можна створити відповідну інфраструктуру (інститут коучингу/кураторства) для підтримки та адаптації студентів за кордоном. Попередньо в університеті країни походження необхідно проводити роботу із майбутніми академічно-мобільними студентами стосовно правової обізнаності з питань освітньої міграції. Гарною ідеєю було б створення спеціалізованих мовних та культурних курсів, щодо глибшого пізнання національних особливостей та нюансів проживання/навчання в країнах, з якими Україна має міждержавні угоди про співпрацю на ринку освітніх та професійних послуг, або інформаційних семінарів для підвищення обізнаності стосовно програм академічної мобільності. Створити інформаційну мережу, тобто сайт, який буде передбачати щотижневе оновлення актуальної інформації щодо академічної мобільності, конкурсів та можливої служби підтримки, тобто супроводу академічної мобільності за кордоном; потрібно також не забути про графу медичного страхування, щоб в разі необхідності студент знав куди можна звернутись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзікова Л.В. Концепція навчання протягом життя в міжнародних документах і дослідженнях / Л.В. Айзікова // Педагогіка. Наукові праці. – 2012. – Вип.187, Т. 199. – С. 62–64.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2012_199_187_12
2. «Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір». Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/akademichna-mobilnist-yak-faktor-integracii-ukraini-u-svitoviy>
3. Ананко Л. В. Міграційні ризики освітнього процесу в Україні / Л. Ананко // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2011. – № 4. – С. 33-38
4. Антонов А. В. Державне регулювання процесу активізації академічної мобільності. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2015. Вип. 2. С. 50–60. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2015_2_10.
5. Баб'як Д., Сороківська О. Дослідження особливостей впровадження провідних європейських освітніх програм [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/28313/2/MNPK_2019_Babiak_D-Investigation_the_peculiarities_83-84.pdf
6. Безтелесна Л.І. Академічна мобільність як інструмент реалізації стратегічного управління ресурсами/ Л.І. Безтелесна // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. — 2016. – Вип. 1(73). – С.11–12. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://ep3.nuwm.edu.ua/4422/1/Безтелесна%20Л.%20І.%20Академічна%20мобільність%20зах.pdf>

7. Безтелесна Л. І. Інтернаціоналізація вищої освіти за умов міжнародної міграції населення як носія людського потенціалу / Л. І. Безтелесна // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2014. - № 3(2). - С. 83-86. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_3%282%29_19
8. Безуглий П.Г. Міграція як результат державної освітньої політика в Україні за часів незалежності. Політичне життя. 2017. № 4. С. 4–7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/4932>.
9. Белоусова Н. Б. «М’яка» сила як потенціал зовнішньополітичного впливу держави / Н. Б. Белоусова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2012. - Вип. 107(1). - С. 148-151. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_107%281%29_23
10. Біляковська О. Освітня міграція українців до Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/19424/1/101-Bilyakovska-292-293.pdf>
11. Болонська конвенція Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text
12. Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.hneu.edu.ua/storage/vistavk/Bolon/page1.html>
13. Бортник Н.П., Мороз Н.С. Міграціологія як наука про кількісноякісні показники міграції населення // Вісник Нац Ун-ту «Львів.політехніка». – 2016. – №850. – С.9-14.
14. Брензович К.С., Немеш Є.П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. Економіка та суспільство. 2017. № 10. С. 32—36. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15532/1/7.pdf>

15. Василюк А. Освітня політика Європейського Союзу. Шлях освіти. 2007. № 3. С. 13–17
16. Вища освіта і Болонський процес в Україні: Підручник. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=1
17. Волошин Г.В. Теоретичні проблеми визначення індекс
18. у міграційної привабливості країн-членів ЄС / Г.В. Волошин [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1941/1705>
19. Гай-Нижник П. Культура як основа «м'якої сили» держави Україна в контексті підвищення її зовнішньополітичного авторитету [Електронний ресурс] / П. ГайНижник, Л. Чупрій // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку/ — 2014. — Випуск 26. — [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Hai-Nyzhnyk_Pavlo/Kultura_iak_osnova_miakoi_syly_derzhavy_Ukraina/
20. Гнатюк Т.О. Освітня міграція з України: сучасні тенденції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 33. С. 85—89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/13.pdf>
21. Горбатенко Володимир Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «М'яка сила» як основа сучасної геополітичної стратегії
22. Гринькевич О. С. Аналіз і моделювання процесів інтернаціоналізації вищої освіти у контексті інноваційного розвитку / О. С. Гринькевич, Н. П. Лутчин // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2017. - № 3. - С. 314-325. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2017_3_31
23. Гринькевич О. С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання / О. С. Гринькевич // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2013. - Вип. 3. - С. 254-264. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_254_HrynkevychOS.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_254_HrynkevychOS.pdf)

24. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу) : дис. ... докт. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2018. 628 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/aref_hrynkevych.pdf
25. Дем'янчук О. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду / О.П. Дем'янчук // Наукові записки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». — К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2000. — Т.18: Політичні науки. — С. 31—36.
26. Джозеф Най. Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/113741-dzhozef-naj-jakshcho-u-susidiv-ukrajini-rizne-bachennja-politiki-dosit-vazhko-pidibrati-shljah-jakij-zatsikavit-vsih.html>
27. Договір про заснування Європейської спільноти від 25.03.1957 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_017/page
28. Договір о Европейском Союзе (подписан в г. Маастрихте 07.02.1992) (в ред. от 31.12.2007 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
29. Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали от 18.04.1951 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_026/page
30. Еразмус + Довідник програми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ipd.kpi.ua/documents/materials/Erasmus/%D0%95%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D1%83%D1%81+%20%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%9C%D0%98%20%D0%A3%D0%BA>

[%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E.pdf](#)

31. ЕРАЗМУС+. Міжнародна кредитна мобільність. Довідник для закладів вищої освіти. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/KA1/ICM_HandBook_UA.pdf
32. Європейський Союз та його роль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/uk/nato/program.htm>
33. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://foreign.udau.edu.ua/assets/files/docs/quantus/traning/european-higher-education-area-and-the-bologna-process_17_09_2017.pdf
34. Єдиний європейський акт від 17.02.1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_028/page
35. ЖУРАКОВСЬКА Л.А. Тенденції освітньої міграції в контексті глобалізації економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dse.org.ua/arhcive/21/20.pdf>
36. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
37. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
38. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
39. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
40. Іванова І. Ф. Міжнародна освітня міграція української молоді: причини, наслідки. Вісник одеського національного університету. соціологія і

- політичні науки. 2017. № 1(28). С. 45–53. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/119967>
41. Інститут світової політики. «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uniter.org.ua/data/block/iwp_myaka_syla_ukr.pdf
42. Інформаційний бюлетень №19 з питань зовнішньоекономічної діяльності Міжнародна освітня міграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forea.kpi.ua/wp-content/uploads/2021/02/bulletin-n19.pdf>
43. Інформаційний бюлетень № 20 з питань зовнішньоекономічної діяльності. Міжнародна освітня міграція. 2020. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18377/18.pdf>
44. Ключковська І.М., П'ятковська О.В. Міграційні настрої студентів в умовах візової лібералізації (опитування студентів НУ «ЛП» та НТУУ «КПІ»). Львів, 2017. 30 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://miok.lviv.ua>
45. Колесник В. Ю. Освітні програми нового покоління Європейського союзу як правовий механізм впливу на євроінтеграційні процеси у сфері освіти. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових статей. Чернівці, 2015. № 2. С. 7–17
46. Колесник В. Ю. Партикулярний рівень міжнародної кооперації Європейського Союзу у сфері освіти: правові засади та напрями. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових статей. Чернівці, 2019. № 3. С. 189–207. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2019/20.pdf
47. Кобченко Катерина. Міграція з України із освітньою метою: історичний та сучасний досвід Українознавчий альманах. 2012. Вип. 7. С. 148-152
48. Козієвська О. Академічна мобільність: причини вибору навчання за кордоном / О. Козієвська // Вища освіта України — №1 — 2013 — С. 88-97

49. Константинова Ю. В. Поняття «культурна дипломатія» в сучасному науковому дискурсі / Ю. В. Константинова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovohopolitychnoho-protsesu/186-zovnishnia-polityka-derzhav-svitu-v-umovakh-hlobalizatsii/658-ponyattyakulturna-dyplomatiya-v-suchasnomu-naukovomu-dyskursi>.
50. Красняков Є. Державна освітня політика: сутність поняття, системність, історико-політичні аспекти / Є. Красняков // Віче. - 2011. - № 20. - С. 21-24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_20_9
51. Кривенко Ю. Соціально-філософський аналіз причин та механізмів міграції людських ресурсів у постмодерному суспільстві / Ю. Кривенко // Науковий Вісник Чернівецького університету. Філософія. – 2011. – Вип. 561–562. – С. 217–221.
52. Кримова М.О., Інтеграція мігрантів як інструмент функціонування ринку міграційних послуг країн ЄС
53. Круглашов А. Європейські студії в Україні: час рухатись від локального до національного формату с.160-167 ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2017/07/EUROPEAN-STUDIES-IN-UKRAINE.pdf>
54. Курій Л. Інтернаціоналізація вищої освіти як засіб формування людського потенціалу в контексті міжнародних міграційних процесів / Лілія Курій // Ukrainian Scientists World wide. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usw.com.ua/profiles/blogs/iinternacionalizaciya-vischoyi>.
55. Кучеренко Д. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: [монографія] / Д. Кучеренко, О. Мартинюк. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011. – 312 с
56. Левченко О.В. Реалізація «м'якої сили» для просування національних інтересів / Левченко О.В. // Збірник наукових праць Центру воєнно-

- стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2014. – № 3 (52). – С. 40-44.
57. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2 (33). С. 24.
58. Лукьянов А. Е. Лао-цзы и Конфуций: Философия Дао. / А. Е Лукьянов – М.: Наука, 2001. – 384 с.
59. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2018. – 472 с.
60. Малиновська О.А. Сучасна міграція українців до Польща та пов'язані з нею виклики: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrats_Pol-fbd2a.pdf.
61. Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу. 2018. № 1055. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchenni-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>
62. М'яка сила як інструмент непрямого управління міжнародними процесами / О. Ткач, А. Ткач // Американська історія та політика. - 2016. - № 2. - С. 252-259.
63. Най Джозеф. Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх. / Най Джозеф // Інститут світової політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iwp.org.ua/ukr/public/340.html>
64. Ніколаєць К. М., Ожелевська Т. С. Сучасна освітня міграція і Україна. Економіка та держава. 2021. № 9. С. 52–56.
65. Нільсон Я. О. Інтернаціоналізація вищої освіти [Електронний ресурс] / Я. О. Нільсон. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/ua/news/7990>.
66. Огляд реалізації проектів програми Темпус: більше 20 років в Україні. Висновки і рекомендації [Електронний ресурс] / Інформаційний бюлетень

- Київ : Національний Темпус/ Еразмус+ офіс в Україні, 2015. – 34 с.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [TempusUkraine_Overview_UA.pdf](#)
67. Олешко А. А., Ровнягін О. В. Сучасні тенденції міжнародної освітньої еміграції з України. Економічна Наука. № 3. 2020. С. 21–25. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2020/6.pdf
68. Освіта як елемент політики м'якої сили: сучасні політичні реалії України / Н. Г. Білоцерківська // Сучасне суспільство. - 2016. - Вип. 2. - С. 24-31. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2016_2_5
69. Освіта в Україні: патерналізм у квадраті та масова розумова еміграція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://politeka.net/uk/reading/527472-obrazovanie-v-ukraine-paternalizm-v-kvadrate-i-massovaya-emigratsiya-umov>
70. ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmuofficial.com/vipusniku/bolonskyj-protses/ofitsijni-dokumenty-bolonskogo-protsesua/>
71. Пашков В., Сфера вищої освіти як інструмент «м'якої сили» у зовнішній політиці держави
72. Петрова Т. Концепція державної міграційної політики України: цільова орієнтація і основні напрямки / Т. Петрова. – К.: Н.-д. центр з пробл. зайнятості населення та ринку пр. та ін., 1996. – 41 с.
73. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579 «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>
74. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>

75. Постанова Кабінету Міністрів від 12.07.2004 р. № 882 «Про порядок призначення і виплати стипендій» (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text>
76. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 411 «Положення про навчання студентів та стажування (наукове стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2011-%D0%BF#Text>
77. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи: наказ МОН від 16.10.2009 р. № 943. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0943290-09>
78. Разнодежина Э.Н. Человеческие ресурсы: их роль и значение // Управление экономическими системами.– 2011.– №1. – С. 43–49.
79. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя” від 18 грудня 2006 року: Міжнародний документ від 18.12.2006 р. № 2006/962/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975
80. Римське міністерське комюніке: основні положення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reform/79352/>
81. Романюк М. Д., Смутчак З. В. Проблема освітньої міграції в аспекті реформування вищої освіти. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика 2018. Вип. 22. С. 716-719.

82. Сандугей В. В. Освітня міграція в контексті євроінтеграції вітчизняної економіки. Східна Європа: Економіка, бізнес та управління. Випуск 2018. 4 (15). С. 29–34. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3072/1/3295_IR.PDF
83. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації : монографія / Д.Б. Свириденко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – 279 с.
84. Світящук І., Стадний Є. Академічна міграція. Центр дослідження суспільства CEDOS. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/050/original/AcademicMigration_CSR.pdf?1404815631.
85. Святковська Ю. Ю. «М'яка сила» як інструмент зовнішньої політики держави
86. Слісаренко І. Ю. Теорія і практика «м'якої сили» в міжнародних відносинах / І. Ю. Слісаренко // Освіта регіону. – 2008. №1-2 – С 102 – 109.
87. Семів Л. К. Освітня міграція як фактор розвитку територіальних міграційних систем: національний та європейський контекст / Л. К. Семів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2013. - Вип. 3. - С. 244-253. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_27
88. Семченко О.А. Іміджева політика України : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 272 с.
89. Смалійчук Г. В. Освітня міграція в умовах трансформації ринку праці: значення та особливості регулювання / Г. В. Смалійчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2014. - Вип. 26. - С. 64-70. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_26_11
90. СОРБОННЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ Узгодження структури системи вищої освіти в Європі (укладено чотирма міністрами Франції, Німеччини, Італії і Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії)

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aau.edu.ua/up/docs/bologna/sorb_decl.pdf
91. Стадний Є. Кількість українських студентів за кордоном. <https://cedos.org.ua/researches/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku/>
92. Староста В. Деякі аспекти освітньої міграції в Україні. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2018. № 4 (63). С. 157—165. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-63-2019-32.pdf>
93. Староста В. І., Попадич О. О. Деякі чинники адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету. Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology, 2018 Vol. 6. No. 2. pp. 16-26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/itse/article/view/2456>
94. Старостіна А. Міжнародний імідж країни: практичні аспекти аналізу / А. Старостіна, В. Кравченко, Г. Личова // Маркетинг в Україні. — 2011. — № 3. — С. 53—61.
95. Студентська міграція: де українська молодь шукає кращого життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/studencheskaya-migratsiya-ukrainskaya-molodezh-1430144645.html>.
96. Степуріна С.О., Дериховська В.І. Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 17. С. 496—505. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/46048/1/ETS_2018_17_Stepurina_Tendantsii.pdf
97. Турчин Я. «М’яка сила» України в Польщі: особливості та механізми реалізації / Я. Турчин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — 2012. — Випуск 24. — С. 119—125.

98. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / наук. ред. У.Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.
99. Філатов В. М. Специфічні ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків / В. М. Філатов, Я. В. Ромашова. // Ефективна економіка. - 2014. - № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_63
100. Філатов В. М. Специфічні ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків / В. М. Філатов, Я. В. Ромашова. // Ефективна економіка. - 2014. - № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_63
101. Хартия основных прав Европейского Союза 7.12.2000 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_524
102. Хомерікі О. А. Інтернаціоналізація і інтеграція, як напрямки глобалізації освіти: процеси синтезу і диференціації / О. А. Хомерікі // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. - 2012. - Вип. 16. - С. 76-84. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_16_12
103. Хомишин Ірина Причини та наслідки освітніх міграцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18377/18.pdf>
104. Черба В.М., Тоболь Г.Д, Мушкательова Д.В. Причини освітньої міграції українських студентів за кордон. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12. С. 68—72. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2017/14.pdf
105. Шевчук А.В. Мотиваційні механізми регулювання освітніх міграцій: в'їзний та виїзний аспекти // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2013. — № 3. — С. 275—282.
106. Щур М.І. Студентська еміграція з України: проблема чи можливість? Радіо Свобода. 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29288946.html>.

107. 49 країн Болонського процесу схвалили Римське Міністерське Комюніке: визначено пріоритети Європейського простору вищої освіти на наступні 10 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/49-krayin-bolonskogo-procesu-shvalili-rimske-ministerske-komyunike-viznachenno-prioriteti-yevropejskogo-prostoru-vishchoyi-osviti-na-nastupni-10-rokiv>
108. By Joseph S. Nye Jr. Get Smart. Combining Hard and Soft Power [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.foreignaffairs.com/articles/65163/joseph-s-nye-jr/get-smart>
109. Cross-border Tertiary Education: A Way towards Capacity Development. OECD and IBRD/The World Bank. 2007. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6865/Cross-borderTertiaryEducation.pdf?sequence=5>.
110. Education: International student mobility in tertiary education [Електронний ресурс] / UNESCO-UIS. – Режим доступу : <http://data.uis.unesco.org> .
111. Gallarotti, Giulio M. Soft Power: What it is, why it's important, and the conditions under which it can be effectively used. / Division II Faculty Publications, Paper 57. – 2011. – P. 20–25. – [Electronic resource]. – Mode of access: <https://digitalcollections.wesleyan.edu/object/govtfp-30>
112. How COVID-19 is Impacting Prospective International Students Across the Globe. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://info.qs.com/rs/335-VIN535/images/How-COVID-19-is-Impacting-Prospective-International-Student-%20Across-theGlobe-white-paper.pdf>
113. Inbound Internationally Mobile Students by Country of Origin. UNESCO. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://uis.unesco.org/indicator/edu-mobilityin-country>.
114. Measuring up: Global market share and national targets in international education. April 2017. ICEF (International Consultants for Education and Fairs). [Electronic resource]. – Mode of access:

<http://monitor.icef.com/2017/04/measuring-global-marketshare-national-targets-international-education>

115. Soft Power: The means to success in world politics [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.futurecasts.com/book%20review%206-4.htm>
116. Student mobility and foreign students in tertiary education. [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/educatioe>. – Title from the screen.
117. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Leuven-la-Neuve, 28-29 April [Electronic resource]. – Mode of access: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-675_en.htm
118. The Quality of the Long-Term Student Migration Statistics. July, 2017. Office for Statistics Regulation. UK Statistics Authority. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.statisticsauthority.gov.uk/wpcontent/uploads/2017/07/The-quality-of-long-term-studentmigration-statistics.pdf>.
119. WORLD MIGRATION REPORT 2020 of the International Organization for Migration (IOM). [Electronic resource]. – Mode of access: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
120. UNESCO. 2018. Global Education Monitoring Report 2019: Migration, Displacement and Education — Building Bridges, not Walls. Paris, UNESCO.
121. Varghese N.V. Globalization and cross-border education: Challenges for the development of higher education in Commonwealth countries [Электронный ресурс] / N.V. Varghese. – Paris: International Institute for Educational Planning (IIEP), 2011. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001915/191584e.pdf>

122. What is Soft Power? USC Center on Public Diplomacy. 2019. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://softpower30.com/what-is-soft-power/>
123. Wit H. Internationalisation of Higher Education [Электронный ресурс] / H. Wit, F. Hunter, L. Howard, E. Egron-Polak. – Brussels: European Parliament, 2015. [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU\(2015\)540370_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU(2015)540370_EN.pdf).

ДОДАТОК А

Топ-10 країн світу за рейтингом Global soft power index у реалізації стратегії м'якої сили

Країни	Позиція в рейтингу				
	2015	2016	2017	2018	2019
Великобританія	1	2	2	1	2
Німеччина	2	3	4	3	3
США	3	1	3	4	5
Франція	4	5	1	2	1
Канада	5	4	5	6	7
Австралія	6	6	8	10	9
Швейцарія	7	8	7	7	6
Японія	8	7	6	5	8
Швеція	9	9	9	8	4
Нідерланди	10	10	10	9	10

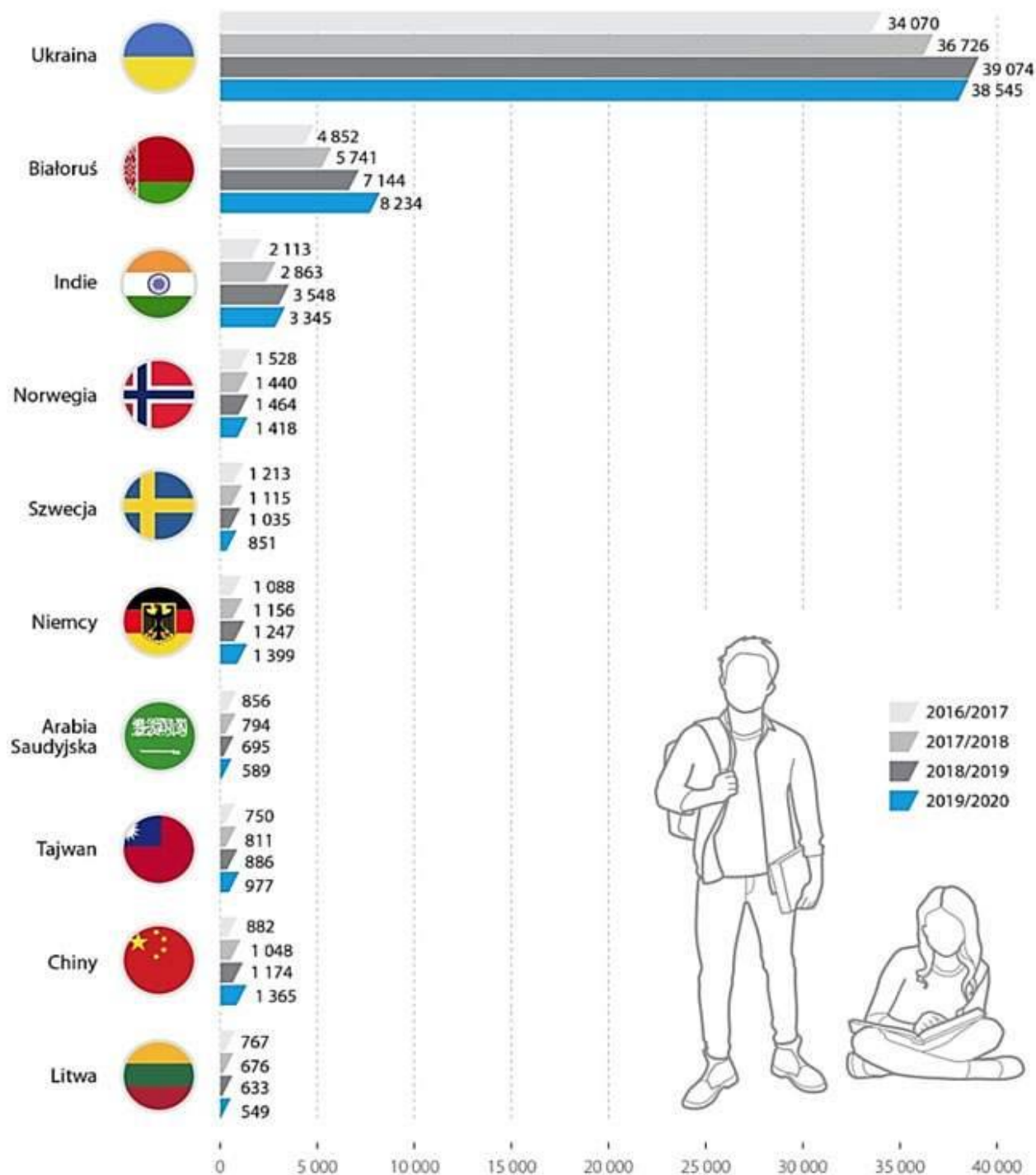
Топ-10 країн світу за рейтингом Global soft power index субіндекс освіта

Країни	Позиція в рейтингу освіта				
	2015	2016	2017	2018	2019
Австрія	20	18	18	17	18
Бельгія	21	10	10	8	6
Великобританія	2	2	2	3	2
Німеччина	5	5	5	2	3
США	1	1	1	1	1
Данія	14	7	6	12	5
Греція	29	23	26	25	28
Франція	6	9	8	5	8
Канада	3	3	3	7	10
Австралія	11	4	4	6	7
Швейцарія	8	14	16	14	11
Японія	4	12	14	10	16
Швеція	10	13	11	11	4
Нідерланди	7	6	9	4	9
Італія	12	19	19	9	13
Іспанія	13	16	12	16	19
Ірландія	26	22	22	24	27
Норвегія	22	15	17	21	14
Польща	15	24	24	22	21
Португалія	30	25	27	26	26
Угорщина	-	27	30	29	30
Чехія	28	26	29	28	24

ДОДАТОК Б

Іноземні студенти в державних і приватних університетах за країною народження/походження (найбільш представлені країни)

Studenci cudzoziemcy w uczelniach publicznych i niepublicznych wg krajów urodzenia/pochodzenia (najliczniej reprezentowane kraje)

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie wyników kontroli

Скільки іноземців навчалося у Польщі / Зображення in-poland.com

ДОДАТОК В

Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» Болонья, 19 червня 1999 року

Європейський процес, завдяки його особливим досягненням впродовж останніх декількох років, стає дедалі відчутнішою і значимішою реалією для Європейського Союзу та його громадян. Перспективи розширення разом з поглибленням відносин з іншими європейськими державами надають цій реалії ще ширших вимірів. Водночас, ми є свідками дедалі більшого усвідомлення політиками та науковцями, а також громадськістю, потреби у побудові більш всеохоплюючої та спрямованої у майбутнє Європи, зокрема на основі використання і зміцнення її інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу.

«Європа знань» є сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального і людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення та інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей та належності до єдиної соціальної і культурної сфери.

Загальновизнаним є першочергове значення освіти та освітнього співробітництва для розвитку і зміцнення стабільних, мирних і демократичних суспільств, що особливо відчувається на прикладі ситуації на південному сході Європи.

У Сорбонській декларації від 25 травня 1998 року, в основу якої покладено саме такі міркування, наголошується на провідній ролі університетів у розвитку європейського культурного виміру.

У ній підкреслюється, що створення європейського простору у сфері вищої освіти є ключовим шляхом сприяння мобільності та працевлаштуванню громадян, а також розвитку континенту в цілому.

Група європейських держав прийняла запрошення взяти на себе зобов'язання щодо досягнення визначених у Декларації цілей, підписавши її

чи висловивши принципову згоду. Спрямованість декількох реформ у сфері вищої освіти, які були паралельно розпочаті у Європі, засвідчили рішучість багатьох урядів діяти.

Зі свого боку, європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні європейського простору вищої освіти, у тому числі виходячи з основоположних принципів Болонської університетської хартії 1988 року. Надзвичайно важливим є те, щоб незалежність та автономія університетів 104 забезпечували постійну адаптацію систем вищої освіти і наукових досліджень відповідно до нових потреб, вимог суспільства та розвитку наукових знань.

Обраний курс пролягає у вірному напрямку і має значиму ціль. Досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти, втім, потребує постійної рушійної сили. Ми повинні підтримувати цей процес, сприяючи реалізації конкретних заходів, аби наші кроки на окресленому шляху приносили відчутні результати. У зустрічі, що відбулася 18 червня, взяли участь авторитетні фахівці та науковці з усіх представлених на ній держав. На ній було вироблено низку корисних порад щодо кроків, яких потрібно вжити.

Зокрема, нам слід зосередитися на вирішенні завдання збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєздатність та ефективність будь-якої цивілізації вимірюється її культурним впливом на інші країни. Ми повинні забезпечити існування такої системи вищої освіти у Європі, яка була б привабливою для всього світу і відповідає б особливостям наших культурних та наукових традицій.

Підтверджуючи свою підтримку загальним принципам, викладеним у Сорбонській декларації, ми координуємо нашу політику з метою досягнення у найближчому часі, не пізніше першої декади третього тисячоліття, таких цілей, які, на нашу думку, мають першочергове значення для створення європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти у світі:

1. Затвердження загальносприйнятної та порівнянної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплому, з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян та міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

2. Запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Вчений ступінь, що присвоюється по завершенні першого циклу, на європейському ринку праці сприйматиметься як відповідний рівень кваліфікації. Кінцевим результатом другого навчального циклу має бути вчений ступінь магістра та/або кандидата наук, як у багатьох європейських країнах.

3. Створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можуть бути отримані також поза межами вищих навчальних закладах, включаючи постійне навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету-отримувача.

4. Сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою: 105 - забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг;

- забезпечення визнання та зарахування часу, який вчитель, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав;
- сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій;
- просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між

освітніми закладами, схем мобільності та інтегрованих навчальних, дослідницьких і виховних програм.

Таким чином, ми беремо на себе зобов'язання досягнути окреслених вище цілей - в межах своєї компетенції та поважаючи відмінності у культурі, мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів – з метою зміцнення європейської сфери вищої освіти. Задля цього ми проводитимемо політику міжурядового співробітництва із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти. Ми сподіваємося на швидку та позитивну відповідь з боку університетів та їхній активний внесок в успішність наших зусиль.

ДОДАТОК Г

СОРБОННЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ

Узгодження структури системи вищої освіти в Європі
(укладено чотирма міністрами Франції, Німеччини, Італії і
Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії)

Париж, Сорбонна, 25 травня 1998 року

Європейський процес останнім часом дуже швидко просунувся вперед. Важливо, щоб люди не забували, що Європа - це не тільки євро, банки та економіка: вона також має бути «Європою знань». Ми маємо спиратися на інтелектуальну, культурну, соціальну й технічну велич нашого континенту і зміцнювати її. Її переважно формували університети, які продовжують відігравати значну роль у її розвитку.

Університети створено в Європі приблизно три чверті тисячоліття тому. У наших країнах знаходяться найстаріші університети, які найближчим часом будуть святкувати суттєві ювілеї, як, наприклад, нині Паризький університет. У ті часи студенти й академіки вільно розповсюджували та швидко поширювали знання по всьому континенту. На сьогодні дуже багато наших студентів не мають можливості навчатися за межами своєї країни протягом свого навчання та після випуску.

Тепер ми знаходимося на початку значних змін в освіті й умовах праці, коли треба всебічно розвивати різнопланові курси підвищення кваліфікації, тому що навчання протягом усього життя дуже важливе сьогодні. Ми зобов'язані дати нашим студентам і нашому суспільству таку систему вищої освіти, щоб вони мали найкращі можливості шукати і знаходити свою особисту сферу для застосування вмінь.

Європейський простір вищої освіти відкриває величезні перспективи. Поважаючи нашу різноманітність, ми разом з тим маємо докласти зусиль для

знищення кордонів і розвитку структури викладання та навчання, яка сприяла б збільшенню мобільності і тісній співпраці.

Міжнародне визнання та великий потенціал наших систем викликають велике зовнішнє та внутрішнє зацікавлення. Здається, виникає система, у якій два основні цикли будуть міжнародно еквівалентними.

Оригінальності та гнучкості системи досягають впровадженням кредитів (таких як у ECTS) і семестрів. Це дозволить затвердити отримані кредити для тих, хто бажає почати або продовжити навчання в будь-якому європейському університеті та здобути ступінь у будь-який час протягом свого життя. Звісно, студенти повинні мати право вступити до академічного світу в будь-який час свого професійного життя та з будь-якою освітою.

Студенти повинні мати доступ до різних програм, зокрема й можливість багатопрофільного навчання, розвивати знання мов і використовувати нові інформаційні технології.

Міжнародне визнання першого рівня циклу як відповідного рівня кваліфікації – це важливий компонент успіху в нашому прагненні, оскільки ми намагаємося зробити наші схеми вищої освіти зрозумілими для всіх.

У другому циклі студенти післядипломної освіти можуть вибирати між навчанням на здобуття ступеня «магістр» або звання доктора наук, з можливістю переходу з одного на інший.

На обох рівнях більшу увагу приділяють дослідженню та самостійній роботі. На обох рівнях студентам будуть сприяти, щоб вони щонайменше один семестр проводили в будь-якому університеті іншої країни. Водночас більше викладачів і дослідників мають працювати в європейських країнах за межами своєї. Підтримка ЄС, що швидко зростає, повністю сприятиме працевлаштуванню студентів і викладачів.

Більшість країн, не тільки європейських, стають упевненішими щодо потреби стимулювання такого розвитку. Конференції європейських ректорів, президентів університетів, груп експертів та академіків у відповідних країнах поширили думки з цього приводу. Збори щодо визначення кваліфікацій вищої

освіти в академічній сфері в межах Європи призначено на наступний рік у Лісабоні.

Збори мають встановити велику кількість базових вимог і визнати, що деякі країни можуть брати участь у більш конструктивній схемі. Виходячи з цих висновків, хтось може прийняти їх і піти далі. Це вже досить загальне підґрунтя для взаємного розгляду ступенів вищої професійної освіти через відповідні директиви ЄС.

Наші уряди, однак, продовжують відігравати важливу роль у здійсненні поставленої мети, підтримуючи заходи, завдяки яким можна підтвердити і визнати відповідний рівень здобутої освіти. Ми сподіваємося, що надалі це допоможе підписати міжуніверситетські договори. Координувати всю структуру рівнів і циклів можна зміцненням уже здобутого досвіду, завдяки об'єднанню дипломів, пілотним заходам, діалогу з усіма зацікавленими сторонами.

Ми, що нижче підписалися, зобов'язуємося просувати загальну структуру рекомендацій, спрямованих на вдосконалення зовнішнього визнання та мобільності студентів з їх подальшим працевлаштуванням. Річниця Паризького університету, сьогодні у Сорбонні, надає нам важливу можливість брати участь у наших спробах щодо створення європейського простору вищої освіти, де національні особливості та загальні інтереси зміцнять становище Європи, її студентів, а особливо її громадян.

ДОДАТОК Д

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність
здобувачів вищої освіти Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича

Чернівці - 2019

Ухвалено: Вченою радою Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича Протокол № 4 від 25.03.2019 р.

1. Загальні положення

1.1. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність здобувачів вищої освіти Чернівецького національного Університету імені Юрія Федьковича (далі – Університет) розроблено відповідно до: Закону України "Про освіту" № 2145-VIII від 05.09.2017 р.; Закону України "Про вищу освіту" № 1556-VII від 01.07.2014 (частини першої статті 13 п.23, статті 46 п.2, статті 62 п.17); Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" (зі змінами) № 1379-VIII від 19.05.2016 р.; Постанови Кабінету Міністрів України: "Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти" № 266 від 29 квітня 2015 р., "Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність" № 579 від 12.08.2015 р.; Статуту Чернівецького національного Університету імені Юрія Федьковича, затвердженого і зареєстрованого у Міністерстві освіти і науки України, реєстраційний № 1409 від 23 листопада 2016 року, та інших нормативно-правових актів в галузі вищої освіти.

1.2. Це Положення регламентує порядок реалізації права на академічну мобільність здобувачів вищої освіти Університету освітніх ступенів бакалавра, магістра, освітньо-наукового ступеня доктора філософії, наукового ступеня доктора наук та встановлює загальний порядок організації різних

програм академічної мобільності здобувачів вищої освіти Університету на території України і за кордоном.

1.3. Академічна мобільність передбачає участь здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти (в Україні або за кордоном), проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перезарахування в установленому порядку освоєних навчальних дисциплін, практик тощо.

1.4. Право на академічну мобільність здобувачів вищої освіти Університету реалізується на підставі міжнародних договорів про співробітництво в галузі освіти та науки, міжнародних програм і проектів, договорів про співробітництво між Університетом та іноземними або вітчизняними закладами вищої освіти (далі - ЗВО-партнери), а також може бути реалізоване здобувачами вищої освіти з власної ініціативи, підтриманої адміністрацією Університету на основі індивідуальних запрошень та інших механізмів.

1.5. Основними видами академічної мобільності є:

- внутрішня академічна мобільність, яка реалізується здобувачами вищої освіти Університету в закладах вищої освіти / наукових установах – партнерах у межах України;

- міжнародна академічна мобільність - реалізується здобувачами вищої освіти Університету в закладах вищої освіти / наукових установах – партнерах поза межами України, а також іноземними здобувачами вищої освіти в Університеті.

1.6. Формами академічної мобільності для здобувачів вищої освіти освітніх ступенів бакалавра, магістра та освітньо-наукового ступеня доктора філософії в Університеті, є:

- навчання за програмами академічної мобільності;
- мовне стажування;
- наукове стажування.

Формами академічної мобільності для осіб, що здобувають наукову ступінь доктора наук в Університеті, є:

- участь у спільних проектах;
- наукове дослідження;
- наукове стажування;
- підвищення кваліфікації.

1.7. Умови навчання і перебування здобувачів вищої освіти -учасників академічної мобільності та інші питання визначаються двосторонніми або багатосторонніми угодами між Університетом та ЗВО-партнерами.

1.8. Основними цілями академічної мобільності здобувачів вищої освіти Університету є:

- підвищення якості вищої освіти;
- підвищення ефективності наукових досліджень;
- підвищення конкурентоздатності випускників Університету на українському та міжнародному ринках освітніх послуг та праці;
- збагачення індивідуального досвіду здобувачів вищої освіти щодо інших моделей, створення та поширення знань;
- залучення світового інтелектуального потенціалу до вітчизняного освітнього процесу на основі двосторонніх та багатосторонніх угод між ЗВОпартнерами;
- встановлення внутрішніх та зовнішніх інтеграційних зв'язків;
- гармонізація освітніх стандартів ЗВО-партнерів.

1.9. Основними завданнями академічної мобільності здобувачів вищої освіти Університету є:

- підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти, проведення досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми методами дослідження, набуття досвіду проведення науково-дослідної роботи та впровадження її результатів;
- набуття професійного досвіду під час проходження навчальних та виробничих практик;

- одночасне отримання здобувачами вищої освіти (випускниками) Університету спільних або подвійних документів про вищу освіту Університету та ЗВО-партнерів;
- підвищення рівня володіння іноземними мовами;
- посилення інтеграції освіти і науки, розвиток подальших наукових досліджень;
- поглиблення знань національних культур інших країн, а також поширення знань про мову, культуру, освіту і науку України.

2. Організаційне забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти

2.1. Відбір здобувачів вищої освіти для участі в програмах академічної мобільності здійснюється конкурсною комісією Університету з урахуванням рейтингу успішності, участі в науковій і громадській роботі та знання іноземної мови. Конкурсну комісію очолює проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків. Склад конкурсної комісії (до складу входять представники випускової кафедри і обов'язково представники органів студентського самоврядування) формує відділ міжнародних зв'язків та затверджує ректор.

2.2. До участі у програмах академічної мобільності допускаються здобувачі другого курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти та аспіранти впродовж навчання.

2.3. Перелік необхідних документів для участі в програмі академічної мобільності здобувачів вищої освіти Університету та ЗВО-партнерів, процедура їх подання регламентується угодами між Університетом та ЗВО-партнерами.

2.4. В рамках угоди здобувач вищої освіти направляється на навчання до ЗВО-партнеру згідно з наказом по Університету.

2.5. Етапи, тривалість, зміст навчання в Університеті та визнаних ЗВО-партнерах визначаються навчальними планами, графіками освітнього процесу, чинними в Університеті та ЗВО-партнерах. Узгоджені навчальні плани та графіки освітнього процесу затверджуються ректором Університету та керівниками ЗВО-партнерів.

2.6. При формуванні індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти враховується фактичне виконання здобувачем вищої освіти 8 індивідуальних навчальних планів поточного та попередніх навчальних років.

2.7. Окрім вивчення в Університеті чи у визнаному ЗВО-партнері обов'язкових навчальних дисциплін, здобувач вищої освіти має право самостійного вибору додаткових навчальних дисциплін, якщо це передбачено відповідними угодами між Університетом та ЗВО-партнерами.

3. Визнання та перезарахування результатів навчання здобувачів вищої освіти у ЗВО-партнері

3.1. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича визнає еквівалентними та перезараховує результати навчання здобувача вищої освіти у ЗВО-партнері.

3.2. Визнання результатів навчання в рамках академічного співробітництва із ЗВО-партнерами здійснюється з використанням європейської системи трансферу та накопичення кредитів ECTS або з використанням системи оцінювання навчальних здобутків здобувачів вищої освіти, прийнятої у країні ЗВО-партнера, якщо в ній не передбачено застосування ECTS.

3.3. Навчальні дисципліни та інші види навчальної діяльності зазначаються в індивідуальному навчальному плані здобувача вищої освіти.

3.4. Порядок перезарахування визначається угодою, яка підписується перед поїздкою на навчання.

Перезарахування вивчених навчальних дисциплін здійснюється на підставі представленого здобувачем вищої освіти документа з переліком та

результатами навчальних здобутків з навчальних дисциплін, кількістю кредитів та інформацією про систему оцінювання навчальних здобутків здобувача вищої освіти, завіреного в установленому порядку ЗВО-партнері.

Для забезпечення прозорості відмінностей оцінювання в межах ЄПВО (єдиного простору вищої освіти), оцінки, отримані в усіх країнах, предметних 9 галузях та навчальних закладах, підлягають належному трактуванню та правильному порівнянню.

Перезарахування оцінок у шкалу оцінювання Університету здійснюється за середнім показником отриманої оцінки в ЗВО-партнері деканатами разом з навчальним та міжнародними відділами.

3.5. Здобувачу вищої освіти можуть бути перезараховані професійноорієнтовані вибіркові дисципліни, прямих аналогів яких не існує в навчальному плані за відповідною спеціальністю в Університеті, але які відповідають компетентностям визначеними освітньою програмою цієї спеціальності і якщо вивчення професійно-орієнтованих вибіркових дисциплін у певному обсязі передбачене відповідною спеціальністю у семестрі (навчальному році), під час якого здійснюється мобільність, чи у наступних семестрах (роках).

3.6. Порядок ліквідації академічної різниці визначається Університетом та ЗВО-партнерами відповідно до чинного законодавства.

3.7. Академічна різниця нормативних та вибіркових навчальних дисциплін за індивідуальним навчальним планом здобувача вищої освіти (не більше 10 навчальних дисциплін) складається впродовж семестру після повернення із навчання.

3.8. Атестація здобувачів вищої освіти, які навчаються за програмою академічної мобільності, здійснюється у встановленому порядку. Результати навчальних досягнень здобувача вищої освіти під час навчання у ЗВО-партнері, за його бажанням можуть бути занесені до залікової книжки.

3.9. Результати підсумкової атестації здобувачів вищої освіти під час навчання у ЗВО-партнері виставляються за шкалою, прийнятою у цьому ЗВО-партнері і переводяться у шкалу, прийняту в Університеті.

3.10. За умови, якщо здобувач вищої освіти Університету хоче реалізувати право на міжнародну академічну мобільність із власної ініціативи і поза програмами, то він звертається з повною інформацією про зміст програми до відділу міжнародних зв'язків, випускової кафедри та 10 дирекції інституту, деканату факультету. Якщо обрана здобувачем вищої освіти програма не суперечить умовам цього Положення, то здобувач вищої освіти має право на мобільність. При цьому здобувачеві вищої освіти за його заявою надається академічна відпустка.

3.11. Здобувач вищої освіти має право на відрядження і для короткочасного стажування (від 1 до 3 місяців) під час навчального семестру за умови відпрацювання пропущеного навчального матеріалу після повернення.

3.12. Інформація про вивчені дисципліни за програмами академічної мобільності зазначається у додатку до документів (дипломі) про вищу освіту.

4. Обов'язки ЗВО-партнерів вищої освіти

4.1. Університет зобов'язаний:

- укласти угоду між Університетом та ЗВО-партнером про співробітництво щодо реалізації програми академічної мобільності здобувачів вищої освіти;
- забезпечити вільний і рівний доступ здобувачів вищої освіти до інформації про наявні програми академічної мобільності та діючі критерії відбору;
- надавати здобувачам вищої освіти консультативні послуги під час оформлення документів для участі у програмах академічної мобільності;
- контролювати наявність документів, що підтверджують законність перебування студентів-іноземців на території приймаючої країни.

4.2. Випускова кафедра:

- сприяє участі здобувачів вищої освіти у програмах академічної мобільності з відповідної спеціальності;
- призначає відповідального за координацію участі здобувачів вищої освіти від кафедри у програмах міжнародної академічної мобільності;
- вивчає зміст програми академічної мобільності (*інформаційний пакет, навчальний план, графік освітнього процесу, відповідність навчального навантаження в кредитах ЄКТС навчальним планам та графіку освітнього процесу Університету*);
- погоджує до початку програми академічної мобільності (та у випадку здійснення корегування переліку дисциплін згідно з цим Положенням) зі здобувачем вищої освіти учасником програми кредитної академічної мобільності перелік дисциплін, які вивчатимуться під час участі у програмі міжнародної академічної мобільності, перелік дисциплін, які будуть перезараховані в Університеті;
- погоджує спільно із дирекцією інституту, деканатом факультету, за потреби, перенесення термінів вивчення обов'язкових дисциплін та/або індивідуальний план опанування обов'язкових дисциплін для учасників програм міжнародної академічної мобільності;
- координує, за потреби, внесення змін до Договору про академічну мобільність;
- визначає терміни опанування дисциплін та проведення підсумкового контролю, які вивчаються за індивідуальним графіком;
- перезараховує кредити та оцінки, отримані під час навчання у ЗВОпартнері з дисциплін, передбачених Договором про міжнародну академічну мобільність з урахуванням вимог Положення про організацію освітнього процесу в Університеті.

4.3. Дирекція інститутів, деканати факультетів:

- спільно із випусковою кафедрою погоджують перенесення термінів вивчення обов'язкових дисциплін та/або індивідуальний план вивчення

обов'язкових дисциплін під час участі у програмі міжнародної академічної мобільності;

- спільно із випусковими кафедрами розглядають питання про терміни вивчення дисциплін та проведення підсумкового контролю, які опановує здобувач вищої освіти за індивідуальним графіком;

- відповідають за внесення всієї інформації щодо зарахування кредитів і оцінок, отриманих під час навчання у ЗВО-партнері до навчальної картки здобувача вищої освіти.

4.4. ЗВО-партнер (в Україні чи за межами держави) зобов'язаний:

- зарахувати здобувача вищої освіти, направленого на навчання, на визначений договором термін відповідно до норм чинного законодавства приймаючої сторони;

- створити усі необхідні умови для виконання здобувачу вищої освіти індивідуального навчального плану;

- сприяти здобувачу вищої освіти у вирішенні візових, житлових та побутових проблем;

- надавати можливість здобувачам вищої освіти Університету брати участь у наукових конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представляти свої наукові роботи для публікацій, користуватися навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною базами;

- контролювати наявність документів, що підтверджують законність перебування студентів-іноземців на території приймаючої країни;

- після завершення навчання видати здобувачу вищої освіти документ з переліком та результатами вивчення навчальних дисциплін, кількістю кредитів та інформацією про систему оцінювання навчальних здобутків здобувачу вищої освіти або документ про вищу освіту з додатком встановленого, у ЗВО-партнері, зразка.

4.5. Обов'язки Університету та ЗВО-партнерів вищої освіти (в Україні та на міжнародному рівні) щодо здобувачів вищої освіти, які беруть участь у програмах академічної мобільності, мають бути обумовлені у відповідних

угодах між Університетом та ЗВО-партнерами щодо програм академічної мобільності здобувачів вищої освіти.

5. Права й обов'язки здобувачів вищої освіти Університету та ЗВО-партнерів вищої освіти, які беруть участь у програмах академічної мобільності

5.1. Здобувачі вищої освіти мають право на:

- продовження навчання або вивчення окремих навчальних дисциплін за спорідненими напрямками та спеціальностями підготовки фахівців в Університеті та ЗВО-партнерах;

- безпечні та нешкідливі умови навчання;

- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною базою Університету чи ЗВО-партнера, що приймає;

- участь у наукових конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх наукових робіт для публікацій;

- можливість отримання документа (відповідного рівня вищої освіти) встановленого в Університеті чи у ЗВО-партнері, зразка відбувається відповідно до угоди між ЗВО-партнерами щодо програм академічної мобільності.

5.2. Здобувачі вищої освіти зобов'язані:

- надати необхідні документи для участі в програмі академічної мобільності у визначені терміни;

- вчасно прибути до місця навчання;

- під час навчання дотримуватися законодавства країни перебування, правил внутрішнього розпорядку, Статуту та інших нормативно-правових документів Університету чи закладу вищої освіти, що приймає;

- успішно пройти навчання за затвердженим індивідуальним навчальним планом;

- після завершення навчання у ЗВО-партнері чи Університеті вчасно повернутися до Університету чи закладу вищої освіти, що направив на навчання.

6. Звітування та оформлення документів за результатами навчання за програмою академічної мобільності

6.1. Після повернення до Університету, здобувач вищої освіти надає документ з переліком та результатами вивчення навчальних дисциплін, кількістю кредитів завірених в установленому порядку у ЗВО-партнері (до 10 днів).

6.2. Якщо здобувач вищої освіти під час перебування у ЗВО-партнері не виконав затверджений індивідуальний навчальний план, то після повернення до Університету йому може бути запропонований індивідуальний графік ліквідації академічної заборгованості, затверджений в установленому порядку, або повторний курс навчання в Університеті.

6.3. Після завершення терміну, передбаченого Договором про міжнародну академічну мобільність, або дострокового припинення участі у програмі академічної мобільності, здобувач вищої освіти повинен повернутися до Університету та приступити до навчання, про що видається відповідний наказ.

6.4. Здобувач вищої освіти, що не повернувся в зазначений термін, відраховується з Університету.

7. Фінансові умови участі у програмі академічної мобільності

7.1. Здобувач вищої освіти Університету, який реалізує право на академічну мобільність і зберігає статус учасника освітнього процесу денної форми навчання за державним замовленням, має право на академічну стипендію в Університеті, в разі її призначення.

7.2. Якщо згідно з договором про навчання за програмою академічної мобільності, укладеного іншим закладом вищої освіти і Університетом,

здобувач вищої освіти отримує регулярну безповоротну фінансову підтримку в грошовій формі протягом всього терміну навчання в іншому закладі вищої освіти в розмірі, що в перерахунку на національну грошову одиницю на дату укладання договору про академічну мобільність є не меншою за розмір стипендії, яка призначається здобувачу вищої освіти згідно з Правилами призначення та виплати стипендій в Університеті, то академічної стипендії в Університеті протягом терміну академічної мобільності такий здобувач вищої освіти не отримує.

7.3. Якщо ж такої фінансової підтримки не передбачено програмою або її розмір менший за розмір стипендії в Університеті, то виплата стипендії в Університеті здійснюється:

- у разі, коли термін навчання в іншому закладі вищої освіти не перевищує одного семестру, у розмірі, що призначений стипендіату Університету за результатами останнього семестрового контролю відповідно до Правил призначення та виплати стипендій в Університеті;

- у разі, коли термін навчання в іншому закладі вищої освіти перевищує один семестр протягом першого семестру навчання в іншому закладі вищої освіти у розмірі, що призначений стипендіату Університету за результатами останнього семестрового контролю відповідно до Правил призначення та виплати стипендій в Університеті.

7.4. Питання подальшого призначення стипендії вирішується стипендіальною комісією після повернення здобувача вищої освіти до Університету за таких умов:

- визнання результатів, отриманих під час навчання за програмою академічної мобільності в іншому закладі вищої освіти, не призвело до збільшення терміну навчання особи за відповідним освітнім ступенем та спеціальністю порівняно з нормативним;

- у разі наявності за результатами навчання за програмою академічної мобільності у здобувача вищої освіти академічної заборгованості така заборгованість повинна бути ліквідована у встановленому законодавством

порядку до закінчення першого, після повернення особи, семестрового контролю згідно з навчальним планом за відповідним курсом та спеціальністю в Університеті.

7.5. Якщо на дату закінчення першого, після повернення здобувача вищої освіти, семестрового контролю згідно з навчальним планом за відповідним курсом та спеціальністю в Університеті здобувач вищої освіти не має академічної заборгованості, питання призначення стипендії вирішується стипендіальною комісією відповідно до Правил призначення та виплати стипендій в Університеті на загальних підставах.

7.6. У разі коли термін навчання здобувача вищої освіти Університету в іншому закладі вищої освіти перевищував один семестр і така особа ліквідувала академічну заборгованість відповідно до абзацу шостого цього пункту, та у разі позитивного рішення стипендіальної комісії Університету, особі виплачується стипендія, що не була виплачена за весь період її навчання за програмою академічної мобільності в іншому закладі вищої освіти на території України чи поза її межами, у повному обсязі.